

Dějiny Mongolů, které nazýváme Tartary

Zpráva papežského vyslance o cestě ke dvoru velkého chána
(1245–1247)

Jan z Plano Carpini

2026-09-25

Obsah

Ediční poznámka	1
Hlavní postavy a pojmy	3
Mapa cesty	5
Dějiny Mongolů, které nazýváme Tartary	6
Cesta ke dvoru velkého chána	46
Příloha: Vincencova zkrácená verze Carpiniho popisu Mongolů	65
Tiráž	87

Ediční poznámka

Jan z Plano Carpini (Giovanni da Pian del Carpine, asi 1185–1252) byl františkán z okruhu prvních druhů sv. Františka a zkušený organizátor řádu v Německu. Na jaře 1245 ho papež Inocenc IV. vyslal z Lyonu k Mongolům. Mongolové krátce předtím zpustošili Polsko a Uhry a papež potřeboval zjistit, co zamýšlejí, a vyzvat je, aby zanechali válek.

Carpini putoval přes Čechy, kde mu král Václav I. poradil cestu přes Polsko a Rus; ve Vratislavi se k němu připojil bratr Benedikt Polák. Dále pokračoval přes Kyjev k Batuovi na Volhu a odtud napříč Asií do tábora velkého chána nedaleko Karakorumu. Tam byl v srpnu 1246 přítomen volbě a nastolení Güjüka a přijal jeho odpověď papeži. V listopadu 1247 se vrátil do Lyonu. Brzy nato se stal arcibiskupem v Baru (Antivari) v dnešní Černé Hoře.

Jeho zpráva *Ystoria Mongalorum quos nos Tartaros appellamus* („Dějiny Mongolů, které nazýváme Tartary“) je první podrobný západní popis Mongolů. Na rozdíl od Rubrukova osobního dopisu je to promyšlená zpravodajská zpráva pro papeže a křesťanské panovníky. Popisuje zemi a lid Mongolů, jejich víru, mravy, právo a tresty, vznik a uspořádání říše a moc chána. Dále popisuje vojsko a způsob boje, podrobené národy a nakonec radí, jak se Mongolům ubránit. Pro poznání mongolského státu je to pramen prvního řádu.

Uspořádání této knihy:

- **Dějiny Mongolů (předmluva a kapitoly 1–8):** úplný latinský text, jak jej podle rukopisu vytiskl Richard Hakluyt (1598).
- **Cesta ke dvoru velkého chána:** Carpiniho vlastní vyprávění o cestě (v originálu kapitola 9). Hakluytův úplný text je nemá, proto je přeloženo z podoby, kterou do svého *Zrcadla dějin* převzal Vincenc z Beauvais. Číslování kapitol 19–33 je Vincencovo.
- **Příloha:** Vincencova zkrácená verze Carpiniho popisných kapitol. Obsahem se kryje s kapitolami 1–8 a je zařazena pro úplnost.

Překlad je pořízen přímo z latinského textu otištěného v edici C. R. Beazley, *The Texts and Versions of John de Plano Carpini and William de Rubruquis* (Hakluyt Society, Londýn 1903), která je volným dílem. Porušená místa latinského textu jsou přeložena podle smyslu. Překlad i vysvětlivky vytvořila umělá inteligence (Claude) a neprošly redakcí odborného historika. Nejistá místa jsou vysvětlena v poznámkách. Vysvětlivky jsou nové. Jména mají v textu Carpiniho podobu, moderní tvary uvádějí vysvětlivky a přehled níže.

Starší český překlad (E. Knobloch, *Putování k Mongolům*, SNKLU, Praha 1964) je autorsky chráněný a pro tento překlad nebyl použit.

Na obálce: list velkého chána Gūjūka papeži Inocenci IV. z listopadu 1246, psaný persky a opatřený otisky chánovy pečeti v mongolštině. Právě tento list Carpini přivezl roku 1247 do Lyonu; roku 1920 byl znovu nalezen ve Vatikánském archivu (volné dílo).

Za přehledem hlavních postav je zařazena mapa Carpiniho cesty. Svazek vychází v projektu Staré texty (www.stare-texty.cz), digitální knihovně českých překladů pramenů z veřejné domény. Cílem není nahradit filologickou edici, ale zpřístupnit českému čtenáři čitelný a okomentovaný text.

Hlavní postavy a pojmy

Následující jména a pojmy se vyskytují opakovaně; jejich stručný přehled usnadní orientaci v textu.

Tartaři a Mongalové. Carpini užívá obou jmen a ví, že vlastní jméno národa je Mongalové. „Tartaři“ je evropské označení (podle Tatarů a s nárazkou na Tartaros, podsvětí).

Čingis-chán (Temüdžin, asi 1162–1227) byl zakladatel mongolské říše.

Tossuc (Džuči), **Chiaaday** (Čagataj), **Occoday** (Ögedej, velký chán 1229–1241) a **Toluj** (Carpini jeho jméno neuvádí) byli Čingischánovi synové.

Cuyuc (Carpini píše i Cuyne; Gүjүk, 1206–1248) byl Ögedejův syn, zvolený velkým chánem v srpnu 1246 za Carpiniho přítomnosti.

Bathy (Batu, asi 1207–1255) byl Džučiho syn, vrchní velitel západního tažení (1236–1242) a pán Kipčacké stepi na Volze. Byl nejmocnějším knížetem říše vedle chána. **Orda** byl jeho starší bratr.

Sira Orda („Žlutá orda“) byl velký stanový tábor, v němž se konalo Gүjүkovo nastolení, nedaleko Karakorumu.

Karakorum (u Carpiniho Caracoron, ve Vincencově verzi Cracurim) bylo sídelní město velkých chánů v údolí Orchonu.

Papež Inocenc IV. (papežem 1243–1254) sídlil v letech 1244–1251 v Lyonu, odkud Carpiniho vyslal.

Bratr Benedikt Polák byl františkán z Vratislavi, Carpiniho průvodce a tlumočnick na cestě ke Gűjűkovi.

Mapa cesty

Obrázek 1: Mapa cesty Jana z Plano Carpini z Lyonu přes Čechy, Polsko a Kyjev k Bathymu na Volhu a napříč Asií do Sira ordy u Karakorumu (1245–1247)

Carpini vyrazil 16. dubna 1245 z Lyonu a přes Čechy (kde mu král Václav I. poradil cestu), Vratislav a Łęczycu dorazil s knížetem Vasilkem na Rus. Z Kyjeva vyjel počátkem února 1246, přes Kaněv a tábor Corenzy dojel v dubnu k Bathymu na Volhu a odtud jel napříč zemí Kumánů, Kan-gitů, Biserminů, Kara-Kitajů a Najmanů až do Sira ordy, kde byl v srpnu 1246 přítomen volbě Gűjuka. Zpět se vrátil touž cestou a v listopadu 1247 znovu stanul v Lyonu. Trasa je vyznačena přibližně. Mapu lze ve čtečce zvětšit.

Dějiny Mongolů, které nazýváme Tartary

Dějepisná knížka Jana z Plano Carpini, který byl léta Páně 1246 vyslán jako legát k Tartarům od nejvyššího velekněze Inocence Čtvrtého.¹

Předmluva

Začíná předmluva ke knize o Tartarech.

Všem věrným Kristovým, k nimž tento spis dojde, bratr Jan z Plano Carpini z řádu menších bratří, legát apoštolské stolice a posel k Tartarům a k jiným národům Východu, přeje milost Boží v tomto životě, slávu v životě budoucím a nad nepřáteli svými slávu vítěznou.

Když jsme z rozkazu apoštolské stolice měli jíti k Tartarům a k jiným národům Východu a znali jsme vůli pana papeže a ctihodných kardinálů, rozhodli jsme se vydat nejprve k Tartarům. Obávali jsme se totiž, aby od nich v brzké době nehrozilo církvi Boží nebezpečí. A ačkoli jsme se báli, že nás Tartaři a jiné národy zabijí nebo navěky zajmou, anebo že nás budou sužovat hlad, žízeň, mráz, vedro, potupy a nadmíru těžké, takřka nad

¹Hakluytovo datum je nepřesné: Carpini vyrazil z Lyonu, kde tehdy sídlil papež, již o Velikonocích (16. dubna) 1245; roku 1246 byl přítomen volbě velkého chána.

síly jdoucí útrapy (což vše nás také mnohonásobně a v míře mnohem větší, než jsme předtím mysleli, potkalo –kromě smrti a věčného zajetí), přece jsme se nešetřili, abychom mohli naplnit vůli Boží podle rozkazu pana papeže a abychom křesťanům v něčem prospěli: totiž abychom aspoň, když bychom pravdivě poznali jejich vůli a úmysl, mohli to křesťanům vyjevit, aby je Tartari, vpadnou-li snad náhle, nezastihli nepřipravené, jak se to pro hříchy lidí stalo již jindy, kdy způsobili v lidu křesťanském velikou seč.² Proto čemukoli, co vám k vašemu užtku a pro výstrahu píšeme, máte věřit tím bezpečněji, že jsme to všechno buď sami viděli na vlastní oči –neboť jsme rok a čtyři měsíce i déle putovali jejich zemí a s nimi a pobývali mezi nimi –, anebo jsme to slyšeli od křesťanů, kteří jsou u nich v zajetí a jsou, jak věříme, hodni víry. Od nejvyššího velekněze jsme také měli příkaz, abychom všechno prozkoumali a všechno bedlivě pozorovali. To jsme horlivě činili, jak my, tak bratr Benedikt téhož řádu, který byl druhem našeho soužení a naším tlumočníkem.

Kapitola 1: O zemi Tartarů, o její poloze, povaze a o ovzduší v ní

Chtějíce tedy sepsat, co se týká Tartarů, rozvrhneme to po kapitolách, aby to čtenáři snáze našli, a to takto: nejprve promluvíme o zemi, za druhé o lidech, za třetí o jejich obřadech, za čtvrté o mravech, za páté o jejich říši, za šesté o válkách, za sedmé o zemích, které podrobili svému panství, za osmé o tom, jak jim lze ve válce čelit.

O zemi můžeme pojednat takto: na začátku řekneme o její poloze, za druhé o její povaze, za třetí o ovzduší v ní. Řečená země leží v té části Východu, kde se, jak věříme, východ stýká se severem. Na východ od ní leží země Kitajů a také Solangů,³ na jihu jsou země Sarracénů, mezi západem a ji-

²Míněn mongolský vpád do Polska, na Moravu a do Uher roku 1241 (bitvy u Lehnice 9. dubna a u Mohi na řece Slané 11. dubna 1241).

³Kitajové jsou u Carpinioho obyvatelé severní Číny, tehdy říše Ťin ovládané Džurčeny.

hem země Ujgurů, na západě provincie Najmanů; od severu ji obklopuje oceán. V některé části je velmi hornatá, v jiné rovinatá, ale téměř celá je promísená štěrkem, zřídka jílovitá, většinou písčitá. V jedné části země jsou nějaké malé lesíky, jiná však je zcela bez dřeva. Pokrmy si proto varí, a také u něho sedí –jak císař, tak knížata i ostatní –, u ohně rozdělaného z kravského a koňského trusu. Řečená země není úrodná ani v setině své rozlohy a nemůže nést plody, není-li zavlažována říční vodou. Vod a potoků je tam však málo a řek velmi poskrovnu; proto je tam málo osad a žádná města kromě jediného, o němž se říká, že je dosti dobré. My jsme je však neviděli, byli jsme od něho asi půl dne cesty, když jsme pobývali u Sira Ordy, jež je hlavním dvorem jejich císaře. A ačkoli je jinak neúrodná, je přece –byť ne příliš –dosti způsobila k chovu dobytka.

Ovzduší je v ní podivuhodně nestálé. I uprostřed léta, kdy v jiných krajích bývá největší vedro, jsou tam veliké hromy a blesky, jimiž bývá zabito velmi mnoho lidí. V tutéž dobu tam padá také převeliký sníh. Bývají tam i tak prudké bouře velmi studených větrů, že lidé někdy stěží a jen s námahou mohou jet na koni. Když jsme byli u ordy (tak se totiž u nich nazývají tábory císaře a knížat), leželi jsme pro sílu větru natažení na zemi a pro množství prachu jsme vůbec nic neviděli. V zimě tam nikdy neprší, jen v létě, a to tak málo, že to sotva kdy dokáže zvlhčit prach a kořínky trávy. Často tam také padá převeliké krupobití. Když byl totiž volen a měl být dosazen na trůn říše císař, v době, kdy jsme byli u dvora, spadlo takové krupobití, že při náhlém tání, jak jsme se pak podrobněji dověděli, utonulo v témže táboře víc než sto šedesát lidí a mnoho věcí i obydlí bylo odneseno.⁴ V létě tam také náhle nastává veliké horko a hned zase převeliká zima. V zimě pak v jedné části padá převeliký sníh, v jiné jen malý. A abych o zemi krátce uzavřel: je veliká, ale jinak, jak jsme viděli na vlastní oči (neboť jsme jí putovali pět a půl měsíce), mnohem chudší, než doká-

Solangové jsou patrně Korejci (mongolsky Solongyos).

⁴Jde o volbu a nastolení Cuyuca na kurultaji (sněmu mongolské šlechty) v létě 1246; Carpini s Benediktem byli u dvora od července do listopadu téhož roku.

žeme vypovědět.

Kapitola 2: O podobě Tartarů, o jejich manželství, oděvech a obydlích

Když jsme pověděli o zemi, sluší se povědět i o lidech. Nejprve popíšeme podobu osob, za druhé připojíme něco o jejich manželství, za třetí o oděvech, za čtvrté o obydlích, za páté o jejich jmění.

Podobou se liší od všech ostatních lidí. Mezi očima a lícemi jsou totiž širší než jiní lidé a lícní kosti jim dosti vystupují nad čelisti. V pase jsou vesměs štíhlí, až na několik málo. Téměř všichni jsou prostřední postavy. Vous téměř nikomu neroste; někteří však mají na dolním rtu a na bradě řídké chloupky, které si nestříhají. Na temeni hlavy mají po způsobu kleriků tonzury a od jednoho ucha k druhému si všichni stejně vyholují pruh široký na tři prsty; toto vyholení se spojuje s řečenou tonzурou. Také nad čelem si všichni stejně vyholují pruh široký na dva prsty. Vlasy mezi tonzурou a zmíněným vyholeným pruhem nechávají narůst až k obočí; po obou stranách čela je stříhají méně než uprostřed, takže tam mají vlasy dlouhé. Ostatní vlasy nechávají růst jako ženy, splétají z nich dva copy a každý si uvazuje za uchem. Také nohy mají malé.

Manželek má každý tolik, kolik jich dokáže uživit: někdo sto, někdo padesát, někdo deset, někdo více či méně. Vstupují v manželství vesměs se všemi příbuznými kromě matky, dcery nebo sestry z téže matky; sestry jen po otci si však brát smějí, a po otcově smrti dokonce i jeho manželky. Manželku bratrovu je po jeho smrti povinen pojmout mladší bratr nebo jiný mladší příbuzný. Všechny ostatní ženy si berou bez jakéhokoli rozdílu a kupují je od jejich rodičů za velmi vysokou cenu.⁵ Po smrti manželů

⁵Popsán levirát – povinnost mladšího bratra či příbuzného pojmout vdovu, aby žena i její majetek zůstaly v rodu – a výkupné za nevěstu placené její rodině. Obojí vyplývalo z pojetí manželky jako součásti rodového jmění.

ženy jen nesnadno přecházejí do druhého manželství, leda by si někdo chtěl vzít za ženu svou macechu.

Oděvy mužů i žen jsou střiženy stejně. Pláštěnek, kápí ani kapucí nenosí, ani kožešin. Nosí však suknice z bukramu, z purpuru nebo z baldakýnu, střižené takto: shora až dolů jsou rozstřižené, protože se na prsou přelozují; na levém boku se spínají jednou tkanicí, na pravém třemi, a na boku, totiž na levém, jsou rozstřižené až k rukávu. Kožichy jakéhokoli druhu mají střih týž; svrchní kožich však má srst navrch a vzadu je rozstřižený a má vzadu ocásek, sahající až ke kolenům. Vdané ženy mají suknici velmi širokou a vpředu rozstřiženou až k zemi. Na hlavě mají cosi kulatého z proutí nebo z kůry, co je na loket vysoké a nahoře končí čtyřhranem; odspodu až nahoru se to stále rozšiřuje a na vrcholu je jeden dlouhý tenký prutek ze zlata, stříbra nebo dřeva, anebo i pero. Je to našité na čepičku, která sahá až na ramena. Řečená ozdoba je potažena bukramem, purpurem nebo baldakýnem; bez ní nikdy nevycházejí mezi lidi a podle ní je lze rozeznat od jiných žen. Panny a mladé ženy lze naproti tomu jen s velkými obtížemi rozeznat od mužů, neboť se ve všem oblékají jako muži. Čepičky mají jiné než ostatní národy, ale jejich tvar nedovedeme srozumitelně popsat.

Obydlí mají okrouhlá, zhotovená na způsob stanu a důmyslně udělaná z prutů a tyčí. Nahoře uprostřed mají okrouhlé okno, jímž vniká světlo a jímž může vycházet dým, neboť oheň rozdělávají vždy uprostřed. Stěny i střechy jsou pokryty plstí, i dveře jsou z plsti. Některé stany jsou velké, jiné malé, podle hodnosti či nízkého postavení lidí. Některé se rychle rozebírají a zase sestavují a převážejí se na soumarech; jiné rozebrat nelze, a převážejí se proto na vozech. Menší vezou na voze jeden vůl, větší tři, čtyři nebo i více, podle toho, kolik jich je k odvezení zapotřebí. Kamkoli jdou, ať do války, ať jinam, vždycky je vezou s sebou.

Na dobytku jsou velmi bohatí: na velbloudech, skotu, ovcích, kozách a koních. Klisen mají takové množství, jaké by podle našeho mínění neměl

ani celý ostatní svět. Prasata a jiná zvířata nemají vůbec.

Kapitola 3: O jejich bohoslužbě, o tom, co pokládají za hříchy, o věštění, o pohřebním obřadu a o očišťování z hříchů

Když jsme pověděli o lidech, je třeba pověděti o jejich obřadech, o nichž pojednáme takto: nejprve o bohoslužbě, za druhé o tom, co pokládají za hříchy, za třetí o věštění a očišťování z hříchů, za čtvrté o pohřebním obřadu.

Věří v jednoho Boha, o němž věří, že je stvořitelem všech věcí viditelných i neviditelných, a věří, že je původcem jak dobra na tomto světě, tak trestů. Neuctívají ho však modlitbami ani chvalozpěvy ani žádným obřadem. Nicméně mají jakési modly z plsti, zhotovené k obrazu člověka; ty stavějí po obou stranách dveří stanu a pod ně kladou cosi z plsti udělaného na způsob vemene. Věří, že to jsou strážci dobytka, kteří jim propůjčují dar mléka a mláďat. Jiné modly dělají z hedvábných látek a těm prokazují velkou úctu. Někteří je kladou na pěkný krytý vůz přede dveřmi stanu, a kdo by z toho vozu něco ukradl, bývá bez jakéhokoli slitování zabit. Vévodové, tisícníci a setníci mají jednu takovou modlu vždy uprostřed stanu.⁶ Řečeným modlám obětují první mléko všeho dobytka i klisen, a když začínají jíst a pít, nejprve jim obětují z pokrmů a nápojů. Když zabijí nějaké zvíře, obětují srdce v nějaké míse modle, která je na voze, nechají je tam do rána, pak je od ní odnesou, uvaří a snědí. Prvnímu císaři také udělali modlu, kterou postavili na vůz, a před jeho stanem –jak jsme viděli před ordou nynějšího císaře –mu slavnostně přinášejí mnoho darů. Obětují mu také koně, na které se až do jejich smrti nikdo neodváží vsednout, a obětují mu i jiná zvířata. Z těch, která zabíjejí k jídlu, nezlomí ani jednu kost,

⁶ *Millenarii a centenarii* –velitelé tisíců a stovek. Mongolské vojsko i obyvatelstvo bylo organizováno desítkově: desítky, stovky, tisíce a desetitisíce (tumeny), a velitel jednotky byl zároveň správcem jí příslušných rodin.

nýbrž je spalují ohněm. Také se mu klaní k jihu jako Bohu a nutí se mu klanět i jiné urozené, kteří se jim vzdávají.

Nedávno se tak přihodilo, že když Michal, jeden z velkých knížat Rusi, přišel k Bathymu, aby se mu vzdal, nejprve ho přinutili projít mezi dvěma ohni. Potom mu řekli, aby se poklonil k jihu Čingis-chánovi. On odpověděl, že Bathymu a jeho služebníkům se ochotně pokloní, ale obrazu mrtvého člověka se klanět nebude, protože to křesťanům není dovoleno. A když mu to opakovaně říkali, aby se poklonil, a on nechtěl, vzkázal mu řečený Bathy po synu Jaroslavovu, že bude zabit, nepokloní-li se. On odpověděl, že raději zemře, než by to učinil, protože to není dovoleno. Tu Bathy poslal jednoho biřice, který ho tak dlouho kopal patou do břicha proti srdci, až omdlel. Tehdy jeden z jeho bojovníků, který stál při něm, ho posiloval a řekl: „Buď silný, neboť tato muka nebudou pro tebe trvat dlouho a hned nastane radost věčná.“ Potom mu nožem uřízli hlavu. I řečenému bojovníkovi uřízli hlavu nožem.⁷

Uctívají tedy slunce, světla a oheň a klanějí se jim, stejně jako vodě a zemi, a obětují jim prvotiny pokrmů a nápojů, zvláště ráno, dříve než sami jedí a pijí; neboť co se týče bohoslužby, nezachovávají žádný zákon. Nikoho nenutí, aby zapřel svou víru či svůj zákon. Přihodilo se však, když jsme ještě nedávno byli v té zemi, že Ondřej, kníže ze Saruogle, jež leží na Rusi,⁸ byl u Bathyho obžalován, že vyvádí tartarské koně ze země a prodává je jinam. A ač to nebylo prokázáno, byl zabit. Když to uslyšel jeho mladší bratr, přišel s manželkou zabitého k řečenému vévodovi Bathymu a chtěl ho prosit, aby jim země nebyla odňata. Bathy řekl, že je slušné, aby si manželku svého vlastního bratra vzal za ženu, a ženě přikázal, aby si ho vzala za muže podle obyčeje Tartarů. On odpověděl, že by se dal raději zabít, než aby jednal proti zákonu. Bathy mu ji nicméně vydal, ač se zdráhal,

⁷Michail Vsevolodovič, kníže černigovský, byl takto zabit v Bathyho táboře 20. září 1246, spolu se svým bojarem Fjodorem; pravoslavná církev oba uctívá jako mučedníky.

⁸„Saruogle“ je patrně porušený tvar, jiné rukopisy čtou *Chernegloue*, tj. Černigov. Mínen je nejspíš Andrej Mstislavič, kníže černigovský (srov. přílohu).

jak jen mohl; oba je odvedli na lože, položili chlapce na ženu, jež plakala a křičela, a přinutili je k souložení donucením nikoli podmíněným, nýbrž naprostým.⁹

Ačkoli nemají žádný zákon o konání spravedlnosti ani o varování se hříchu,¹⁰ přece mají určitá podání, o nichž říkají, že jejich porušení je hříchem; ta si vymysleli oni sami a jejich otcové. Jedním z nich je vrazit nůž do ohně nebo se ho vůbec jakkoli nožem dotknout, anebo nožem vytahovat maso z kotle; také sekat sekerou vedle ohně. Věří totiž, že by se tím ohni měla odtít hlava. Dále opírat se o bič, jímž se pobízí kůň –ostruh totiž neužívají; dále dotýkat se bičem šípů; dále zabíjet nebo chytat mláďata ptáků; udeřit koně uzdou; zlomit kost jinou kostí; vylít na zem mléko nebo jakýkoli nápoj či pokrm. Močit ve stanu: učiní-li to kdo úmyslně, bývá zabit; jinak je třeba zaplatit peníze zaklínači, aby je očistil a dal stan i to, co v něm je, provést mezi dvěma ohni. Dokud však není takto očištěn, nikdo se neodvážá do něho vstoupit nebo z něho něco vynést. Dále vloží-li někomu do úst sousto a on je nemůže polknout a vyplivne je z úst, udělá se pod stanem otvor, tím otvorem ho vytáhnou a bez jakéhokoli slitování ho zabijí. Stejně tak bývá zabit, kdo šlápne na práh stanu některého vévody. A mají mnoho podobných věcí, o nichž by bylo zdlouhavé vyprávět.

Zabíjet lidi, vpadat do cizích zemí, brát cizí majetek, smilnit jakýmkoli nepravým způsobem, křivdit jiným lidem, jednat proti Božím zákazům a přikázáním –nic z toho u nich není hříchem. O věčném životě a věčném zatracení nevědí nic. Věří však, že po smrti budou žít na onom světě, rozmnožovat svá stáda, jíst, pít a dělat vše ostatní, co na tomto světě dělají živí lidé.

⁹Scholastická a kanonistická distinkce: donucení „podmíněné“ ponechává volbu pod hrozbou (dnes bychom řekli *vis compulsiva*), „naprosté“ je čiré fyzické násilí (*vis absoluta*), které vůli zcela vylučuje, a tedy ani nezakládá hřích donuceného.

¹⁰Carpini zde přehlíží mongolský obyčejový a zákonný řád zvaný *jasa*, spojovaný s Čingis-chánem; jeho přesný obsah a písemná podoba jsou dodnes sporné. Carpinioho výčet tabu a trestů v této a následující kapitole patří k nejstarším zprávám o něm.

Velmi se oddávají věštění, ptakopravectví, hledění do vnitřností, travičství a zaklínání. A když jim odpovídají sami démoni, věří, že k nim mluví Bůh, jehož nazývají Itoga; Kumáni ho však nazývají Kam, to jest císař.¹¹ Toho se podivuhodně bojí a ctí ho, přinášejí mu mnoho obětí a prvotiny pokrmů i nápojů a vše činí podle jeho odpovědí. Cokoli nového chtějí podniknout, začínají na počátku nového měsíce nebo za úplňku; proto měsíc nazývají velikým císařem, klekají před ním a prosí ho. Slunce nazývají matkou měsíce, protože měsíc přijímá světlo od slunce. A abych to řekl krátce: věří, že ohněm se všechno očišťuje. Proto když k nim přicházejí poslové nebo knížata nebo jakékoli osoby, musejí oni i dary, které nesou, projít mezi dvěma ohni, aby byli očištěni.¹² Dále padne-li oheň z nebe na dobytek nebo na lidi, což se tam často přihází, anebo přihodí-li se jim cokoli podobného, pro co se pokládají za nečisté nebo za stížené neštěstím, musejí se rovněž dát očistit od zaklínačů. A takřka všechnu svou naději vkládají do takových věcí.

Když se některý z nich roznemůže, postaví se v jeho stanu kopí a kolem něho se ovine černá plst'; od té chvíle se nikdo cizí neodvážá překročit práh stanu. A když začne umírat, všichni od něho odejdou, neboť nikdo z těch, kdo jsou přítomni jeho smrti, nesmí až do novoluní vstoupit do ordy žádného vévody ani císaře. Když zemře, je-li z předních, pohřbí ho tajně v poli, kde se jim zlíbí. Pohřbívá se se stanem, a to vsedě uprostřed něho; postaví před něj stůl, necky plné masa a pohár kobyliho mléka. Pohřbí s ním také klisnu s hříbětem a koně s uzdou a sedlem. Jiného koně snědí, kůži vycpou slámou a vyvěsí ji výše na dvě nebo čtyři tyče, aby měl na onom světě stan, kde by přebýval, klisnu, od níž by měl mléko, aby si mohl rozmnožovat koně a měl i koně, na nichž by mohl jezdit. Stejně tak s ním pohřbívají zlato a stříbro. Vůz, na němž byl vezen, rozbijí, jeho

¹¹Carpini zde patrně splétá dvě věci: *Itoga* je snad mongolská bohyně země Etügen, kdežto turecké *kam* znamená šamana, nikoli císaře (to je *chán*).

¹²Očistný průchod mezi dvěma ohni byl pevnou součástí diplomatického protokolu u mongolských dvorů; podstoupili jej i Carpini a jeho druzi a podrobně jej zmiňuje i o něco pozdější Vilém z Rubruku.

stan zničí a jeho vlastní jméno se až do třetího pokolení nikdo neodváží vyslovit.

Je i jiný způsob pohřbívání některých předních. Jde se tajně na pole, tam odstraní drn i s kořeny a vykopají velkou jámu a v boku té jámy vyhloubí druhou, podzemní. Otroka, kterého měl zemřelý v oblibě, položí pod něho; ten tam pod ním leží tak dlouho, až začne umírat, potom ho vytáhnou, aby mohl popadnout dech, a tak to udělají třikrát. Vyvázne-li živ, je potom svobodný, dělá, co se mu zlíbí, a je velkým mužem v jeho stanu i mezi jeho příbuznými. Mrtvého pak uloží do jámy vyhloubené v boku spolu s věcmi, o nichž byla řeč výše. Potom zasypou jámu, která je před jeho hrobem, a navrch položí drn, jak byl předtím, aby místo nemohlo být nikdy nalezeno. Ostatní činí, jak bylo řečeno.

V jejich zemi jsou dvě pohřebiště. Na jednom se pohřbívají císaři, vévodové a všichni urození; kdekoli zemřou, dopraví se tam, je-li to jen trochu možné, a pohřbívá se s nimi mnoho zlata a stříbra. Na druhém jsou pohřbeni ti, kdo byli zabiti v Uhrách, neboť tam jich padlo mnoho. K těm pohřebišťům se nikdo neodváží přiblížit kromě strážců, kteří jsou tam ustanoveni k jejich ostraze. A kdyby se někdo přiblížil, je jat, oloupen, zbit a velmi zle s ním nakládají. I my sami jsme nevědomky vstoupili do hranic pohřebiště těch, kdo padli v Uhrách, a přilétly na nás šípy; ale protože jsme byli poslové a obyčej země jsme neznali, propustili nás na svobodu.¹³

Příbuzní zemřelého a všichni ostatní, kdo přebývají v jeho stanech, se musejí očistit ohněm, a to takto: rozdělají dva ohně, vedle ohňů postaví dvě kopí a na jejich vrcholky natáhnou provaz a na ten provaz přivážou nějaké ústřížky bukramu. Pod tímto provazem s ústřížky prochází mezi oběma ohni lidé, zvířata i stany. Stojí tam dvě ženy, jedna z jedné strany, druhá z druhé, kropí vodou a odříkávají jakési zpěvy. A zlomí-li se tam

¹³Nedotknutelnost poslů byla v mongolském právu zásadou; zabití nebo potupení vyslanců bylo pokládáno za těžký zločin a důvod k válce (zavraždění mongolských poslů a kupců v Otráru roku 1218 vyvolalo válku s Chórezmem). Proto se s oběma nevědomými mnichy zacházelo shovívavě.

nějaký vůz nebo spadne-li tam nějaká věc, připadne to zaklínačům. A zabije-li někoho hrom, musejí všichni lidé, kteří přebývají v oněch stanech, projít řečeným způsobem mezi ohni. Stanu, lože, plstí, vozů, šatů a čehokoli takového, co měl, se nikdo nedotkne, nýbrž všichni se toho štítí jako nečistého.

Kapitola 4: O jejich dobrých a zlých mravech a o jejich pokrmech

Když jsme pověděli o obřadech, je třeba pověděti o mravech, o nichž pojednáme takto: nejprve řekneme o dobrých, za druhé o zlých, za třetí o obyčejích, za čtvrté o pokrmech.

Řečení lidé, totiž Tartaři, jsou svým pánům poslušnější než kterýkoli jiný lid na tomto světě, ať řeholníci, ať světští, a více je ctí; ani je snadno neobelhávají. Slovy se mezi sebou přou zřídka nebo nikdy, skutky pak nikdy. Války, rvačky, zranění a zabití se mezi nimi nepřiházejí. Lupiči a zloději větších věcí se mezi nimi nevyskytují; proto se jejich stany a vozy, kde mají svůj poklad, nezajišťují zámky ani závorami. Ztratí-li se nějaký dobytek, kdo jej najde, buď jej nechá být, anebo jej odvede k lidem, kteří jsou k tomu ustanoveni; lidé, jimž dobytek patří, si jej u nich vyžadají a bez jakýchkoli obtíží jej dostanou zpět.¹⁴ Jeden druhému prokazují náležitou úctu a jsou k sobě navzájem dosti přátelští; a i když mají málo pokrmů, přece se o ně mezi sebou dosti slušně dělí. Jsou také velmi odolní: když se postí den nebo dva a nejedí vůbec nic, nezdá se, že by byli netrpěliví, nýbrž zpívají a hrají, jako by se dobře najedli. Na koni snášejí velký mráz a strpí i nesmírné horko. Nejsou to lidé zhýčkaní. Nezdá se, že by si navzájem záviděli. Soudních při mezi nimi takřka není; nikdo druhým nepohrdá, nýbrž každý mu pomáhá a podporuje ho, jak jen náležitě může. Jejich ženy jsou cudné a o jejich nestydatosti není mezi nimi nic slyšet;

¹⁴Mongolská správa znala zvláštní úředníky pro zatoulané a nalezený dobytek, které perské prameny nazývají *bularguči*; zatajení nálezu se trestalo jako krádež.

některá jejich slova v žertu však bývají dosti sprostá a nestydatá. Svárů mezi nimi je slyšet zřídka nebo nikdy. A ačkoli se velmi opíjejí, v opilosti se přece nikdy neprou ani slovy, ani skutkem.

Nyní je třeba připojit něco o jejich zlých mravech. Vůči jiným lidem jsou nesmírně pyšní a pohrdají všemi; pokládají je takřka za nic, ať jsou urození, či neurození. Viděli jsme totiž u císařova dvora urozeného muže Jaroslava, velkého knížete Rusi,¹⁵ syna krále a královny Gruzie¹⁶ a mnoho sultánů i vévodů sultánů, jak mezi nimi nedostávají žádnou náležitou počtu. Tartari, kteří jim byli přiděleni, ať byli sebenižšího postavení, šli před nimi a vždy zaujímal první a nejvyšší místo, ba ti urození museli často sedět za jejich zády. Jsou velmi prchliví a povahy popudlivé; jsou také lhářštější než jiní lidé a takřka žádnou pravdu u nich nenajdeš. Zpočátku jsou sice úlisní, ale nakonec bodnou jako štír. Jsou záłudní a lstiví, a mohou-li, obelstí každého. Jsou to lidé nečistotní, pokud jde o jídlo a pití i o jiné jejich skutky. Když chtějí jiným lidem udělat něco zlého, podivuhodně to skrývají, aby to druzí nemohli předvídat ani nalézt proti jejich lstem lék. Opilství je u nich čestné: když se někdo hodně napije, hned tam zvrací, a to mu nebrání, aby pil znovu. Jsou velmi chamtiví a lakomí, nejnaléhavější vymahači, když o něco žádají, nejzarputilejší držitelé a nejskoupější dárci. Zabití jiných lidí je u nich pokládáno za nic. A abych to řekl krátce: všechny jejich zlé mravy nelze pro jejich množství sepsat.

Jejich pokrmem je všechno, co se dá sníst. Jedí psy, vlky, lišky a koně, a v nouzi i lidské maso. Když totiž bojovali proti jednomu městu Kitajů, kde sídlil jejich císař, obléhali je tak dlouho, že samotným Tartarům úplně došly zásoby; a protože vůbec neměli co jíst, brali tehdy z každých deseti mužů jednoho, aby ho snědli. Jedí i plodová lůžka (placenty), která vy-

¹⁵Jaroslav Vsevolodovič, velkokníže vladimírsko-suzdalský, otec Alexandra Něvského. Zemřel 30. září 1246 v Mongolsku; podle Carpiniho zprávy (dále v díle) ho otrávilachánova matka.

¹⁶Patrně David Narin, syn královny Rusudan, který tehdy u mongolského dvora souperil o gruzínský trůn se svým bratrancem Davidem Ulu, synem krále Jiřího IV. (viz pozn. 42).

cházejí z klisen spolu s hříbaty. Ba viděli jsme je i jíst vši a viděli jsme je jíst myši. Ubrusů ani ručníků neužívají. Chleba nemají, ani zeleninu, ani luštěniny, ani nic jiného kromě masa, a toho mají tak málo, že by z něho jiné národy sotva mohly žít. Tukem z masa si velice mastí ruce, a když se najedí, utírají si ruce o holínky, o travu nebo o něco podobného. Počestnější mívají také malé kousky látky, do nichž si nakonec utírají ruce, když snědli maso. Jeden z nich krájí jídlo a druhý bere kousky na špičku nože a podává je každému, někomu víc, někomu méně, podle toho, jak velkou čest mu chtějí prokázat. Misky nemyjí, a jestliže je někdy vypláchnou masovým vývarem, vlijí ho zase s masem do hrnce. Hrnce, kotle nebo jiné nádoby k tomu určené, pokud je vůbec myjí, myjí stejným způsobem. U nich je velkým hříchem, nechá-li kdo přijít nazmar něco z jídla nebo pití; proto nedovolí dávat psům kosti, dokud se z nich nevyjme morek. Ani šaty neperou a nedovolí je prát, zvláště od chvíle, kdy začnou hřmít hromy, dokud nepřestanou.

Kobylí mléko pijí, mají-li je, ve velikém množství; pijí i mléko ovčí, kozí, kravské a velbloudí. Víno, pivo a medovinu nemají, leda jim je pošlou nebo darují jiné národy. V zimě nemají kobyli mléko, nejsou-li bohatí. Vaří proso s vodou a dělají je tak řídké, že je nemohou jíst, nýbrž pít. Každý z nich vypije ráno jeden nebo dva poháry a přes den už nic nejedí; večer dostane každý trochu masa a pijí masový vývar. V létě však, protože tehdy mají kobyliho mléka dost, jedí maso zřídka, leda by jim bylo darováno nebo by na lovu ulovili nějakou zvěř či ptáka.

Mají zákon či obyčej zabíjet muže i ženu, které přistihnou při zjevném cizoložství. Stejně tak dopustí-li se panna smilstva s někým, zabijí ženu i muže. Je-li kdo v zemi pod jejich mocí přistižen při loupeži nebo při zjevné krádeži, bývá bez jakéhokoli slitování zabit.¹⁷ Dále vyzradí-li ně-

¹⁷„Zjevná krádež“ (*furtum manifestum*) je pojem římského práva: krádež, při níž byl pachatel přistižen na činu, trestaná přísněji než krádež nezjevná. Carpini jej užívá pro mongolskou praxi, podle níž se krádež dobytka trestala smrtí, anebo mnohonásobnou náhradou.

kdo z nich radu, zvláště když se chystají do války, dává se mu sto ran na zadek, tak silných, jak je jen sedlák velkou holí dokáže zasadit. Dále když se někdo z nižších v něčem proviní, jeho představení ho nešetří, nýbrž je krutě trestán bitím. Dále mezi synem souložnice a synem manželky není žádný rozdíl, nýbrž otec dá každému z nich, co chce; a je-li z rodu vévodů, je syn souložnice právě tak vévodou jako syn manželský. A když má jeden Tartar mnoho manželek, má každá zvlášť svůj stan a svou čeleď; on jí, pije a spí jeden den s jednou a druhý den s druhou. Jedna z nich je však mezi ostatními přední, a s tou pobývá častěji než s ostatními. A ačkoli je jich tolik, přece se mezi sebou snadno nepřou.

Muži nepracují vůbec na ničem kromě šípů, trochu se starají i o stáda, ale hlavně loví a cvičí se ve střelbě z luku. Všichni od malého po velkého jsou totiž lukostřelci, a to dobří. Jejich děti, jakmile jim jsou dva nebo tři roky, hned začínají jezdit na koni; samy koně řídí a jezdí na nich tryskem, a dostávají luky přiměřené svému věku a učí se střílet. Jsou totiž velmi hbití a odvážní. Panny i ženy jezdí na koních a hbitě na nich cválají jako muži; viděli jsme je i nosit luky a toulce. A muži i ženy vydrží dlouho jet na koni. Třmeny mají velmi krátké. O koně se velmi pečlivě starají, ba vůbec o všechny věci velmi šetrně pečují. Jejich ženy dělají veškerou práci: kožichy, šaty, obuv, holínky a všechny výrobky z kůže. Také vozy řídí a spravují, nakládají velbloudy a jsou velmi rychlé a cílé při všech svých pracích. Všechny nosí spodky, a některé střílejí z luku jako muži.

Kapitola 5: O jejich říši

Když jsme pověděli o jejich obyčejích, je třeba povědět i o jejich říši: nejprve o jejím počátku, za druhé o jejích knížatech, za třetí o panství císaře a knížat.

Na Východě je jistá země, o níž byla řeč výše, jež se nazývá Mongol. Tato země mívala kdysi čtyři národy. Jeden se nazýval Yeka-Mongol, to

jest Velcí Mongalové; druhý Sumongol, to jest Vodní Mongalové, kteří sami sebe nazývali Tartary podle jisté řeky, jež teče jejich zemí a nazývá se Tartar; další se nazývá Merkat, čtvrtý Metrit.¹⁸ Všechny tyto národy měly jednu podobu osob a jeden jazyk, ačkoli byly mezi sebou rozděleny podle knížat a krajů.

V zemi Yeka-Mongol byl jeden, který se nazýval Čingis. Ten se stal mocným lovcem před Hospodinem. Naučil se totiž krást lidi, loupit a plenit. Chodil do jiných zemí, a koho mohl zajmout a k sobě připojit, toho nepustil; lidi svého národa si nakláněl a ti ho jako vůdce následovali ke všem zlým činům. Když si shromáždil lidi, začal bojovat se Sumongaly čili Tartary, zabil jejich vévodu a po dlouhé válce si podrobil všechny Tartary a uvrhl je do svého poddanství. Potom bojoval se všemi těmi ostatními: s Merkity, kteří sídlili vedle země Tartarů, a také ty si válkou podrobil. Odtud táhl dále, bojoval proti Metritům a také ty přemohl.

Když Najmani uslyšeli, že se Čingis takto pozdvihl, rozhořčili se. Měli totiž císaře, který byl velmi zdatný a jemuž všechny řečené národy platily daň. Když zaplatil dluh všeho těla, nastoupili na jeho místo jeho synové; ale byli mladí a pošetilí a neuměli lid udržet, nýbrž byli mezi sebou rozdělení a rozštěpeni.¹⁹ A když se mezitím Čingis takto vyvýšil, přesto podnikali nájezdy do výše uvedených zemí, zabíjeli muže, ženy a děti a brali jejich kořist. Čingis, když to uslyšel, shromáždil všechny lidi, kteří mu byli poddáni. Najmani a Kara-Kitajové, to jest Černí Kitajové,²⁰ se proti nim podobně shromáždili v jednom úzkém údolí mezi dvěma horami, kterým jsme prošli i my, když jsme jeli k jejich císaři. Svedla se bitva, v níž

¹⁸Mong. *yeké* = velký. „Vodní Mongalové“ jsou Carpiniho lidovým výkladem: Sumongolové, tj. „Tartaři“, jsou historičtí Tatarové, kmen při jezerech Hulun a Bujr, podle něhož Evropa nazývala Tartary všechny Mongoly. Merkat jsou Merkité; Metrit nelze bezpečně určit.

¹⁹Patrně míněn najmanský chán Inanč Bilge († kolem 1200) a jeho znesváření synové Tayang a Buyruq.

²⁰Kara-Kitajové (Kara Kitaj, čínsky Západní Liao) byli říší kitanských uprchlíků ve Střední Asii; Mongolové ji dobyli roku 1218. Carpini je zde s Najmany chronologicky spojuje volněji.

Mongalové Najmany a Kara-Kitaje porazili; větší část z nich byla zabita a ostatní, kteří nemohli uniknout, byli uvrženi do otroctví. V zemi řečených Kara-Kitajů vystavěl Occoday-chán, syn Čingis-chánův, když byl dosazen za císaře, jisté město, které nazval Omyl. Blízko něho na jih je jakási velická poušť, v níž prý zaručeně žijí divocí lidé, kteří vůbec nemluví a nemají v nohou klouby; a když někdy upadnou, nemohou sami bez cizí pomoci vůbec vstát; mají však trochu rozumu.

Mongalové se pak vrátili do své země a připravili se k boji proti Kitajům; vytáhli s vojskem a vstoupili do jejich země. Císař Kitajů, když to uslyšel, vyšel proti nim se svým vojskem a svedla se krutá bitva, v níž byli Mongalové poraženi a všichni urození Mongalové, kteří byli v řečeném vojsku, byli pobiti až na sedm. Čingis a ostatní, kteří zůstali naživu, utekli do své země. A když si Čingis trochu odpočinul, připravil se znovu k boji a táhl do války proti zemi Ujgurů. Ti lidé byli křesťané z nestoriánské sekty; i ty válkou přemohl a Mongalové převzali jejich písmo, neboť předtím žádné písmo neměli; nyní je však nazývají písmem mongalským.²¹ Odtud táhl proti zemi Saruiurů, proti zemi Karaitů, proti zemi Voyrat a proti zemi Comana a všechny tyto země přemohl. Odtud se vrátil do své země.

A když si trochu odpočinul, svolal všechny řečené národy a vytáhl do války proti Kitajům; a když proti nim dlouho bojoval, dobyli Mongalové velkou část země Kitajů, jejich císaře však uzavřeli v jeho největším městě. To obléhali tak dlouho, že vojsku došly zásoby, a když neměli co jíst, přikázal jim Čingis-chán, aby z každých deseti mužů dali jednoho k snědku. Obyvatelé města však proti nim zmužile bojovali šípy a metacími stroji, a když jim došly kameny, metali místo kamenů stříbro, a to hlavně roz-tavené; to město bylo totiž plné velikého bohatství. A když Mongalové dlouho bojovali a nemohli je bojem nijak dobýt, udělali velkou podzemní chodbu od vojska až doprostřed města, náhle otevřeli zemi, a zatímco oby-

²¹Ujgurský idikut se Čingis-chánovi ve skutečnosti podrobil dobrovolně roku 1209. Ujgurové byli převážně buddhisté; nestoriáni a manichejci tvořili menšinu. Ujgurské písmo se pro mongolštinu skutečně ujalo a užívá se dodnes, zejména ve Vnitřním Mongolsku.

vatelé o ničem nevěděli, vyskočili uprostřed města a bojovali s měšťany; a ti, kdo byli venku, bojovali rovněž, prosekali brány a vstoupili do města; zabili císaře a mnoho lidí, zmocnili se města a odnesli zlato, stříbro a všechno bohatství.²² A když nad řečenou zemí Kitajů ustanovili své lidi za správce, vrátili se do vlastní země. A tehdy, když porazil císaře Kitajů, stal se Čingis císařem. Jistou část země Kitajů, která leží při moři, však až do dnešního dne nijak nepřemohli.

Kitajové, o nichž jsme mluvili výše, jsou pohané; mají zvláštní písmo a mají Nový i Starý zákon, mají životopisy otců, poustevníky a domy postavené jako kostely, v nichž se ve svých časech modlí; a říkají, že mají nějaké svaté. Ctí jednoho Boha, ctí našeho Pána Ježíše Krista a věří ve věčný život, ale vůbec se nekřtí. Naše Písmo ctí a mají je v úctě, křesťany milují a stavějí mnoho kostelů. Zdají se to lidé dosti dobrotiví a lidští. Vousy nemají a podobou tváře se dosti shodují s Mongaly, nejsou však v obličejích tak širocí. Mají vlastní jazyk. Lepší řemeslníky ve všech pracích, v nichž se lidé obvykle cvičí, nenajdeš na celém světě.

Jejich země je velmi bohatá obilím, vínem, zlatem, stříbrem a hedvábím i všemi věcmi, jimiž se lidská přirozenost obvykle živí. A když si trochu odpočinuli, rozdělili svá vojska. Jednoho ze svých synů, jménem Tossuc, jehož také nazývali chánem, to jest císařem, poslal Čingis-chán s vojskem proti Kumánům a ten je v mnohém boji přemohl; a když je přemohl, vrátil se do své země. Jiného syna poslal s vojskem proti Indům a ti přemohli Menší Indii. To jsou pak černí Sarracéni, kteří se nazývají Etiopové. Toto vojsko potom vytáhlo do boje proti křesťanům, kteří jsou ve Větší Indii. Když to uslyšel král té země, jemuž se obecně říká Kněz Jan, shromáždil vojsko a vytáhl proti nim. Dal zhotovit měděné podoby mužů, posadil je do sedel na koně a vložil do nich oheň; a za každou měděnou podobu posadil na koně muže s měchem. S mnoha takovými podobami a takto připravenými koňmi vytáhli proti řečeným k boji. A když přišli na bojiště,

²² Patrně ozvuk dobytí Čung-tu (dnešního Pekingu) roku 1215; císař říše Ťin však odtud předtím uprchl do Kchaj-fengu. Říše Ťin padla definitivně až roku 1234 za Occodaye.

vypustili ty koně napřed, jednoho vedle druhého. Muži, kteří byli vzadu, vložili na oheň, jenž byl v řečených podobách, nevím co, a mocně dmýchali měchy. Tak se stalo, že od toho dýmu vzduch zčernal. A tu na Tartary stříleli šípy a mnoho jich bylo zabito a zraněno. A tak je s hanbou vyhnali ze svých končin; a nikdy jsme neslyšeli, že by se k nim ještě vrátili.

Když se pak vraceli pouštěmi, přišli do jakési země, v níž našli jakési obludy ženské podoby. A když se jich přes mnohé tlumočníky tázali, kde jsou muži té země, odpověděly, že v té zemi všechny, které se rodí jako ženy, mají lidskou podobu, samci však podobu psí. A zatímco v řečené zemi otáleli, psi se na druhé straně shromáždili v jedno. A protože byla převelice krutá zima, vrhli se všichni do vody a hned nato se váleli v prachu; tak na nich prach smíšený s vodou zmrzl. A když to činili často, vytvořil se na nich hustý led. Potom se s velikou prudkostí srazili s Tartary k boji. A když na ně Tartaři stříleli šípy, šípy se vracely nazpět, jako by stříleli do kamení; ani jiné jejich zbraně jim nemohly v ničem ublížit. Psi však na ně útočili, zraňovali je kousáním, mnohé také zabili, a tak je vyhnali ze svých končin.

A když se to vojsko vracelo, přišlo do země Burithabeth, jejíž obyvatelé přemohli válkou; jsou to pohané. Ti mají obyčej podivuhodný, ba spíše politováníhodný: když některý z jejich otců splatí dluh lidské přirozenosti, shromáždí celé příbuzenstvo a snědí ho. Tito lidé nemají na bradě vousy, ba nosí v ruce jakési železo, jímž si vousy stále vytrhávají, jestliže v ní snad nějaký chlup vyroste; a jsou také velice oškliví. Odtud se to vojsko vrátilo do své země.

Čingis-chán pak v téže době, kdy ona vojska rozdělil, vypravil se na výpravu k východu přes zemi Kergisů, jež však válkou nepřemohl, a došel až ke Kaspickým horám. Ty hory jsou z kamene adamantu, a proto přitáhly k sobě jejich šípy a železné zbraně.²³ Mezi Kaspickými horami spatřili uza-

²³„Adamant“ zde znamená magnetovec. Kaspické hory a lidé „uzavření“ mezi nimi odkazují ke středověké pověsti o Alexandru Velikém, který prý za horami uzavřel divoké

vřené lidi, kteří již horu prolomili; ale před nimi byl položen jakýsi mrak, k němuž se nijak nemohli přiblížit, neboť kdo k němu došel, hned zemřel. Než však dorazili k řečené hoře, putovali přes měsíc širou pustinou. Odtud táhli dále k východu a přes měsíc šli velikou pouští. I přišli do jakési země, kde spatřili vyšlapané cesty, ale nemohli najít žádného člověka. Hledali však po té zemi tak dlouho, až našli muže s jeho ženou; ty přivedli před Čingis-chána. A když se jich otázel, kde jsou lidé té země, odpověděli, že bydlí v zemi pod horami. Tu Čingis-chán ponechal ženu u sebe a poslal onoho muže se svými posly a vzkázal těm lidem, aby se dostavili na jeho rozkaz. Oni k nim šli a vyřídili vše, co Čingis-chán vzkázal. Ti odpověděli, že toho a toho dne přijdou splnit jeho rozkaz. Mezitím se však skrytými cestami pod zemí shromáždili, vytáhli proti nim do boje, znenadání se na ně vrhli a velmi mnoho jich pobili. Tu se Čingis-chán i jeho lidé dali na útěk a řečenou zemi opustili. Ty lidi, totiž muže a ženu, vzali však s sebou a ti pak byli v zemi Tartarů až do smrti. A když se jich tázali, proč bydlí pod zemí, řekli, že v jednu roční dobu, když vychází slunce, bývá tak veliký hluk, že jej lidé nijak nemohou snést. Ba tehdy i hrají na píšťaly, bijí do bubnů a do jiných nástrojů, aby onen hluk neslyšeli.

A když se Čingis z té země vracel, došly mu potraviny a trpěli převelikým hladem. Tu se jim přihodilo, že našli čerstvé vnitřnosti jakéhosi zvířete; ty vzali, odstranili z nich jen trus a uvařili je, a když je přinesli před Čingis-chána, snědl je se svými lidmi. A proto od něho bylo ustanoveno, aby se nezhazovala ani krev, ani vnitřnosti, ani nic ze zvířete, co se dá jíst, kromě trusu. Potom se vrátil do vlastní země a tam vydal mnohé zákony a ustanovení, které Tartaři neporušitelně zachovávají.²⁴ Z nich povíme jen dvě. Jedno je, že kdo by se v pýše povýšil a chtěl se vlastní mocí, bez volby knížat, stát císařem, má být bez jakéhokoli slitování zabit. Proto byl před volbou samotného Cuyuca pro tuto věc zabit jeden z knížat, vnuk samého

národy Goga a Magoga, jež se mají vyřítit na konci věků.

²⁴Tato Čingisova nařízení bývají označována jako Velká jasa (mongolsky *jasag*, „nařízení, zákon“). Její ucelený text se nedochoval; známe ji jen ze zlomků a zmínek u pozdějších autorů, k nimž patří i Carpini.

Čingis-chána; chtěl totiž vládnout bez volby.²⁵ Druhé ustanovení je, že si mají podrobit celou zemi a s žádným národem nemají mít mír, dokud se jim nejprve nepodrobí, a to až do té doby, kdy přijde čas jejich vlastní záhuby. Mají totiž být pobiti, jak jim bylo prorokováno; a ti, kdo budou moci uniknout, mají prý přijmout ten zákon, který mají ti druzí, kteří je ve válce přemohou. Ustanovil také, že jejich vojsko má být uspořádáno po tisícnicích, setnicích a deseticích. Potom, když vykonal svá nařízení a ustanovení, byl zabit úderem hromu.

Měl čtyři syny: první se jmenoval Occoday, druhý Tossuc-chán, třetí Chiaaday a jméno čtvrtého neznáme. Tito čtyři synové spolu s jinými předními muži, kteří tehdy byli, zvolili císařem prvního syna, totiž Occodaye. Synové tohoto Occodaye jsou Cuyuc, který je nyní císařem, Cothen a Cyrenen; zda měl více synů, nevíme. Synové Tossuc-chána jsou Bathy – ten je po císaři nejbohatší a nejmocnější –, Orda –ten je nejstarší ze všech vévodů –, Syban, Bora a Bercuthanth; jména ostatních synů Tossuc-chána neznáme. Synové Chiaadayovi jsou Burin a Chadan; jmen ostatních synů nevíme. Synové onoho dalšího syna Čingis-chána, jehož jméno neznáme, se jmenují takto: jeden se jmenuje Mengu a jeho matka je Seroctan.²⁶ Tato paní je mezi všemi Tartary, vyjma matky císařovy, nejvíce proslulá a je mocnější než všichni kromě Bathyho. Druhý se jmenuje Becas. Měl ještě více synů, ale jejich jmen neznáme.

Toto jsou jména vévodů: Orda –ten byl v Polsku a v Uhrách; Bathy, Cathan, Syban, Bureth –ti všichni byli v Uhrách; Cyrpodan –ten je dosud za mořem proti damašskému sultánovi. Tito zůstali doma v zemi: Mangu, Cuthen, Syrennen, Hybilay, Seremum, Synocur, Thuatamur,

²⁵Patrně narážka na Temüge-otčigina, nejmladšího bratra Čingis-chána, který se po Ögedejevě smrti (1241) pokusil zmocnit vlády a byl kolem r. 1246 popraven. Carpini jej označuje za Čingisova „nepos“, tj. vnuka či synovce. Volba chána na shromáždění knížat (kurultaji) byla podmínkou legitimacy.

²⁶Mengu je Möngke, veliký chán v letech 1251–1259. Seroctan je Sorchachtani-beki, vdova po Toluji (Carpiniho „čtvrtém synovi“), keraitská kněžna nestoriánského vyznání a matka Möngkeho, Kublaje, Hülegüa a Arig-bögeho.

Cyragay, Sybedey –jakýsi starý bojovník mezi nimi –, Bora, Berca, Mauci, Choranca; ten je však mezi ostatními nejmenší. Jiných vévodů je více, ale jejich jmen neznáme.²⁷

Císař Tartarů má nade všemi podivuhodnou moc. Nikdo se neodvážá zdržovat se na některém místě, leda by mu je on sám vykázal. On sám vykazuje, kde mají sídlit vévodové, vévodové tisícníkům, tisícníci setníkům a setníci desetníkům. Nadto cokoli se přikáže, v kterýkoli čas a na kterémkoli místě, ať k boji, ať k smrti, ať k životu, poslouchají bez jakéhokoli odporu. I kdyby žádal dceru pannu nebo sestru, dají mu ji bez odporu. Buď každého roku, nebo po několika letech sbírá panny ze všech končin Tartarů. Chce-li si některé ponechat, ponechá si je; jiné dává svým lidem, jak se mu zdá vhodné. Kamkoli, jakékoli a kolikkoli posílá vyše, musí jim bez prodlení dát příprězní koně a zaopatření.²⁸ Odkudkoli k němu přicházejí tributy nebo poslové, musí se jim rovněž dát koně, vozy a zaopatření. Poslové, kteří přicházejí odjinud, jsou ve veliké nouzi co do jídla i oděvu, neboť zaopatření je chatrné a skrovné, a to zvláště když přijdou ke knížatům a musejí se tam zdržet. Tehdy se deseti mužům dává tak málo, že by z toho sotva mohli žít dva. Ani na dvorech knížat, ani na cestě jim nedávají jíst víc než jednou denně, a to dost málo. Nadto stane-li se jim nějaké bezpráví, nemohou si snadno stěžovat, a proto je musejí trpělivě snášet. Kromě toho od nich mnoho vymáhají jak knížata, tak jiní, vyšší i nižší; a nedá-li se jim, pohrdají jimi, ba mají je takřka za nic. A jsou-li posláni od velikých mužů, nechtějí od nich malý dar, nýbrž říkají: „Přišli jste od velikého muže, a proč dáváte málo?“ a odmítnou jej přijmout. A chtějí-li poslové dobře vyřídit své záležitosti, musejí dávat dary větší. Proto jsme

²⁷Z těchto jmen lze s jistotou určit např. Hybilay = Kublaj (veliký chán 1260–1294), Sybedey = Sübedey, nejslavnější Čingisův vojevůdce a skutečný velitel tažení do Uher 1241, Berca = Berke, pozdější chán Zlaté hordy. Cyrpodan je patrně Čormagan, velitel mongolských vojsk v Persii a Zakavkazsku. Carpiniho genealogie výše není vždy přesná; „Bercuthanth“vzniklo patrně spojením jmen Berke a Tangut.

²⁸Jde o mongolskou státní poštu jam: síť stanic, kde podrobení museli pro posly a úředníky s pověřením vydržovat koně, píci, potraviny a obsluhu. Soustavně ji vybudoval Öge-dej; byla jednou z hlavních povinností poddaných.

z nutnosti museli velkou část věcí, které nám dali věřící, rozdat na dary.

A budiž věděno, že vše je tak v rukou řečeného císaře, že se nikdo neodvážá říci: „Toto je moje“ nebo „toho a toho“, nýbrž vše patří císaři: věci, dobytek i lidé. A o tom také nedávno vyšlo císařovo ustanovení. Takovou moc ve všem mají vévodové nad svými lidmi, neboť lidé, Tartaři i ostatní, jsou rozděleni mezi vévody. Také poslům vévodů, kamkoli je vyšlou, jsou lidé jak císařovi, tak všichni ostatní povinni bez odporu dát příprězní koně a zaopatření i lidi, kteří by koně hlídali a poslům posluhovali. Císaři pak jsou jak vévodové, tak ostatní povinni dávat jako poplatek klisny, aby z nich měl mléko na rok, na dva nebo na tři, jak se mu zlíbí. A lidé vévodů jsou povinni činit totéž svým pánům. Mezi nimi totiž nikdo není svobodný. A abych řekl krátce: cokoli císař a vévodové chtějí a kolik chtějí z jejich majetku, to berou. I s jejich osobami nakládají ve všem, jak chtějí.

Když tedy císař zemřel, jak bylo řečeno výše, sešli se vévodové a zvolili císařem Occodaye, syna řečeného Čingis-chána. Ten po poradě s knížaty rozdělil vojska. Bathyho, který mu byl příbuzný v druhém stupni, poslal proti Velkému sultánovi a proti zemi Biserminů. Byli to Sarraceni a mluvili kumánsky. A když vtrhl do jejich země, bojoval s nimi a válkou si je podrobil. Jedno město, které se nazývá Barthra, mu však dlouho odolávalo; udělali totiž kolem města mnoho jam a přikryli je, a když nepřátelé přicházeli, padali do jam. Proto nemohli město dobýt, dokud ty jámy nezasypali. Lidé z jakéhosi města, které se nazývá Iakint, když to uslyšeli, vyšli jim vstříc a dobrovolně se vydali do jejich rukou; proto jejich město nebylo zničeno, ale mnoho z nich pobili a jiné přesídlili. A když vzali z města kořist, osadili je jinými lidmi.²⁹ Pak vytáhli proti městu, které se nazývá Oma.³⁰ To město bylo nesmírně lidnaté; bylo tam mnoho křesťanů,

²⁹Bisermini (z perského „musulmán“, rus. „busurman“) jsou středoasijské muslimové, zde obyvatelé Chorezmu; „Velkým sultánem“ míní Carpini patrně chorezmského šáha. Barthra (jinde Barchin) a Iakint (Jangikent) ležela patrně na dolní Syrdarji. Carpini zde směřuje tažení Čingis-chánovo (1219–1221) s pozdějším Bathyho.

³⁰V jiných rukopisech Ornas. Ztotožnění je sporné: patrně Urgenč, hlavní město Chorezmu, které Mongolové r. 1221 zatopili odvedením Amudarji; jiní myslí na Tanu (Azov)

totiž Chazarů, Rusů a Alanů a jiných, a také Sarracéni; Sarracénům totiž patřila vláda nad městem. Toto město bylo velmi plné bohatství. Leží totiž na řece, jež se jmenuje Don a vtéká do moře; proto je jakoby přístavem a ostatní Sarracéni měli v tom městě převeliké tržiště. A když je nemohli jinak přemoci, přetnuli řeku, která tekla městem, a zatopili je se vším, co v něm bylo. To učinivše, vtrhli potom do země Torků, kteří jsou rovněž pohané; a když ji přemohli, táhli proti Rusi a způsobili v ruské zemi velikou řež, zničili města i hrady a pobíjeli lidi; oblehli také Kyjev, který byl hlavním městem Rusi, a když jej dlouho obléhali, dobyli ho a pobili lidi z města. Odtud táhli dále, bojovali a zpustošili celou Rus.

Z Rusi a Kumánie pak řečení vévodové vytáhli dále a bojovali proti Uhrům a Polákům. Z Tartarů bylo v Polsku a v Uhrách mnoho zabito.³¹ A kdyby Uhři neuprchli, nýbrž mužně odolali, byli by Tartari odtáhli z jejich končin, neboť tehdy dostali takový strach, že se všichni pokoušeli utéci. Ale Bathy se jim postavil do cesty s taseným mečem a řekl: „Neutíkejte, neboť utečete-li, nikdo nevyvázne. A máme-li zemřít, zemřeme všichni, neboť se má stát, jak předpověděl Čingis-chán, že budeme pobiti; a je-li nyní ten čas, vydržme.“ A tak nabyli odvahy, zůstali a Uhry zpustošili.

Odtud se vraceli a táhli do země Morduanů, kteří jsou pohané, a válkou je přemohli. Odtud táhli proti Bilerům, to jest proti Velkému Bulharsku, a zcela je zničili. Odtud táhli dále k severu proti Bascartům, to jest proti Velkým Uhrám, a také je přemohli.³² Odtud vyšli, táhli k severu a přišli k Parossitům, kteří mají malé žaludky a maličká ústa a nejedí, nýbrž maso vaří; a když je uvaří, postaví se mezi dým a hrnec, přijímají dým a jen tím se sytí. A jedí-li přece něco, je toho velmi málo. Odtud táhli dále a

u ústí Donu, jak píše Carpini.

³¹Tažení roku 1241: v Polsku rozhodla bitva u Lehnice (9. dubna), kde padl slezský kníže Jindřich II. Pobožný; v Uhrách bitva u řeky Slané (Mohi, 11. dubna), v níž bylo poraženo vojsko krále Bély IV.

³²Morduani jsou Mordvinci na středním Povolží. Velké Bulharsko je Povolžské Bulharsko na soutoku Volhy a Kamy; „Velké Uhry“ je země Baškirů na jižním Uralu, kterou středověcí autoři považovali za pravlast Maďarů.

přišli k Samogedům. Tito lidé žijí jen z lovu; stany i šaty mají pouze ze zvířecích kůží. Odtud táhli ještě dále a přišli do jakési země nad Oceánem, kde našli jakési obludy, které měly ve všem lidskou podobu, ale nohy jim končily volskými kopyty a tvář měly ve všem jako pes. Dvě slova promluvily po lidsku a při třetím štekaly jako pes; a tak v přestávkách vkládaly štekot a pak se zase vracely ke své přirozenosti, a tak se dalo rozumět, co říkaly. Odtud se vrátili do Kumánie a až dosud tam někteří z nich prodlévají.

V téže době pak poslal Occoday-chán Cyrpodana s vojskem na jih proti Kergisům, a ten je také válkou přemohl. Tito lidé jsou pohané a nemají na bradě vousy. Jejich obyčej je takový: když někomu zemře otec, stáhnou si z bolesti na znamení nářku z tváře jakoby řemínek od ucha k uchu. Když je přemohl, táhl na jih proti Arménům. Když však procházeli pouštěmi, našli také jakési obludy, které měly lidskou podobu, ale jen jednu paži s rukou uprostřed prsou a jednu nohu; dva z nich stříleli z jednoho luku. A běhali tak rychle, že je koně nemohli dostihnout. Běhali totiž poskakováním po té jedné noze, a když se takovou chůzí unavili, šli po ruce a noze a otáčeli se jako kolo; a když se zase unavili, běželi opět prvním způsobem. Některé z nich však zabili. Odtud táhli dále a přišli do Arménie, kterou přemohli válkou, i část Gruzie; druhá část se podřídila jejich rozkazu a dávala každoročně čtyřicet tisíc yperperů, a činí tak dosud.³³ Odtud táhli k zemi sultána Deurum, který byl dosti veliký a mocný; bojovali s ním a přemohli ho.³⁴ Odtud táhli dále, válčíce a vítězíce, až k zemi sultána z Halapie, a nyní tu zemi napadají; a od té doby až do dnešního dne se do své země nevrátili. Jiné vojsko táhlo proti zemi chalífy z Baldachu, kterou si rovněž podrobili; a dávají jim denně jako tribut čtyři sta byzantů, kromě baldachinů a jiných darů. A každého roku posílají k chalífovi posly, aby k nim přišel; on s tributem posílá veliké dary a prosí, aby ho šetřili. Císař

³³Yperperon (hyperpyron) byla byzantská zlatá mince, od konce 11. století hlavní zlatá měna Byzance; na Západě se jí říkalo též byzant.

³⁴„Soldanus Deurum“ je seldžucký sultán Rúmu (Malé Asie) se sídlem v Konyi, Kay-Chusrau II., kterého Mongolové porazili u Köse Dağ roku 1243.

pak dary přijímá, a přesto pro něho posílá, aby přišel.³⁵

Kapitola 6: Jak si Tartari počínají v bitvách

Když jsme pojednali o říši, je třeba tímto způsobem pojednat o válce: nejprve o uspořádání šiků, za druhé o zbraních, za třetí o lstech při střetnutí, za čtvrté o ukrutnosti, kterou páchají na zajatcích, za páté o dobývání hradů a měst, za šesté o věrolomnosti, kterou provádějí na těch, kdo se jim vzdají.

O uspořádání šiků povíme toto. Čingis-chán nařídil, aby nad deseti muži byl postaven jeden, a ten se u nás nazývá desetník; nad deseti desetníky aby byl postaven jeden, jenž se nazývá setník; nad deseti setníky aby byl postaven jeden, jenž se nazývá tisícník; nad deseti tisícníky aby byl postaven jeden, a tento počet se u nich nazývá „tma“.³⁶ Celému vojsku pak jsou představeni dva nebo tři vévodové, avšak tak, aby se řídili jedním. Když jsou všichni v bitvě a z deseti mužů uteče jeden, dva, tři nebo i více, jsou zabiti všichni. A utečou-li všichni z desítky a ostatní ze stovky neutečou, jsou zabiti všichni. A abych řekl krátce: neustoupí-li společně, všichni, kdo utíkají, jsou zabiti. Rovněž jestliže jeden nebo dva či více směle vyrazí do boje a ostatních deset je nenásleduje, i ti jsou zabiti. Rovněž jsou-li jeden nebo více z desítky zajati a ostatní druhové je neosvobodí, i ti jsou zabiti.³⁷

Každý musí mít dva nebo tři luky, nebo alespoň jeden dobrý, a tři velké

³⁵Halapie je Aleppo, tehdy v rukou ajjúbovců. Baldach je Bagdád, sídlo abbásovského chalífy; „baldachiny“ jsou drahé hedvábné brokáty zvané podle Bagdádu. Skutečné podrobení chalífátu přišlo až dobytím Bagdádu Hülegüem r. 1258.

³⁶Mongolská desítková soustava: arban (10), džagun (100), mingan (1000) a tümen (10 000). Carpiniho „tenebrae“ (tma) je patrně převzato z ruštiny, kde slovo „tma“ znamenalo jak temnotu, tak číslo deset tisíc. Jednotky byly zároveň správními obvody, do nichž byli lidé trvale zapsáni.

³⁷Jde o kolektivní trestní odpovědnost celé desítky: za útěk, za opuštění druhu v boji i za neosvobození zajatého odpovídali životem všichni její členové, bez ohledu na osobní zavinění.

toulce plné šípů, jednu sekeru a provazy k tažení strojů. Bohatí pak mají meče na konci špičaté, broušené jen z jedné strany a trochu zakřivené; mají také obrněného koně a i nohy mají kryté. Přílby a pancíře mají někteří z kůže, zhotovené tímto způsobem. Mají jakési řemeny z hovězí kůže na šířku dlaně, spojí smolou tři nebo čtyři dohromady a svážou je řemínky nebo provázky. Na horním řemeni dávají provázky na kraj, na dolním doprostřed, a tak postupují až do konce. Když se tedy ohýbají dolů, horní řemeny se vysunou vzhůru, a tak se na těle zdvojí nebo ztrojí.

Pokrývku koně dělají z pěti dílů: po jedné straně udělají jeden díl a po druhé straně druhý, a ty díly vedou od ocasu až k hlavě; připevňují se k sedlu a za sedlem na hřbetě a také na krku. Přes bedra kladou další díl, kde se stýkají vazby obou dílů; v tomto kusu udělají jeden otvor, jímž vystřčí ocas. Také před prsa kladou jeden díl. Všechny sahají až ke kloubům nohou. A před čelo kladou železný plát, který se po obou stranách krku přiváže k řečeným dílům.

Pancíř má rovněž čtyři díly. Jeden díl sahá od stehna až ke krku, ale je udělán podle stavby lidského těla: před prsy je úzký a pod pažemi se dokola ovíjí kolem těla. Přes ramena vzadu až k bedrům mají jiný kus, který sahá od krku až k onomu druhému kusu, jenž se ovíjí kolem těla. Nad rameny se tyto dva kusy, totiž přední a zadní, spínají sponami ke dvěma železným plátům, které jsou na každém rameni. Na každé paži mají jeden kus, jenž sahá od ramene až k rukám a je zespodu otevřený. A na každé noze mají jeden kus; a všechny tyto kusy se spojují sponami. Přílba je nahoře železná, ale to, co kryje dokola šíji a hrdlo, se dělá z kůže. A všechny tyto kusy jsou z kůže, zhotovené způsobem výše popsáním.

Někteří však mají vše, o čem jsme mluvili výše, ze železa, zhotovené tímto způsobem. Udělají jeden tenký plátek na šířku prstu a na délku dlaně; a takto udělají mnoho plátků. Do každého plátku udělají osm malých otvorů, zespodu vloží tři úzké a pevné řemeny a kladou plátky jeden přes druhý, jako by stoupaly po stupních; a řečené plátky přivazují k řemenům ten-

kými řemínky, které provlékají výše zmíněnými otvory. A v horní části přišijí jeden řemínek, aby řečené plátky dobře a pevně k sobě přiléhaly. Tak z plátek udělají jakoby jeden řemen a potom je svazují po kusech ve všem tak, jak bylo řečeno výše. A to dělají jak pro zbroj koní, tak lidí. A vyleští je tak, že v nich člověk může spatřit svou tvář.

Někteří z nich mají kopí a na konci železného hrotu mají hák, jímž strhávají člověka ze sedla, mohou-li. Délka šípů je dvě stopy, jedna dlaň a dva prsty. A protože stopy bývají různé, uvádíme míru stopy geometrické: dvanáct ječných zrn činí šířku palce; šestnáct palců na šířku činí jednu geometrickou stopu. Železné hroty šípů jsou velmi ostré a broušené z obou stran jako dvojsečný meč; a vždy nosí vedle toulce pilníky k broušení šípů. Řečené hroty mají ostrý trn na délku prstu, který vsazují do dřeva. Štít mají upletený z proutí nebo z prutů. Mají jiné šípy, s hroty na šířku tří prstů, ke střílení ptáků, zvěře a neozbrojených lidí. Mají také jiné šípy rozličného druhu ke střílení ptáků a zvěře.

Když chtějí vytáhnout do války, vysílají napřed předvoj, který s sebou nenese nic kromě svých plstí, koní a zbraní. Ti nic neloupí, domy nepalí, dobytek nezabíjejí; ale lidi zraňují a zabíjejí, a nemohou-li jinak, zaženou je na útěk; mnohem raději však zabíjejí, než zahánějí. Za nimi následuje vojsko, které bere všechno, co najde, a také lidi, pokud je lze najít, bere a zabíjí.

Když pak přijdou k řekám, přepravují se přes ně tímto způsobem, i když jsou veliké. Přednější mají kulatou a lehkou kůži, na jejímž okraji udělají dokola hustá ucha; jimi provléknou provaz a stáhnou jej, takže dokola vznikne jakési břicho; to naplní šaty a jinými věcmi a velmi pevně je k sobě natlačí. Potom doprostřed položí sedla a jiné tvrdší věci; také lidé sedí uprostřed. Takto připravenou loď přivážou ke koňskému ocasu a jednoho muže, který koně řídí, nechají plavat spolu s koněm vpředu; anebo mají někdy dvě vesla, jimi veslují přes vodu, a tak se přeplaví přes řeku. Koně pak ženou do vody a vedle jednoho koně plave jeden muž, který jej

řídí, a ostatní koně jdou za ním. A tak se přepravují přes vody a veliké řeky. Chudší pak musí mít každý dobře sešitý kožený vak; do toho vaku čili pytle vloží šaty a všechny své věci, nahoře pytel velmi pevně zavážou, zavěsí jej koni na ocas a přeplaví se, jak bylo řečeno výše.

Budiž věděno, že když spatří nepřátele, jdou k nim a každý vystřelí proti protivníkům tři nebo čtyři šípy; a vidí-li, že je nemohou přemoci, ustupují zpět ke svým. A to činí lstivě, aby je protivníci pronásledovali až k místům, kde nachystali zálohy; a jestliže je nepřátelé pronásledují až k řečeným zálohám, obklíčí je, a tak je zraňují a zabíjejí. Rovněž vidí-li, že proti nim stojí veliké vojsko, někdy se od něho odchýlí o den či dva dny cesty, vpadnou do jiné části země a vyloupí ji, pobíjejí lidi a zemi ničí a pustoší. A vidí-li, že ani to nemohou učinit, ustoupí zpět o deset nebo dvanáct dní cesty; někdy také prodlévají na bezpečném místě, dokud se vojsko protivníků nerozejde, a tehdy tajně přijdou a zpusťou celou zemi. Ve válkách jsou totiž velmi lstiví, neboť již čtyřicet let a déle bojují s jinými národy.

Když chtějí vstoupit do bitvy, seřadí všechny šiky tak, jak mají bojovat. Vévodové čili velitelé vojska do boje nevstupují, nýbrž stojí zdaleka naproti vojsku nepřátel a mají u sebe na koních chlapce, ženy a koně. A někdy dělají podoby lidí a posazují je na koně; to činí proto, aby se mělo za to, že je tam veliké množství bojovníků. Proti čelu koní vysílají jeden šik zajatců a jiných národů, kteří jsou mezi nimi, a snad s nimi jdou i někteří Tartaři. Jiné šiky silnějších mužů posílají daleko napravo a nalevo, aby je protivníci neviděli; a tak protivníky obklíčí, sevrou je doprostřed a začnou bojovat ze všech stran. A i když je jich někdy málo, protivníci, kteří jsou obklíčeni, mají za to, že je jich mnoho; zvláště když vidí ty, kdo jsou u vévody či velitele vojska – chlapce, ženy, koně a nepravé muže, jak bylo řečeno výše –, a pokládají je za bojovníky; tím jsou zastrašeni a zmateni. A bojují-li snad protivníci dobře, otevrou jim cestu, aby utekli; a jakmile se dají na útěk a rozptýlí se, pronásledují je a na útěku jich pak pobijí víc, než by mohli usmrtit v bitvě. Budiž však věděno, že mohou-li

jinak, nepouštějí se rádi do boje zblízka, nýbrž lidi a koně zraňují a zabíjejí šípy.

Opevnění dobývají tímto způsobem. Je-li to taková pevnost, obklíčí ji, ba někdy ji tak ohradí, že nikdo nemůže vejít ani vyjít. Útočí na ni velmi prudce stroji a šípy a nepřestávají v boji ani ve dne, ani v noci, aby ti, kdo jsou v opevnění, neměli odpočinku. Tartaři sami odpočívají, neboť rozdělují šíky a jeden střídá druhý v boji, aby se příliš neunavili. A nemohou-li ji takto dobýt, vrhají řecký oheň. Ba někdy berou tuk lidí, které zabijí, a rozpuštěný jej vrhají na domy; a kamkoli padne na ten tuk oheň, hoří takřka neuhasitelně. A nezmohou-li nic ani tak a má-li to město nebo hrad řeku, zahradí ji, nebo udělají jiné koryto a zatopí to opevnění, mohou-li. Nemohou-li však, podkopou je a pod zemí ozbrojeni do něho vniknou. A když již vnikli, jedna část zakládá oheň, aby shořelo, a druhá část bojuje s lidmi toho opevnění. Nemohou-li je však přemoci ani tak, postaví proti němu vlastní hrad či opevnění, aby jim nepřátelské střely neškodily, a leží proti němu dlouhou dobu, leda by snad zvenčí přišlo na pomoc vojsko, které by s nimi bojovalo a násilím je odtud odstranilo.

Když však leží před opevněním, mluví k obleženým lichotivě a mnoho jim slibují, aby se vydali do jejich rukou. A vydají-li se jim, říkají: „Vyjděte, abychom vás podle našeho obyčeje obdarovali.“ A když k nim vyjdou, vyptávají se, kdo jsou mezi nimi řemeslníci, a ty si ponechají; ostatní, kromě těch, které chtějí mít za otroky, zabijí sekerou. A ušetří-li některé jiné, jak bylo řečeno, urozené a vážené muže nešetří nikdy. A ponechají-li snad nějakou náhodou některé urozené, ti se již ani prosbou, ani výkupným nemohou ze zajetí dostat. Ve válkách pak zabíjejí všechny, které zajmou, leda by snad chtěli některé ponechat, aby je měli za otroky. Ty, kdo mají být zabiti, rozdělují mezi setníky, aby je pobili obouruční sekerou. Ti pak zajatce dále rozdělí a každému otroku dávají k zabití deset nebo více či méně, podle toho, jak se líbí vyšším.

Kapitola 7: O zemích, které podrobili své vládě

Když jsme popsali, jak bojují, je třeba pojednat o zemích, které podrobili své vládě. O tom budeme psát takto: nejprve povíme, jak uzavírají s lidmi mír; za druhé o jménech zemí, které si podrobili; za třetí o tyranii, kterou v nich provozují; za čtvrté o zemích, které jim mužně odolaly.

Budiž věděno, že s žádnými lidmi neuzavírají mír, leda by se jim podrobili, neboť, jak bylo řečeno výše, mají od Čingis-chána příkaz, aby si podrobili všechny národy, budou-li moci. A toto od nich žádají: aby s nimi táhli ve vojsku proti komukoli, kdykoli se jim zlíbí, a aby dávali desátek ze všeho, jak z lidí, tak z věcí. Odpočítají totiž deset a jednoho berou.³⁸ Totéž činí s dívkami; ty odvádějí do své země a drží je jako otrokyně; ostatní sečtou a uspořádají podle obyčeje. Ale když nad nimi mají plnou vládu, nezachovávají nic, co jim slíbili, nýbrž hledají proti nim jakékoli vhodné záminky, jaké mohou najít.

Když jsme totiž byli na Rusi, byl tam poslán jeden Sarracén, jak se říkalo, z pověření Cuyuca a Bathyho; a ten místodržitel bral každému muži, který měl tři syny, jednoho; a všechny muže, kteří neměli manželky, odváděli, a totéž činili i se ženami, které neměly zákonité muže. Rovněž odváděli i chudé, kteří si žebrotou hledali obživu. Ostatní pak podle jejich obyčeje sečetl a přikázal, aby každý, malý i velký, i jednodenní nemluvně, ať chudý či bohatý, odváděl takový tribut: totiž aby dal jednu kůži bílého medvěda, jednoho černého bobra, jednoho sobola a jednu černou kůži jakéhosi zvířete, které má doupě v zemi – jeho jméno nedovedu přeložit do latiny, ale německy se nazývá illit, Poláci a Rusové je nazývají dochon – a jednu černou liščí kůži.³⁹ A kdo to nedá, má být odveden k Tartarům a

³⁸Vojenská služba a desátek z lidí i majetku byly základními povinnostmi podrobených; k nim přistupovalo rukojemnictví, dostavení se vládce ke dvoru, sčítání lidu a přijetí mongolských místodržitelů, jak Carpini líčí dále.

³⁹„Illit“ je německé Iltis, „dochon“ staropolské a staroruské označení tchoře (pol. tchórz). Patrně jde o sčítání v jižní Rusi za Carpiniho průjezdu 1245–1246; soustavná mongolská sčítání celé Rusi proběhla až v letech 1257–1259. Daň na osobu v kožešinách byla ob-

uvržen do jejich otroctví.

Posílají také pro knížata zemí, aby k nim bez prodlení přišla; a když přijdou, nedostává se jim žádné náležité pocty, nýbrž se s nimi zachází jako s jinými nízkými osobami; a musejí předkládat veliké dary jak vévodům, tak jejich manželkám, úředníkům, tisícníkům a setníkům. Ba všichni vesměs, i sami otroci, od nich s velikou dotěrností žádají dary; a nejen od nich samých, ale i od jejich poslů, když bývají vysláni. Proti některým také nacházejí záminky, aby je zabili, jak se stalo s Michalem a jinými.⁴⁰ Některé zase přivábí a dovolí jim vrátit se. Některé také zahubí nápoji či jedem. Jejich úmyslem totiž je, aby sami jediní panovali na zemi; proto hledají záminky proti urozeným, aby je zabili. Od těch, jimž dovolí vrátit se, žádají jejich syny nebo bratry, které pak již nikdy nepropustí, jak se stalo se synem Jaroslavovým, s jakýmsi vévodou Alanů a s mnoha jinými. A zemře-li otec nebo bratr či dědic, syna nebo bratra nikdy nepropustí, nýbrž si jeho knížectví zcela přivlastní, jak jsme viděli, že se stalo s jedním ze Solangů.

Do zemí těch, jimž dovolí vrátit se, dosazují své baschathy, jimž musejí na pokyn poslouchat jak vévodové, tak ostatní.⁴¹ A nečiní-li lidé některého města nebo země, co chtějí, obviní je tito baschathové, že jsou Tartarům nevěrní, a tak to město nebo zemi zničí a lidi, kteří jsou v ní, pobijí rukou silného vojska Tartarů, kteří na rozkaz knížete, jemuž ta země poslouchá, přitáhnou, aniž by o tom obyvatelé věděli, a znenadání se na ně vrhnou; jak se nedávno stalo s jedním městem, když jsme byli v zemi Tartarů. Totéž učinili s Rusy v zemi Kumánů. A nejen kníže Tartarů, který si zemi uzurpoval, ale i jeho místodržitel a kterýkoli Tartar, jenž tím městem nebo

vyklou formou tributu z lesních oblastí.

⁴⁰Michal Vsevolodovič, kníže černigovský, byl popraven v Bathyho táboře 20. září 1246, podle ruské tradice proto, že se odmítl podrobit pohanským očištným obřadům; pravoslavná církev jej uctívá jako mučedníka.

⁴¹Baskakové (tur. basqaq), mongolští místodržitelé v podrobených zemích, zejména na Rusi: dozírali na výběr daní, sčítání a poslušnost místních knížat a měli k dispozici vojenský oddíl.

zemí prochází, v ní jakoby panuje, a zvláště ten, kdo je u nich výše postaven. Mimoto berou zlato a stříbro a jiné věci, jaké chtějí a kdykoli se jim zlíbí, a podrobení musejí chodit k císaři Tartarů k soudu, jak se nedávno přihodilo dvěma synům krále Gruzie.

Jeden byl totiž zákonitý a druhý zrozený z cizoložství, jménem David; zákonitý se nazýval Melic. Synovi cizoložnice zanechal otec část země. Druhý pak, který byl mladší, jel s matkou k císaři Tartarů, protože se řečený David k němu vydal na cestu. Matka toho druhého, totiž Melicova, královna Gruzie, skrze niž její manžel držel království –neboť to království se dědilo skrze ženy –, zemřela na cestě. Když pak přišli, dali převeliké dary, a zvláště zákonitý syn, který požadoval zpět zemi, již otec zanechal svému synu Davidovi, ačkoli ji ten neměl mít, protože byl synem cizoložnice. On však odpověděl: „Ačkoli jsem syn souložnice, žádám přece, aby se mi stalo po právu podle zákona Tartarů, kteří nečiní žádný rozdíl mezi syny manželky a služky.“ Proto byl vynesena rozsudek proti zákonitému synu, aby byl podřízen Davidovi, jenž byl starší, a aby ten držel v klidu a pokoji zemi, kterou mu dal otec. A tak zákonitý syn přišel o dary, které dal, i o spor, který vedl proti svému bratru Davidovi.⁴²

Od národů, které jsou od nich daleko a sousedí s jinými národy, jichž se nějak obávají a které jim nejsou poddány, berou tribut a jednají s nimi jakoby milosrdně, aby na ně nepřivedli vojsko, anebo také aby se jiní nezalekli vydat se jim; jak se stalo s Obezy čili Gruzíny, od nichž berou jako tribut padesát nebo čtyřicet tisíc, jak bylo řečeno, yperperů čili byzantů; jinak je zatím nechávají v míru. Podle toho však, co jsme od nich vyrozuměli, zamýšlejí se vzbouřit.

Jména zemí, které přemohli, jsou tato: Kitajové, Najmani, Solangi, Kara-Kitajové čili černí Kitajové, Kumánie, Tumat, Voyrat, Caraniti, Huyur

⁴² Patrně David VII. Ulu, nemanželský syn gruzínského krále Jiřího IV. Laši, a David VI. Narin, syn královny Rusudan; Carpini je pokládá za bratry. Gűjűk o jejich sporu rozhodl r. 1246 ve prospěch staršího Davida (oba pak nějaký čas vládli společně). Případ dokládá mongolskou zásadu, že nemanželský původ nevylučuje z dědění.

(Ujgurové), Soboal, Merkité, Meniti, Baryhryur, Gosmit, Sarracéni, Bisermini, Turcomani, Byleri čili Velké Bulharsko, Baschare čili Velké Uhry, Kergis, Colona, Thorati, Burithabeth, Parossiti, Sassi, Jakobité, Alani čili Assi, Obesi čili Gruzíni, Nestoriáni, Arméni, Kangité, Kumáni, Brutachi, kteří jsou Židé, Mordui, Torci, Gazari, Samogedi, Perses, Thoas, Malá Indie čili Etiopie, Yrchasi, Rusové, Baldach, Sarthi. Je ještě mnoho jiných zemí, ale jejich jmen neznáme.⁴³ Viděli jsme také muže a ženy téměř ze všech výše jmenovaných zemí.

Toto pak jsou jména zemí, které jim mužně odolaly a dosud jim nejsou poddány: Velká Indie, Mangia,⁴⁴ jistá část Alanů, jistá část Kitajů a Sayi. Jedno město řečených Sayů totiž oblehli a pokusili se je dobýt. Oni však postavili proti jejich strojům své stroje a všechny stroje Tartarů rozbili, takže se Tartaři nemohli pro stroje a samostřily přiblížit k městu k boji. Nakonec udělali cestu pod zemí a vyrazili ve městě; jedni se pokoušeli město zapálit, druzí bojovali. Lidé z města však postavili jednu část lidu k hašení ohně a druhá část udatně bojovala s těmi, kdo vnikli do města, mnoho jich zabili, jiné zranili a donutili je vrátit se k svým. Tartaři tedy, vidouce, že nic nemohou dokázat a že umírá mnoho lidí, od nich odtáhli.

V zemi Sarracénů a jiných, kde jsou mezi nimi jakoby pány, berou všechny lepší řemeslníky a zaměstnávají je při všech svých pracích. Ostatní řemeslníci jim platí tribut ze své práce. Veškeré obilí ukládají do sýpek pánů a každému dávají na den jednu dosti skrovnou odměrku; nic jiného jim nedávají, leda třikrát týdně trochu masa. A to činí jen řemeslníkům, kteří bydlí ve městech. Rovněž když se pánům zlíbí, berou všechny mladé muže a nutí je jít za sebou se všemi jejich čeledíny; ti jsou pak nadále počítáni do počtu Tartarů, ba spíše do počtu zajatců, neboť

⁴³ Z výčtu lze určit mj.: Voyrat = Ojraté (západní Mongolové), Solangi = patrně Korejci (mong. Solongos), Turcomani = Turkmeni, Kergis = Kyrgyzové, Burithabeth = Tibet, Jakobité a Nestoriáni = východní křesťanské církve, Gazari = Chazaři na Krymu, Samogedi = Samojedi, Yrchasi = Čerkesové, Sarthi = patrně usedlí obyvatelé středoasijských měst.

⁴⁴ Mangia je jižní Čína pod vládou dynastie Sung (čínsky Man-c', u Marka Pola Manzi); Mongolové ji dobyli až za Kublaje roku 1279.

ačkoli jsou mezi ně započtení, nejsou přece váženi jako Tartari, nýbrž se s nimi zachází jako s otroky a posílají je do všech nebezpečí jako ostatní zajatce.

Oni totiž jdou v bitvě první; i když je třeba přejít bažinu nebo nebezpečnou vodu, musejí jako první zkoušet brod. Také musejí vykonávat všechny práce, jež je potřeba udělat. A provinit-li se v něčem nebo neposlechnou-li na pokyn, bijí je jako osly. A abych to řekl krátce: jedí málo, i pijí málo a jsou oblečení velmi bídne, ledaže by si snad něco mohli vydělat, jsou-li zlatníky nebo jinými dobrými řemeslníky. Někteří však mají tak zlé pány, že jim nic nenechají, a pro množství prací pro své pány nemají čas, aby si něco udělali pro sebe, leda by si ten čas ukradli, když snad mají odpočívat nebo spát. A to ještě tehdy, je-li jim dovoleno mít manželky nebo vlastní stan. Ti ostatní však, kteří jsou drženi v domě jako otroci, jsou plni veškeré bídy. Viděl jsem je totiž velmi často chodit jen ve spodkách, na celém těle nahé, v největším úpalu slunce; a v zimě snášejí převeliký mráz. Viděli jsme také některé, kteří pro veliký mráz přišli o prsty na nohou i na rukou. Slyšeli jsme také, že jiní zemřeli, nebo že se pro veliký chlad stali téměř na všech údech k ničemu.

Kapitola 8: Jak čelit Tartarům ve válce

Když jsme pověděli o zemích, které jsou jim poddány, je třeba připojit, jak jim čelit ve válce. To, jak se nám zdá, je nutno vyložit takto: předně je třeba napsat, co zamýšlejí; za druhé o zbraních a o šikování šiků; za třetí, jak v utkání čelit jejich lstem; za čtvrté o opevňování hradů a měst; za páté, co je třeba činit s jejich zajatci.

Úmyslem Tartarů je podrobit si celý svět, mohou-li. A k tomu mají od Čingis-chána příkaz, jak bylo řečeno výše. Proto jejich císař ve svých listech píše takto: „Boží síla, císař všech.“ A v nápisu své pečeti má toto: „Bůh na nebi a Cuyuc-chán na zemi. Boží síla. Pečeť císaře všech lidí.

“⁴⁵ Proto s žádnými lidmi neuzavírají mír, jak bylo řečeno, leda by se jim vydali do rukou. A protože kromě křesťanstva není na světě žádná země, které by se báli, připravili se k boji proti nám. Necht’ tedy všichni vědí, že když jsme byli v jejich zemi, byli jsme na slavném sněmu, který byl ohlášen již před mnoha lety a na němž v naší přítomnosti zvolili císařem Cuyuca, jemuž se v jejich jazyce říká chán.⁴⁶ Tento Cuyuc-chán spolu se všemi knížaty vztyčil korouhev proti Boží církvi a římské říši i proti všem královstvím křesťanů a národům Západu, ledaže by snad učinili to, co vzkazuje panu papeži i mocným a všem křesťanským národům Západu. To se však nijak nesmí učinit: jednak pro přílišné a nesnesitelné otroctví, dosud neslýchané, které jsme viděli na vlastní oči a do něhož uvrhují všechny národy sobě poddané; jednak proto, že v nich není žádné věrnosti a žádný národ se nemůže spolehnout na jejich slova, neboť nic z toho, co slibují, nedodržují, jakmile vidí, že jim čas přejí, a jsou lstiví ve všech svých skutcích i slibech. Zamýšlejí také vyhladit ze země všechna knížata, všechny šlechtice a všechny rytíře, jak bylo řečeno výše, ale činí to na svých poddaných lstivě a úskočně. Dále proto, že je nedůstojné, aby křesťané byli poddaní právě jim, pro jejich ohavnosti, a protože bohoslužba přichází vniveč, duše hynou a těla jsou sužována mnohonásobněji, než lze uvěřit. Zpočátku jsou sice úlisní, ale potom trýzní a sužují jako štír. A konečně proto, že jsou menší počtem a slabší tělem než národy křesťanské.

Na zmíněném sněmu pak byli určeni bojovníci, velitelé i vojska. Z každých deseti mužů se posílají tři i se svými čeleděmi, a to ze vsí země, nad

⁴⁵Güjükova pečeť se dochovala na jeho listu papeži Inocenci IV. z listopadu 1246, který Carpini přivezl a který je uložen ve Vatikánském archivu. Její mongolský nápis ujgurským písmem mluví o moci Věčného nebe a o rozkazu „oceánského“chána velkého mongolského národa.

⁴⁶Jde o kurultaj, sněm mongolských knížat a velmožů, který jediný mohl platně zvolit velkého chána. Konal se v létě 1246 u Sira Ordy nedaleko Karakorumu; Güjük byl intronizován 24. srpna 1246. Volba připadla na člena Čingis-chánova rodu, ale mezi jednotlivými větvemi rodu o ni probíhal spor.

níž mají moc.⁴⁷ Jedno vojsko má vtrhnout přes Uhry, druhé přes Polsko. Přicházejí pak, aby bojovali nepřetržitě osmnáct let. Také čas je jim určen: v březnu léta Páně 1247 se hnou ze své země. Až do Kumánie pak dojdou za tři nebo čtyři roky.⁴⁸ Z Kumánie pak podniknou útok na země výše uvedené. To vše je pevně rozhodnuto a pravdivé, ledaže by jim Pán ve své milosti postavil do cesty nějakou překážku, jako to učinil, když přišli do Uher a Polska. Tehdy totiž měli jistě postupovat třicet let; ale tehdy byl jejich císař zabit jedem,⁴⁹ a proto až dosud od bojů upustili. Ale nyní, protože byl znovu dosazen císař, začínají se opět chystat k boji. K tomu je třeba vědět, že císař vlastními ústy řekl, že chce poslat vojsko do Livonska a do Pruska.

A protože chtějí každou zemi zničit nebo uvrhnout do otroctví, jež je pro náš národ nesnesitelné, jak bylo řečeno výše, je tedy třeba jim čelit ve válce. Nebude-li však jedna země chtít přispět druhé na pomoc, bude ta země, proti níž bojují, zničena, a s lidmi, které zajmou, budou bojovat proti další zemi, a ti budou v šiku první. Budou-li bojovat špatně, budou jimi zabiti; budou-li však bojovat dobře, drží si je sliby a lichotkami, a aby jim neutekli, slibují jim, že z nich udělají velké pány; a potom, když si mohou být jisti, že se od nich nevrátí, udělají z nich nejubožejší otroky. Totéž činí se ženami, které si chtějí ponechat jako souložnice ke službám. A tak s lidmi jedné přemožené země ničí zemi jinou. Není také žádné země, která by jim sama o sobě mohla odolat, protože lidi do války sbírají, jak bylo řečeno, ze vší země, nad níž mají moc. Chtějí-li tedy křesťané zachránit sebe, svou zemi i křesťanstvo, je třeba, aby se sjednotili králové, knížata, baroni i správcové zemí a aby ze společné rady poslali proti nim lidi k boji dříve, než se začnou rozlévat po zemích. Neboť jakmile se za-

⁴⁷ Carpini tu popisuje mobilizaci podle desítkové soustavy: odvod se ukládal jako podíl z každé desítky mužů, a to nejen Mongolům, ale i podmaněným národům.

⁴⁸ Hakluyt na okraji poznamenává, že místo „roky“ má snad stát „měsíce“; to dává lepší smysl, neboť přesun z Mongolska do Kumánie, tj. do stepí severně od Černého moře, trval řádově měsíce.

⁴⁹ Ögedej zemřel 11. prosince 1241; že byl otráven, byla dobová pověst. Zpráva o jeho smrti přiměla Mongoly, aby roku 1242 opustili Uhry a stáhli se na východ.

čnou rozptylovat po zemích, hledají lidi všude a nikdo nemůže druhému náležitě poskytnout pomoc, protože oni v houfech všude vyhledávají lidi a zabíjejí je. A zavrou-li se lidé v hradech, postaví proti hradu nebo městu tři nebo čtyři tisíce mužů, aby je obléhali, a sami se nicméně rozlévají po zemích a zabíjejí lidi.

Kdokoli pak s nimi chce bojovat, musí mít tyto zbraně: dobré a silné luky a kuše, jichž se velmi bojí, a dostatek šípů; dobrou sekeru z dobrého železa a štít s dlouhým drždlem. Železné hroty šípů do luku i do kuše se mají, jako to dělají Tartaři, dokud jsou rozžhavené, kalit ve vodě smíšené se solí, aby byly dost silné k probíjení jejich zbroje. Dále meče a také kopí s hákem, jimiž by je bylo možné stahovat ze sedel, neboť z nich velmi snadno padají; a nože a dvojité pancíře, protože těmi jejich šípy neproniknou; a prilbu a jinou zbroj k ochraně těla i koně před jejich zbraněmi a šípy. A nejsou-li někteří tak dobře ozbrojeni, jak jsem řekl, mají jít za ostatními, jak to dělají Tartaři, a střílet proti nim zbraněmi a šípy. A nemají šetřit penězi, aby si opatřili zbraně, aby mohli uchovat duše i těla, svobodu i jiné statky.

Šiky se mají řadit jako u nich: po tisících, stovkách a desítkách, s veliteli vojska; ti velitelé nemají nikterak vstupovat do bitvy, jako to nečiní ani jejich velitelé, nýbrž mají vojsko pozorovat a řídit.⁵⁰ A mají ustanovit zákon, aby postupovali pospolu, ať do boje, či jinak, tak jak jsou seřazeni. A kdokoli opustí druhu, ať když se jde do boje, nebo během boje, anebo kdokoli uteče, pokud neustupují všichni společně, ať je co nejtěžeji potrestán;⁵¹ neboť potom část nepřátelských bojovníků pronásleduje prchající a zabíjí je svými šípy, a část bojuje s těmi, kdo zůstali, a tak jsou

⁵⁰Mongolské vojsko se dělilo na desítky (arban), stovky (džagun), tisíce (mingan) a desetitisíce (tümen), v jejichž čele stáli velitelé odpovědní za svou jednotku. Nejvyšší velitelé řídili bitvu z povzdálí, zpravidla z vyvýšeného místa. Carpini doporučuje tuto soustavu převzít.

⁵¹Carpini tu přejímá mongolský vojenský řád, který lící v předchozí kapitole: uteče-li z desítky jeden, dva nebo tři, jsou zabiti všichni; uteče-li celá desítka a ostatní ze stovky ne, jsou zabiti i ti. Šlo o kolektivní trestní odpovědnost celé jednotky.

zmateni a pobiti ti, kdo zůstali, i ti, kdo prchají. Podobně kdo by se obrátil k braní kořisti dříve, než je vojsko protivníků úplně přemoženo, ať je stižen nejvyšším trestem; takový je totiž u Tartarů bez jakéhokoli slitování zabit.⁵²

Místo k boji je třeba volit, lze-li to, tak, aby to byla rovná pláň a aby bylo vidět na všechny strany; a mohou-li, ať mají velký les v zádech nebo po boku, avšak tak, aby se nepřítel nemohl dostat mezi ně a les. Nemají se také všichni stáhnout v jeden houf, nýbrž vytvořit mnoho šiků, od sebe oddělených, ne však příliš vzdálených. A proti těm, kdo přitáhnou, mají poslat jeden šik, aby se jim postavil. A předstírají-li Tartaři útěk, ať je nepronásledují daleko, nanejvýš pokud dohlédnou, aby je snad nevlákali do připravených záloh, jak to obvykle dělají; a ať je připraven jiný šik, aby onomu šiku pomohl, bude-li třeba. Kromě toho ať mají zvědy na všech stranách, aby viděli, kdy se blíží jiné šiky Tartarů zezadu, zprava a zleva; a vždy mají poslat šik proti šiku, aby se mu postavil. Oni se totiž vždy snaží sevřít své protivníky doprostřed; proto je třeba velké opatrnosti, aby to nemohli učinit, neboť tak bývá vojsko nejsnadněji přemoženo. Všechny šiky se mají vyvarovat toho, aby je dlouho pronásledovaly, kvůli zálohám, které obvykle chystají; bojují totiž více lstí než silou. Velitelé vojska mají být vždy připraveni poslat pomoc těm, kdo jsou v boji, je-li to třeba, a také proto se mají vyhnout přílišnému pronásledování, aby se snad neunavili jejich koně; neboť naši nemají množství koní. Tartaři však na koně, na němž jeli jeden den, potom tři nebo čtyři dny nevsednou; proto jim nezáleží na tom, unaví-li se jejich koně, protože jich mají množství. A ustupují-li Tartaři, přesto se naši nemají vracet domů ani se od sebe oddělovat, neboť to dělají jen naoko, aby se vojsko rozdělilo, a aby potom mohli volně vstoupit do země a zpusťit ji.

Mají se také varovat, aby nedělali přílišné výdaje, jak bývají zvyklí, aby

⁵²I tento zákaz odpovídá mongolské praxi: podle Tajné kroniky Mongolů nařídil Čingischán už roku 1202, že se kořist nesmí brát před dovršením vítězství, a těm, kdo zákaz porušili, ji dal odebrat. Kořist se pak dělila podle pevných pravidel.

nebyli pro nedostatek přinuceni vrátit se a neuvolnili tak Tartarům cestu, aby pobili je i jiné a zpustošili všechnu zemi, a aby pro jejich nestřídmost nebylo rouháno jménu Páně. A to mají pečlivě zařídit tak, aby, stane-li se, že někteří bojovníci odejdou, nastoupili na jejich místo jiní. Naši velitelé mají také ve dne i v noci dávat vojsko hlídat, aby se na ně Tartaři náhle a znenadání nevrhli; neboť Tartaři jako démoni vymýšlejí mnohé nepravosti a způsoby, jak škodit. Ba ve dne i v noci mají být stále připraveni; nemají ani uléhat svlečení, ani rozkošnický sedět u stolu, aby nebyli zastiženi nepřipraveni, neboť Tartaři stále bdí, aby mohli škodit.

Lidé v zemi, kteří Tartary očekávají nebo se bojí, že na ně přitáhnou, mají mít skryté jámy, do nichž mají uložit šípy a jiné věci, a to ze dvou důvodů: totiž aby je Tartaři nemohli získat, a bude-li jim Bůh milostiv, aby je potom mohli najít. Prchají-li ze své země, mají spálit seno a slámu, aby koně Tartarů našli méně píce.

Chťejí-li pak opevnit města a hrady, ať nejprve uváží, jaká je jejich poloha. Poloha hradů má být taková, aby jich nebylo možné dobýt stroji a šípy; a ať mají dostatek vody a dřeva, a lze-li to, aby jim nemohl být odňat vchod a východ; a ať mají dost lidí, kteří by mohli bojovat na střídačku. A mají pečlivě bdít, aby Tartaři nemohli hrad nějakou lstí ukrást. Zásob mají mít dost na mnoho let; ať je však pečlivě střeží a jedí s mírou, neboť nevědí, jak dlouho budou muset být v hradech zavřeni. Když totiž začnou, obléhají jeden hrad mnoho let. Tak se to dodnes děje v zemi Alanů s jistou horou, kterou, jak myslím, obléhají již dvanáct let; její obránci se statečně bránili a zabili mnoho Tartarů, i urozených. Ostatní hrady a města, která takovou polohu nemají, mají být silně ohrazena hlubokými opevněnými příkopy a dobře připravenými hradbami; a mají mít dostatek luků a šípů i kamenů a praků. A mají se pečlivě střežit, aby Tartarům nedovolili postavit jejich stroje, a svými stroji je mají odrážet. A postaví-li snad Tartaři své stroje nějakým důmyslem nebo lstí, mají je zničit svými stroji, mohou-li. Také kušemi, praky a stroji jim mají bránit, aby se k městu nepřiblížili. I v jiném ohledu mají být připraveni, jak bylo řečeno výše. U hradů a měst, která

leží na řekách, mají pečlivě dbát, aby nemohla být zatopena. K tomu je však třeba vědět, že Tartaři mají raději, když se lidé zavrou ve městech, než když s nimi bojují v poli. Říkají totiž, že jsou to jejich prasátka zavřená v chlívků. Proto k nim postaví strážce, jak bylo řečeno výše.

Jsou-li pak někteří Tartaři v bitvě shozeni z koní, je třeba je ihned zajmout, protože když jsou na zemi, střílejí zdatně a zraňují i zabíjejí koně i lidi. A budou-li takoví zachováni naživu, může se stát, že se za ně dosáhne trvalého míru, nebo že budou vykoupeni za velké peníze, neboť se navzájem dosti milují. Jak však Tartary poznat, bylo řečeno výše, kde byla vylíčena jejich podoba. Když jsou však zajati a mají-li být zachováni, je třeba je bedlivě střežit, aby neutekli. Jsou s nimi také mnohé jiné národy, které lze od nich rozeznat podle výše popsané podoby. Je také třeba vědět, že v jejich vojsku je mnoho takových, kteří, kdyby viděli vhodnou chvíli a měli jistotu, že je naši nezabijí, by –jak nám sami říkali –bojovali proti nim ze všech stran vojska a způsobili by jim více zla než ti, kdo jsou jejich zjevnými nepřáteli.

Cesta ke dvoru velkého chána

Následující kapitoly nejsou v Hakluytově úplném latinském textu obsaženy; jde o Carpiniho vyprávění o cestě, jak je převzal Vincenc z Beauvais do 32. knihy svého Speculum historiale (číslování kapitol je Vincencovo). Kapitoly 2–18 Vincencovy verze, které popisují zemi a lid Tartarů, jsou zařazeny v příloze.

Kapitola 19: O cestě bratra Jana z Plano Carpini až k první stráži Tartarů

My tedy, když jsme z rozkazu Apoštolské stolice šli k národům Východu, zvolili jsme si jít nejprve k Tartarům, neboť jsme se báli, aby od nich církev Boží v brzkou nebezpečí. A tak jdouce přišli jsme ke králi Čechů, který nám byl důvěrně znám a poradil nám, abychom šli přes Polsko a Rus. Měl totiž příbuzné v Polsku, s jejichž pomocí bychom mohli vstoupit do Rusi. A dav nám listy a dobrý průvod, dal nám také hradit útraty na svých dvorech a v městech, dokud jsme nepřišli k slezskému vévodovi Bolezlavovi, jeho synovci, který nám byl také důvěrně znám. Ten nám rovněž tak učinil, dokud jsme nepřišli ke Konrádovi, vévodovi z Lau-tiscie,⁵³ k němuž tehdy, z milosti Boží nám příznivé, přijel pan Vasilko,

⁵³Českým králem byl Václav I. (1230–1253); Bolezlaus je Boleslav II. Rogatka, vévoda lehnický, syn Václavovy sestry Anny. Konrád Mazovský byl též pánem Lenčicka

vévoda ruský,⁵⁴ od něhož jsme plněji uslyšeli o věcech Tartarů, neboť tam poslal posly, kteří se k němu již vrátili. Když jsme pak uslyšeli, že jim musíme dávat dary, dali jsme koupit několik kožešin bobrů a jiných zvířat z toho, co nám bylo dáno jako almužna na podporu cesty. Když to poznal vévoda Konrád a vévodkyně krakovská a biskup a někteří rytíři, dali nám ještě více takových kožešin. Konečně vévoda Vasilko, jsa za nás snažně požádán vévodou krakovským, biskupem a pány, vzal nás s sebou do své země, a abychom si poněkud odpočinuli, zdržel nás několik dní na svůj náklad. A když na naši prosbu dal svolat své biskupy, přečetli jsme jim list pana papeže, který je napomínal, aby se vrátili k jednotě svaté matky Církve. K témuž jsme je také my sami napomínali a nabádali, jak jsme jen mohli, jak vévodu, tak biskupy i jiné. Ale poněvadž vévoda Daniel, bratr řečeného Wasilika, nebyl přítomen, neboť odjel k Bathymu, nemohli tehdy dát konečnou odpověď. Potom nás vévoda Vasilko poslal s jedním služebníkem až do Kyjeva, metropole Rusi. Jeli jsme však stále v nebezpečí hrdla kvůli Litevcům, kteří často podnikali nájezdy na ruskou zemi, a to nejvíce v těch místech, kudy jsme měli projíždět. Skrze řečeného služebníka jsme však byli bezpečni před Rusy, z nichž také největší část byla od Tartarů pobita nebo zajata. V Danilonu jsme pak tehdy onemocněli až k smrti. Přesto jsme se dali vézt na voze sněhem a velikou zimou. Když jsme tedy přišli do Kyjeva, radili jsme se o své cestě s tisícníkem a ostatními tamějšími předními muži. Ti nám odpověděli, že kdybychom vedli k Tartarům koně, které jsme tehdy měli, pomřeli by všichni, protože ležely veliké sněhy, a neuměli by vyhrabávat trávu zpod sněhu, jako to dělají koně Tartarů, a nebylo by lze pro ně nalézt nic k jídlu, poněvadž Tartari nemají ani slámu, ani seno, ani píci. Proto jsme se rozhodli nechat je tam se dvěma pacholky, určenými k jejich opatrování. A proto jsme museli

(Lautiscia = Łęczyca). Vévodkyně krakovská je patrně Grzymisława, vdova po Leškovi Bílém, a krakovský vévoda její syn Boleslav V. Stydlivý.

⁵⁴Vasilko Romanovič (v latinském textu Vasilko), kníže vladimírsko-volyňský; jeho bratr Daniel Romanovič, kníže haličský, se v letech 1245–1246 odebral k Batuovi, aby se mu poddal a obdržel potvrzení své vlády.

dát tisícníkovi dary, abychom si ho naklonili, aby nám dal příprěžní koně a průvod. Vydavše se tedy na cestu druhého dne po svátku Očišťování Panny Marie,⁵⁵ přišli jsme do vsi Canova, která byla bezprostředně pod Tartary. Její správce nám dal koně a průvod až do jiné vsi, v níž jsme našli správce Michea, plného veškeré zloby. Ten však, přijav od nás dary, dovedl nás po svém způsobu až k první stráži Tartarů.

Kapitola 20: Jak byl se svými druhy poprvé přijat od Tartarů

Když jsme tedy prvního pátku po Popeleční středě (23. února 1246), když se slunce klonilo k západu, byli na noclehu, přihnali se na nás strašlivě Tartari ozbrojení a ptali se, jací jsme to lidé. A když jsme odpověděli, že jsme poslové pana papeže, přijali od nás nějaké pokrmy a hned odešli. Když pak nastalo jitro a my, vstavše, jsme kus popojeli, vyšli nám vstříc přednější z těch, kteří byli na stráži, a ptali se, proč k nim jdeme a jakou záležitost máme. Odpověděli jsme jim: „Jsme poslové pana papeže, který je otcem a pánem křesťanů. Ten nás posílá jak ke králi, tak ke knížatům a ke všem Tartarům proto, že si přeje, aby všichni křesťané byli přáteli Tartarů a měli s nimi mír. Přeje si nadto, aby byli velicí u Boha v nebi, a proto je napomíná jak skrze nás, tak svými listy, aby se stali křesťany a přijali víru Pána našeho Ježíše Krista, neboť jinak nemohou být spaseni. Vzkazuje dále, že se diví tak velikému vraždění lidí, a zvláště křesťanů, a nejvíce Uhrů, Montanů⁵⁶ a Poláků, kteří jsou mu poddáni, spáchanému od Tartarů, ačkoli jim v ničem neublížili ani se ublížit nepokusili. A poněvadž Pán Bůh je tím těžce uražen, napomíná je, aby se toho napříště varovali a za to, co spáchali, činili pokání. Prosí také, aby mu o tom napsali, co napříště chtějí činit a jaký je jejich úmysl.“ Když to Tartari vyslechli a po-

⁵⁵Tj. počátkem února 1246 (svátek Očišťování Panny Marie připadá na 2. února). Canova je Kaněv na Dněpru jižně od Kyjeva.

⁵⁶Tak ve Vincencově textu; jde patrně o porušené jméno některého národa, sousedícího s Uhry a Poláky (snad Moravanů).

rozuměli tomu, řekli, že nám chtějí poskytnout příprězní koně a průvod až ke Corrensovi. A hned žádali dary a od nás je dostali. Přijavše tedy koně, z nichž sami sesedli, vydali jsme se s jejich průvodem na cestu ke Corrensovi. Oni však, jedouce rychle, poslali napřed k řečenému vévodovi posla s těmi slovy, která jsme jim byli řekli. Tento vévoda je pánem všech, kteří jsou postaveni na stráž proti všem národům Západu, aby se na ně snad někdo náhle a nenadále nevrhl. A o něm se praví, že má pod sebou šedesát tisíc ozbrojených mužů.⁵⁷

Kapitola 21: Jak byli přijati u Corrensy

Když jsme tedy přišli k jeho dvoru, dal nám postavit stan daleko od sebe a poslal k nám své správce, aby se nás otázali, s čím se mu chceme poklonit, to jest jaké dary mu chceme s poklonou obětovat. Odpověděli jsme jim, že pan papež neposílal žádné dary, neboť nebyl jist, že k nim budeme moci dojít, a nadto jsme šli velmi nebezpečnými místy; avšak z toho, co máme z milosti Boží a pana papeže ke své obživě, uctíme ho, jak jen budeme moci. Přijavše dary, dovedli nás k ordě čili stanu jeho a byli jsme poučeni, abychom se před dveřmi stanu třikrát poklonili na levé koleno a pozorně se varovali, abychom nestoupili nohou na práh dveří.⁵⁸ A když jsme vstoupili, museli jsme před vévodou a všemi předními, kteří k tomu byli svoláni, pověděti na kolenou to, co jsme byli řekli výše. Obětovali jsme také listy pana papeže; ale tlumočník, kterého jsme si za mzdu přivedli z Kyjeva, nebyl s to je přetlumočit, a nikdo jiný vhodný tu nebyl. Proto nám byli dáni koně a tři Tartari, kteří by nás spěšně dovedli k vévodovi Bathymu. Ten je u nich nejmocnější vyjma císaře, a jemu jsou povinni poslouchat

⁵⁷Corrensa (Kuremsa) vele pohraničnímu sboru na západní hranici Batuoxy moci, v oblasti Dněpru. Strážce (custodiae) na hranicích kontrolovaly každého přichozího a rozhodovaly o jeho dopravě dál; šedesát tisíc odpovídá šesti tmenům.

⁵⁸Slápnutí na práh chánova nebo knížecího stanu bylo podle mongolských zvyklostí těžkým proviněním, stíhaným i smrtí; Carpini o tom mluví i v kapitole o jejich pověrách a zločinech. Poklona na kolena byla povinným projevem podřízenosti vůči každému, ke komu posel přicházel.

přede všemi knížaty. Vydali jsme se tedy na cestu v pondělí po první neděli postní (26. února 1246) a jedouce, jak nejrychleji koně mohli klusat – neboť jsme dostávali čerstvé koně téměř třikrát nebo čtyřikrát každý den –, spěchali jsme od rána do noci, ba velmi často i v noci, a přece jsme k němu nemohli dojít dříve než ve středu Svatého týdne (4. dubna 1246). Jeli jsme pak zemí Kumánů, která je celá rovná a má čtyři veliké řeky. První se nazývá Neper; podél ní kočoval na straně k Rusi Corrensa a na druhé straně po rovinách Montij, který je větší než on. Druhá se nazývá Don; po ní kočuje jakýsi kníže, mající za manželku sestru Bathyho, který se nazývá Tirbon. Třetí se jmenuje Volga, která je velmi veliká; po ní táhne Bathy. Čtvrtá se nazývá Iaec; po ní táhnou dva tisícníci, jeden po jedné straně řeky a druhý po druhé.⁵⁹ Ti všichni v zimě sestupují k moři a v létě stoupají podél břehů týchž řek k horám. To je Veliké moře, z něhož vychází Rameno svatého Jiří, které jde ke Konstantinopoli. Ty řeky jsou velmi plné ryb, nejvíce Volga, a vtékají do moře Řeckého, které se nazývá Veliké moře. Po Nepru jsme jeli mnoho dní po ledu. I po pobřeží moře Řeckého jsme jeli dosti nebezpečně po ledu na mnoha místech mnoho dní. Vody tam totiž při pobřeží zamrzají až na tři míle od břehu. Dříve však, než jsme přišli k Bathymu, jeli napřed dva z našich Tartarů, aby mu oznámili všechna slova, která jsme byli řekli u Corrensy.

Kapitola 22: Jak byli přijati u Bathyho, velikého knížete

Když jsme pak v končinách země Kumánů přišli k Bathymu, byli jsme ubytováni dobrou míli od jeho stanů. A když jsme měli být vedeni k jeho dvoru, bylo nám řečeno, že máme projít mezi dvěma ohni. My jsme to však nijak nechtěli učinit. Ale oni nám řekli: „Jděte bez obav, neboť to

⁵⁹Neper je Dněpr, Iaec (Jaik) řeka Ural. Montij je patrně mongolský velitel Mauci (Moči), uváděný v jiných rukopisech; Tirbona nelze bezpečně určit. Každý velmož měl tedy vykázán úsek řeky, podél něhož sezónně kočoval.

chceme učinit z žádné jiné příčiny, než jen proto, aby oheň odňal všechno zlé, jestliže snad něco zlého zamýšlíte proti našemu pánu nebo nesete jed.⁶⁰ Odpověděli jsme jim, že projdeme, abychom se v takové věci nečinili podezřelými. Když jsme tedy přišli k ordě, tázal se nás jeho správce Eldagay, s čím se mu chceme poklonit. Odpověděli jsme totéž, co předtím u Corrensy; a když byly dary dány a přijaty a příčiny cesty vyslechnuty, uvedli nás do stanu knížete, když jsme se předtím poklonili a vyslechli jako předtím napomenutí, abychom nešlapali na práh. Vstoupivše pak, přednesli jsme na kolenou svá slova, potom jsme obětovali listy a prosili, aby nám byli dáni tlumočníci k jejich převedení. Ti nám také byli dáni na Velký pátek (6. dubna 1246), a pilně jsme s nimi listy převedli do písma ruského, sarracénského a tartarského.⁶¹ Tento překlad byl předložen Bathymu, a ten jej přečetl a pozorně si jej povšiml. Nakonec jsme byli odvedeni zpět do svého stanu, ale nedali nám žádné pokrmy, leda jednou trochu prosa v jedné misce, totiž první noc, když jsme přišli. Tento Bathy si počíná velkolepě, má dvevníky a všechny úředníky po způsobu císaře, a sedí na vyvýšeném místě jako na trůnu s jednou ze svých manželék. Ostatní pak, jak jeho bratři a synové, tak jiní přední, sedí níže uprostřed na lavici, a ostatní lidé za nimi dole na zemi, avšak muži napravo a ženy nalevo. Má také stany z lněného plátna, krásné a dosti veliké, které patřily uherskému králi. A nikdo se neodvážil přistoupit k jeho stanu kromě čeledi, leč by byl zavolán, ať je sebemocnější a sebevětší, leda by se snad vědělo, že je to jeho vůle. I my jsme z řečené příčiny seděli nalevo; tak totiž činí všichni poslové cestou tam, ale na zpáteční cestě od císaře jsme byli vždy posazováni napravo. Uprostřed, u dveří stanu, je postaven jeho stůl, na nějž se klade nápoj ve zlatých a stříbrných nádobách. A nikdy nepije Bathy ani žádný jiný kníže Tartarů, zvláště když jsou na veřejnosti,

⁶⁰Očistný obřad průchodu mezi dvěma ohni podstupovali u Mongolů cizí poslové, jejich dary i lidé a věci, které přicházely ke dvoru, zvláště po úmrtí nebo neštěstí; odmítnutí mohlo vzbudit podezření ze zlého úmyslu.

⁶¹Tj. do staroruštiny v cyrilici, do perštiny či arabštiny v arabském písmu a do mongolštiny v ujgurském písmu, které si Mongolové osvojili za Čingis-chána a užívali v kancelářích. Vícejazyčné překlady listin byly běžnou praxí mongolského dvora.

leč by se mu zpívalo nebo hrálo na citeru. A když jede na koni, vždy se mu nad hlavou nese na žerdi slunečník čili malý stan. Tak činí všechna přední knížata Tartarů i jejich manželky.

Tentýž Bathy je ke svým lidem dosti vlídný, přesto se ho velmi bojí; v boji je nanejvýš krutý, ve válce velmi bystrý a převelice lstivý, neboť už dlouhý čas válčí.

Kapitola 23: Jak odešli od Bathyho a prošli zemí Kumánů a Kangitů

V den Bílé soboty (7. dubna 1246) jsme byli povoláni ke stanu a vyšel k nám zmíněný Bathyho správce a řekl, že máme jít k císaři Cuynovi do jejich země. Některé z našich lidí si však ponechali pod záminkou, že je chtějí poslat zpět k panu papeži; dali jsme jim tedy list o všem, co jsme vykonali, aby mu jej donesli. Když se však vrátili až ke zmíněnému knížeti Montijovi, byli tam zadrženi až do našeho návratu. My jsme pak v den Velikonoc (8. dubna), když jsme odříkali hodinky a pojedli, co se dalo, odešli s mnoha slzami se dvěma Tartary, kteří nám byli přiděleni u Corrensy, nevědouce, jdeme-li na smrt, či k životu. Byli jsme na těle tak slabí, že jsme sotva mohli jet na koni. Celý ten čtyřicetidenní půst byla totiž naším pokrmem jen prosná kaše s vodou a solí, a tak i v ostatní postní dny; a k pití jsme neměli nic než sníh rozpuštěný v kotlíku.

Jeli jsme pak Kumánii nanejvýš usilovně, neboť jsme dostávali čerstvé koně pětkrát i vícekrát za den, leč když jsme jeli pustinami; tehdy jsme brali koně lepší a silnější, kteří by snesli nepřetržitou námahu. A tak tomu bylo od počátku postu až do osmého dne po Velikonocích. Tato země Kumánie má na severu, hned za Rusí, Morduyny, Bylery, totiž Velké Bulharsko, Bastarky, totiž Velké Uhry, a za Bastarky Parosity a Samogety;⁶² za

⁶²Mordvinové, Volžští Bulhaři (na středním Povolží) a Baškirové, které středověcí misionáři pokládali za pravlast Maďarů („Velké Uhry“). Samogeti jsou patrně Samojedi,

Samogety pak ty, o nichž se praví, že mají psí tvář, na pustých březích Oceánu. Na jihu má Alany, Čerkesy, Chazary, Řecko a Konstantinopol, zemi Iberů, Kathy, Brutachy, o nichž se praví, že jsou Židé a holí si celou hlavu, dále zemi Skythů, Gruzínů, Arménů a Turků. Na západě pak má Uhry a Rus. Kumánie je země převeliká a dlouhá. Její obyvatele, totiž Kumány, Tartari pobili; někteří však před nimi uprchli a někteří byli uvrženi v jejich poddanství. Mnozí z těch, kdo uprchli, se k nim však zase vrátili.

Potom jsme vstoupili do země Kangitů,⁶³ která na mnoha místech velice strádá nedostatkem vody, a proto v ní také žije málo lidí. Proto když lidé Jaroslava, knížete ruského, táhli k němu do země Tartarů, mnozí z nich v té pustině zemřeli žízni. V této zemi i v Kumánii jsme také našli mnoho lebek a kostí mrtvých lidí, ležících na zemi jako hnůj. Touto zemí jsme tedy jeli od osmého dne po Velikonocích skoro až do Nanebevstoupení Páně (17. května). Její obyvatelé byli pohané, a stejně jako Kumáni nepěstovali půdu, nýbrž žili jen z dobytka; nestavěli domy, nýbrž bydleli ve stanech. I je Tartari zahubili a obývali jejich země, a ti, kdo zůstali, byli uvrženi v jejich poddanství.

Kapitola 24: Jak přišli k prvnímu dvoru budoucího císaře

Ze země Kangitů jsme pak vstoupili do země Biserminů, kteří mluví kumánským jazykem, ale drží zákon Sarracénů.⁶⁴ I v této zemi jsme našli nesčetná města s pobořenými hrady a mnoho opuštěných vesnic. Jejím pánem byl ten, jenž se nazýval Altisoldanus; ten byl i s celým svým rodem od Tartarů zahuben. Tato země má převeliké hory. Na jihu má Jeruzalém

Parositové nejisté.

⁶³Kanglyové, turkický kočovný kmen ve stepích mezi dolním Uralem, Aralským jezerem a Syrdarjou.

⁶⁴Bisermini (z perského *musulmán*) jsou muslimové Chórezmu a přilehlých oblastí Střední Asie; „Altisoldanus“ je chórezmsáh (patrně Alá ad-Dín Muhammad II., zahnáný Mongoly roku 1220).

a Baldach a celou zemi Sarracénů. A v blízkém pomezí sídlí dva vlastní bratři, knížata Tartarů, totiž Burin a Cadan, synové Thiadayovi, jenž byl synem Čingis-chánovým.⁶⁵ Na severu pak má tato země zemi černých Kitajů, totiž Kara-Kitajů, a Oceán. V ní sídlí Syban, bratr Bathyho. Touto zemí jsme jeli od svátku Nanebevstoupení Páně skoro až do osmého dne před svátkem sv. Jana Křtitele.

Potom jsme vstoupili do země Kara-Kitajů, kde císař vystavěl dům; tam jsme byli také pozváni k pití. A ten, kdo tam byl za císaře, dal přední muže města a také jeho dva syny před námi tleskat. Když jsme odtud vyšli, našli jsme jakési malé moře, na jehož břehu stojí malá hora. V té hoře prý je jakýsi otvor, z něhož v zimě vycházejí tak převeliké vichřice, že tudy lidé sotva a s velkým nebezpečím mohou projít; v létě je tam sice vždycky slyšet hukot větrů, ale z otvoru vychází jen slabě.⁶⁶ Po břehu tohoto moře jsme jeli mnoho dní; a ačkoli není příliš veliké, má mnoho ostrovů; nechali jsme je po levici.

V té zemi sídlí Orda, o němž jsme řekli, že je nejstarší ze všech knížat Tartarů; a je to orda čili dvůr jeho otce, který obývá, a spravuje ji jedna z jeho manželék. Je totiž u Tartarů zvykem, že dvory knížat a velmožů se neruší, nýbrž vždy se ustanoví nějaké ženy, které je spravují, a těm se dávají podíly z darů, jako se dávaly jejich pánům.⁶⁷ Tak jsme konečně přišli k prvnímu dvoru císařovu, v němž byla jedna z jeho manželék.

⁶⁵Büri a Kadan; ve skutečnosti byl Büri vnukem Čagatajovým a Kadan synem Ögejevým. Oba se účastnili tažení do Uher a Polska 1241.

⁶⁶Patrně jezero Ala-kol ve východním Kazachstánu a blízká Džungarská brána, průsmyk proslulý prudkými větry.

⁶⁷Orda (tábor-dvůr) zemřelého knížete zůstávala jako samostatná hospodářská a právní jednotka se svými lidmi a důchody; spravovaly ji vdovy, které tak měly podíl na kořisti a tributech. Otcem Ordý byl Tossuc.

Kapitola 25: Jak dorazili k samému Cuynovi, budoucímu císaři

Protože jsme však dosud neviděli císaře, nechtěli nás zavolat ani vpustit do jeho ordy, ale dali nám v našem stanu podle tartarského obyčeje velmi dobře posloužit a podrželi nás tam jeden den, abychom si odpočinuli. Odtud jsme jeli dále a v předvečer svátku svatých Petra a Pavla (28. června) jsme vstoupili do země Najmanů, kteří jsou pohané. V sám den apoštolů tam napadl velký sních a měli jsme velkou zimu. Tato země je hornatá a nad míru studená a rovin se v ní nalézá málo. Ani tyto dva výše zmíněné národy nepěstovaly půdu, nýbrž jako Tartaři bydlely ve stanech; i je Tartaři zahubili. Touto zemí jsme také jeli mnoho dní.

Potom jsme vstoupili do země Mongalů, jež nazýváme Tartary. Těmito zeměmi jsme, jak se domníváme, tři týdny usilovně jeli a v den blahoslavené Marie Magdalény (22. července) jsme dorazili k Cuynovi, zvolenému císaři. Po celé té cestě jsme totiž proto tolik spěchali, že našim Tartarům bylo přikázáno, aby nás rychle dovedli ke slavnostnímu sněmu, již před mnoha lety svolanému kvůli volbě samého císaře.⁶⁸ Proto jsme vstávali za jitra a jeli až do noci bez jídla, a často jsme přicházeli tak pozdě, že jsme večer nejedli, a co jsme měli jíst večer, dostali jsme ráno. Koně jsme měnili velmi často a nijak jsme je nešetřili, nýbrž jeli jsme rychle a bez přestávk, jak jen koně mohli klusat.

Kapitola 26: Jak Cuyne přijal bratry menší

Když jsme přijeli k Cuynovi, dal nám dát stan a zaopatření, jaké se dává Tartarům, avšak lepší, než dávali jiným poslům. K němu samému jsme však povoláni nebyli, protože ještě nebyl zvolen a dosud se nevměšoval do

⁶⁸Kurultaj, shromáždění mongolských knížat, které volilo velkého chána. Po Occodayově smrti (1241) se volba z rozepří v rodu (zejména kvůli Bathymu) odkládala až do léta 1246.

vlády. Překlad listu pana papeže i slova, jež jsme řekli, mu však zmíněný Bathy poslal. Když jsme tam tedy pobýli pět nebo šest dní, poslal nás ke své matce, kde se shromažďoval slavnostní sněm.⁶⁹

Když jsme tam přišli, byl již rozestřen veliký stan z bílého purpuru,⁷⁰ tak veliký, že podle našeho soudu se pod ním mohlo vejít přes dva tisíce lidí. A dokola bylo postaveno dřevěné ohrazení, pomalované rozličnými obrazy. Tam jsme tedy šli s Tartary, kteří nám byli přiděleni za stráž. A tam se sešla všechna knížata a každé jezdilo se svými lidmi dokola po rovině a po pahorcích. Prvního dne byli všichni oděni v bílý purpur, druhého pak v červený; a tehdy přišel Cuyne k onomu stanu. Třetího dne pak byli všichni v modrém purpuru a čtvrtého v nejskvělejších baldakínech.

V onom ohrazení u stanu byly dvě větší brány: jednou z nich směl vcházet jedině císař a u té nebyla žádná stráž, ač byla otevřená, neboť se jí nikdo neodvážil vejít ani vyjít; druhou vcházeli všichni, kdo byli připuštěni, a u té stáli strážci s meči, luky a šípy. Kdo se tedy ke stanu přiblížil za meze, které byly vytyčeny, byl-li chycen, byl zbit, a utíkal-li, byl střelen šípem bez hrotu. A bylo tam mnoho těch, kdo měli na uzdách, poprsnicích, sedlech a podobných věcech podle našeho odhadu na dvacet hřiven zlata.

Tak knížata uvnitř stanu rozmlouvala a jednala o volbě císaře, jak se domníváme. Ostatní veškerý lid byl rozmístěn daleko za ohrazením, a tak setrvali skoro až do poledne. Tehdy začali pít kobydí mléko a pili až do nešpor tolik, že to bylo podivné na pohled. Nás pak zavolali dovnitř a dali nám pivo, protože kobydí mléko jsme nepili. A to nám učinili jako velikou poctu; nutili nás však pít, což jsme pro nezvyk nijak nemohli snést. Dali jsme jim tedy najevo, že je nám to obtížné, a tak nás přestali nutit.

Venku byl kníže Jaroslav ze Suzdalů na Rusi a mnoho knížat Kitajů a So-

⁶⁹Töregene, vdova po Occodayovi, která v letech 1241–1246 vládla říši jako regentka a prosadila volbu svého syna Gūjūka.

⁷⁰Purpura tu značí drahocennou (hedvábnou) látku, nikoli barvu; proto „bílý“ či „červený“ purpur. Baldakíny jsou zlatem protkávané brokáty, pojmenované podle Baldachu (Bagdádu).

langů,⁷¹ také dva synové krále Gruzie,⁷² rovněž posel chalífy z Baldachu, který byl sultánem, a více než deset jiných sultánů Sarracénů, jak se domníváme. A jak nám říkali správcové, bylo tam přes čtyři tisíce poslů, počítaje ty, kdo přinášeli tributy, i ty, kdo nesli dary, sultány a jiná knížata, kteří se přicházeli vzdát, a ty, pro něž oni sami poslali, i ty, kdo byli správci zemí. Všichni ti byli rozmístěni pospolu za ohrazením a pospolu se jim podávalo pít. Nám a knížeti Jaroslavovi však, když jsme byli s nimi venku, dávali téměř vždy přednější místo.

Kapitola 27: Jak byl povýšen na císařství

A tam jsme, pamatujeme-li se dobře, pobyli asi čtyři týdny. A domníváme se, že tam volba proběhla, ale tam nebyla vyhlášena. A tomu se nejvíce věřilo proto, že kdykoli Cuyne vyšel ze stanu, zpívalo se mu a klonily se před ním krásné hole, jež měly na konci šarlatovou vlnu, což se nedělo žádnému jinému z knížat, dokud se zdržoval venku. Toto stanoviště čili dvůr nazývají Sira orda.

Odtud jsme se všichni společně vydali a jeli tři nebo čtyři míle na jiné místo, kde byl na jakési krásné rovině u potoka mezi horami připraven jiný stan, který u nich slove Zlatá orda.⁷³ Tam měl být totiž Cuyne posazen na stolec v den Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna). Ale pro převeliké krupobití, které tehdy, jak bylo řečeno výše, padalo, byla věc odložena. Stan stál na sloupech pokrytých zlatými plechy a připevněných zlatými hřeby k jiným trámům. Nahoře byl pokryt baldakinem, ale zvenčí byly jiné látky.

Byli jsme tam až do svátku blahoslaveného Bartoloměje (24. srpna), kdy

⁷¹Solangové jsou patrně Korejci (mong. *Solongyos*).

⁷²Patrně dva gruzínští princové jménem David: David, syn krále Jiřího IV. Laši, a David, syn královny Rusudan; soupeřili o trůn a Gűjűk roku 1246 rozhodl, že starší bude vládnout jako nadřazený.

⁷³Stan pro nastolení, nikoli pozdější stát Zlaté hordy. Nastolení Cuyna proběhlo o svátku sv. Bartoloměje, 24. srpna 1246.

se sešlo převeliké množství a stálo s tvářemi obrácenými k jihu. A někteří byli na dohoz kamenem daleko od ostatních a stále se modlíce a klekající postupovali dál a dál k jihu. My jsme však nevěděli, zda provádějí zaklínání, nebo zda klekají před Bohem či před někým jiným, a nechtěli jsme poklekat. Když tak dlouho činili, vrátili se ke stanu a posadili Cuyna na císařský stolec a knížata před ním poklekla. Potom totéž učinil veškerý lid, kromě nás, kteří jsme jim nebyli poddáni.

Kapitola 28: O jeho věku, mravech a pečeti

Tento císař, když byl povýšen na trůn, zdál se být asi čtyřicet nebo čtyřicet pět let star. Byl prostřední postavy, velmi rozvázný, převelice lstivý, velmi vážný a v mravech důstojný. Nikdy ho nikdo neviděl snadno se smát nebo dělat nějakou lehkomyšlnost, jak říkali křesťané, kteří s ním ustavičně pobývali. Křesťané, kteří patřili k jeho domácnosti, nám také pevně tvrdili, že se má stát křesťanem. Známkou toho bylo, že vydržoval křesťanské kleriky a dával jim zaopatření. Měl také vždy před svým velkým stanem kapli křesťanů, kde klerici zpívají veřejně a otevřeně a zvoní k hodinkám jako ostatní křesťané podle obyčeje Řeků, byť tam bylo jakkoli veliké množství Tartarů či jiných lidí.⁷⁴ To však jejich ostatní knížata nedělají.

Je pak zvykem tohoto císaře, že nikdy nemluví vlastními ústy s cizincem, byť by byl jakkoli veliký, nýbrž naslouchá a odpovídá skrze prostředníka. A kdykoli jeho poddaní, byť by byli jakkoli velcí, přednášejí nějakou záležitost nebo slyší císařovu odpověď, setrvávají na kolenou až do konce řeči. Podle obyčeje také nikomu není dovoleno mluvit o nějaké záležitosti, když o ní císař již rozhodl. Zmíněný císař má správce, protonotáře a písaře a všechny úředníky ve věcech jak veřejných, tak soukromých, kromě advokátů. Neboť všechno se děje bez hluku sporů a soudů podle

⁷⁴Šlo o nestoriány, křesťany Církve Východu s liturgií v syrštině, rozšířené mezi Ke-rejty, Najmany a Ujgury. Carpini je řadí k východnímu, „řeckému“ obřadu.

vůle císařovy.⁷⁵ Také ostatní knížata Tartarů činí totéž ve věcech, které jim náležejí.

Nechť však všichni vědí, že když jsme byli na slavnostním sněmu, svolaném již před mnoha lety, tentýž Cuyne, nově zvolený císař, vztyčil se všemi svými knížaty korouhev proti Církvi Boží a Římské říši a proti všem královstvím křesťanů a národům Západu, pokud by snad –což Bůh nedopust’–neučinili to, co poroučel panu papeži, mocným a všem křesťanským národům, totiž aby se jim poddali. Neboť kromě křesťanstva není na světě žádná země, které by se báli, a proto se chystají k boji proti nám. Otec tohoto císaře, totiž Occoday, byl zahuben jedem, a proto se na krátký čas zdrželi válek.⁷⁶ Jejich úmyslem však, jak bylo řečeno výše, je podrobit si celý svět, jak mají přikázáno od Čingis-chána. Proto i sám císař ve svých listech píše takto: „Boží síla, všech lidí císař.“ A v nápisu na jeho pečeti stojí toto: „Bůh na nebi a Cuyne chán na zemi, Boží síla: pečeť císaře všech lidí.“⁷⁷

Kapitola 29: O přijetí bratrů a poslů u císaře

Na onom místě, kde byl císař dosazen na trůn, jsme byli povoláni před něho. A když jeho protonotář Chingay⁷⁸ zapsal naše jména i jména těch, od nichž jsme byli posláni, a jména knížete Solangu a jiných, zvolal hlasitě a přečetl je před císařem a veškerým shromážděním knížat. Když se tak stalo, poklekl každý z nás čtyřikrát na levé koleno, a napomenuli nás,

⁷⁵ Carpini, znalý kanonického procesu, si všímá, že mongolské soudnictví neznalo advokáty ani formální řízení (*strepitus iudicii*): rozhodoval panovník či jeho soudci a jeho rozhodnutí bylo konečné, bez opravného prostředku.

⁷⁶ Occoday zemřel v prosinci 1241 po noční pitce; o otravu byla později obviněna jedna z dvorních žen (viz kap. 30).

⁷⁷ Otisk této pečeti (mongolsky, ujugurským písmem) se dochoval na Gűjűkově perském listu papeži Inocenci IV. z listopadu 1246, který nalezli ve Vatikánském archivu roku 1920; úvodní formule odpovídá mongolskému „v síle Věčného nebe“.

⁷⁸ Činkaj, kerejský (podle jiných ujugurský) nestorián, kancléř za Occodaye i Cuyna. Kadac (Kadak), zmíněný v kap. 31, byl Cuynův přední ministr, rovněž křesťan; Bala byl písař.

abychom se nedotkli prahu dole.⁷⁹ A když nás co nejpečlivěji prohledali, zda nemáme nože, a vůbec žádné nenašli, vešli jsme dveřmi z východní strany, neboť ze západu se nikdo neodvážil vejít kromě samotného císaře. Podobně i kníže vchází z té strany sám, je-li to jeho stan; nižší však o takové věci příliš nedbají. Tehdy jsme tedy poprvé vstoupili v jeho přítomnosti do jeho stanu, totiž poté, co se tam stal císařem. Také všichni poslové byli tehdy od něho přijati, ale jen velmi málo jich vstoupilo do jeho stanu.

Tam mu od těch poslů byly předloženy tak veliké dary, že se zdály téměř nekonečné, totiž samity, purpury a baldakiny, hedvábné pasy zdobené zlatem, také vzácné kožešiny a jiné dary. Byl mu také předložen jakýsi slunečník čili stříška, která se nosí nad císařovou hlavou, celá posázená drahokamy. Jakýsi správce jedné provincie mu přivedl mnoho velbloudů pokrytých baldakiny. Podobně byla na nich položena sedla s jakýmsi zařízením, v němž mohli lidé sedět uvnitř. Přiváděli mu také mnoho koní a mezků v postrojích a pancířích, jedny z kůže, jiné ze železa. Také se nás ptali, zda mu chceme dát dary; ale již jsme neměli z čeho, neboť jsme téměř všechno své spotřebovali. Tam také opodál stanů na hoře stálo přes pět set vozů, které byly všechny plny zlata, stříbra a hedvábných rouch. A všechno bylo rozděleno mezi císaře a knížata a jednotlivá knížata rozdělila své podíly mezi své lidi, jak se jim zlíbilo.

Kapitola 30: O místě, kde se císař rozloučil se svou matkou, a o smrti Jaroslava, knížete ruského

Odtud jsme odešli a přišli na jiné místo, kde byl postaven podivuhodný stan, celý z červeného purpuru, který darovali Kitajové. Tam jsme byli uvedeni dovnitř, a kdykoli jsme vcházeli, dávali nám pít pivo nebo víno a také vařené maso k jídlu, chtěli-li jsme. A bylo tam vysoko z desek zbudo-

⁷⁹ Šlápnutí na práh chánova či knížecího stanu se u Mongolů trestalo smrtí, jak Carpini uvádí v kapitole o jejich pověrách.

vané pódium, na němž byl postaven císařův trůn, podivuhodně vyřezaný ze slonoviny, na němž bylo také zlato a drahé kameny, pamatujeme-li se dobře; a nahoru se vystupovalo po stupních. Nahoře bylo okrouhlé. Kolem stolce byly postaveny lavice, kde na levé straně seděly paní na stoličkách; napravo nahoře nikdo neseděl, ale knížata seděla níže na lavicích, a to uprostřed. Jiní seděli za nimi a každý den přicházelo převeliké množství paní. Ty tři stany, o nichž jsme mluvili výše, byly velmi veliké, a jiné, z bílé plsti, dosti veliké a krásné, měly jeho manželky.

Tam se císař rozloučil se svou matkou, která odešla do jedné části země, a císař do jiné, aby konal soudy. Byla totiž jata přítelkyně tohoto císaře, která jedem zahubila jeho otce v té době, kdy jejich vojsko bylo v Uhrách; proto se také jejich vojsko, které bylo v oněch končinách, stáhlo. Nad ní i nad mnoha jinými byl vynesena soud a byl usmrcen.⁸⁰

V tu dobu zemřel Jaroslav, velký kníže v Soldalu, což je jistá část Rusi.⁸¹ Byl totiž povolán k císařově matce jakoby pro poctu, aby jedl a pil z její ruky, a hned se vrátil do svého příbytku, onemocněl a po sedmi dnech zemřel, a celé jeho tělo podivným způsobem zmodralo. A všichni říkali, že tam byl otráven, aby oni jeho zemi svobodně a úplně ovládli.

Kapitola 31: Jak bratři konečně přišli k císaři a odevdali i přijali listy

Nakonec nás naši Tartaři dovedli k císaři; ten, když od nich uslyšel, že jsme k němu přišli, přikázal, abychom se vrátili k jeho matce. Chtěl totiž, jak bylo řečeno výše, druhého dne vztyčit korouhev proti celé zemi Zá-

⁸⁰ Jiné rukopisy místo *amica* (přítelkyně) čtou *amita* (teta z otcovy strany). Perské prameny líčí u dvora regentky Töregene i proces s její důvěrníci Fatimou, obviněnou z čarodějnictví; souvislost s Carpiniho zprávou je však nejistá. Occodayova smrt skutečně vedla k náhlému odchodu Mongolů z Uher na jaře 1242.

⁸¹ Jaroslav Vsevolodovič, velkokníže vladimiro-suzdalský, zemřel 30. září 1246; ruské letopisy rovněž tvrdí, že byl otráven.

padu, a nechtěl, abychom o tom věděli. Vrátili jsme se tedy, zůstali jsme tam několik dní a opět jsme se vrátili k němu. U něho jsme byli dobrý měsíc v takovém hladu a žízni, že jsme sotva mohli žít. Neboť zaopatření, které nám dávali na čtyři dny, sotva stačilo na jeden. A nemohli jsme nic najít ke koupi, protože trh byl příliš vzdálen. Ale Pán nám připravil jakéhosi Rusa jménem Cosmas, zlatníka, který byl císaři dosti milý a nějak nás podporoval. A ten nám ukázal císařův trůn, který sám zhotovil, dříve než byl dosazen na stolec, i jeho pečeť, kterou také sám vyrobil.

Potom císař pro nás poslal a dal nám skrze svého protonotáře Chingaye říci, abychom sepsali svá slova a záležitosti a podali mu je. To jsme také učinili. Po mnoha dnech nás opět dal zavolat a otázel se, zda jsou u pana papeže lidé, kteří by rozuměli písmu ruskému, sarracénskému nebo i tartarskému. Odpověděli jsme mu, že žádné z těchto písem nemáme. Sarracéni sice v naší zemi jsou, ale daleko od pana papeže. Řekli jsme však, že se nám zdá užitečné, aby psali tartarsky a nám to přetlumočili, my že to pak pečlivě zapíšeme svým písmem a jak list, tak překlad doneseme panu papeži. Tehdy od nás odešli a šli k císaři.

O svátku blahoslaveného Martina (11. listopadu) jsme pak byli povoláni. Tehdy k nám přišli Kadac, správce celé říše, Chingay a Bala a mnoho písařů a přetlumočili nám list slovo od slova. A když jsme jej zapsali latinským písmem, dávali si každou větu přetlumočit, chtějíce vědět, zda jsme v nějakém slově nechybili. Když byly oba listy napsány, dali nám je jednou i podruhé přečíst, abychom snad něco nevynechali. Řekli nám totiž: „Hleďte, abyste všemu dobře rozuměli, neboť by nebylo dobré, kdybyste všemu dobře nerozuměli.“ Napsali listy také sarracénsky, aby se v našich končinách našel někdo, kdo by je v případě potřeby přečetl.

Kapitola 32: Jak dostali propuštění

Jak nám pak naši Tartaři řekli, zamýšlel císař poslat s námi své posly. Chtěl však, jak se domníváme, abychom ho o to sami požádali. Ale když nás jeden z našich Tartarů, který byl starší, k takové žádosti pobízel, nezdálo se nám nikterak dobré, aby šli. Odpověděli jsme mu proto, že nám nepřísluší žádat, ale pošle-li je sám císař z vlastní vůle, rádi je s pomocí Páně bezpečně doprovodíme. Z mnoha důvodů se nám však nezdálo prospěšné, aby šli. První byl ten, že jsme se báli, aby se, spatří-li roztržky a války, které jsou mezi námi, ještě více neposmělili táhnout proti nám. Druhý byl, že jsme se báli, aby se nestali vyzvědači země. Třetí pak, že jsme se báli, aby nebyli zabiti. Naše národy jsou totiž zpupné a pyšné. Když totiž služebníci, kteří jsou s námi, šli na žádost kardinála, legáta v Německu, k němu v tartarském oděvu, byli cestou od Němců málem ukamenováni a byli nuceni ten oděv odložit. A zvykem Tartarů je, že s těmi, kdo zabili jejich posly, nikdy neuzavrou mír, dokud se na nich nepomstí.⁸² Čtvrtým důvodem bylo, že jsme se báli, aby nám nebyli násilím odňati. Pátým pak důvodem bylo, že by z jejich příchodu nebyl žádný užitek, neboť by neměli žádné jiné poslání ani moc, než donést císařovy listy panu papeži a knížatům; ty listy jsme však měli my sami, a věřili jsme, že by z jejich příchodu mohlo vzejít zlé.

Třetího dne potom, totiž o svátku blahoslaveného Brikcího (13. listopadu), nám tedy dali propuštění a list opatřený pečeti císařovou a poslali nás k matce téhož císaře; ta dala každému z nás jeden kožich z liščích kůží, který měl srst navrch, a jeden kus purpuru. Z nich nám naši Tartaři ukradli z každého kusu jeden loket. Z toho, který byl dán našemu služebníkově, ukradli lepší polovinu. To jsme sice dobře věděli, ale nechtěli jsme o tom ztrácet slova.

⁸²Nedotknutelnost poslů byla základem mongolského práva mezi národy: zavraždění Čingis-chánových poslů a kupců v Otrar (1218) vyvolalo zničující tažení proti Chórezmu.

Kapitola 33: Jak se z té cesty vrátili

Tehdy jsme se vydali na zpáteční cestu a jeli jsme celou zimu; často jsme leželi v pustinách ve sněhu, leda jsme si nohou udělali místo. Nebyly tam totiž stromy, nýbrž rovné pole. A často jsme se ráno ocitli celí zapadlí sněhem, který nahnal vítr. Tak jsme jeli a na Nanebevstoupení Páně (9. května 1247) jsme dorazili k Bathymu. Když jsme se ho tázali, co odpovídá panu papeži, řekl, že nechce vzkázat nic jiného, než co pečlivě napsal císař. Dal nám listy o průvodu a my jsme od něho odešli a v sobotu v oktávu Letnic (25. května) jsme dorazili až k Montijovi, kde byli naši druhové a služebníci, kteří byli zadrženi; ty jsme si dali přivést zpět. Odtud jsme dorazili až ke Corrense; tomu jsme opět, když od nás žádal dary, nic nedali, protože jsme nic neměli. A dal nám dva Kumány, kteří byli z tartarského prostého lidu, až do Kyjeva na Rusi. Náš Tartar nás však neopustil, dokud jsme nevyšli z poslední tartarské stráže. Ti druzí, kteří nám byli dáni od Corrensy, nás dovedli od poslední stráže až do Kyjeva za šest dní.

Přišli jsme tam patnáct dní před svátkem blahoslaveného Jana Křtitele (tedy kolem 9. června). Kyjevané, když zvěděli o našem příchodu, vyšli nám všichni radostně vstříc. Blahopřáli nám totiž, jako bychom byli vzkříšení z mrtvých. Tak nám činili po celé Rusi, v Polsku i v Čechách. Daniel a jeho bratr Vasilko⁸³ nám vystrojili velkou slavnost a zdrželi nás proti naší vůli dobrých osm dní. Mezitím se radili mezi sebou i s biskupy a jinými váženými muži o tom, co jsme s nimi mluvili, když jsme šli k Tartarům, a odpověděli nám společně, že chtějí mít pana papeže za svého zvláštního pána a otce a svatou římskou církev za paní a učitelku; potvrdili také všechno, co již dříve v té věci vzkázali po svém opatovi. A o tom také s námi poslali k panu papeži své posly a listy.⁸⁴

⁸³Daniel Romanovič, kníže haličský, a jeho bratr Vasilko Romanovič, kníže volyňský.

⁸⁴Jednání o církevní unii vyvrcholila roku 1253, kdy Daniel přijal od papežského legáta královskou korunu v Drohičíně.

Příloha: Vincencova zkrácená verze Carpiniho popisu Mongolů

Vincenc z Beauvais převzal do svého Zrcadla dějin i Carpiniho popisné kapitoly ve zkrácené a přeskupené podobě. Obsahově se kryjí s kapitolami 1–8 výše; zařazujeme je pro úplnost.

Dlouhá a podivuhodná cesta bratra Jana z Plano Carpini, vyslaného papežem Inocencem IV. léta Páně 1246 jako posel k velikému chánovi Tartarie. Projel při ní Čechami, Polskem a Rusí až do města Kyjeva na Boristhenu a odtud jel nepřetržitě poštou po šest měsíců přes Kumánii, přes mocné a proslulé řeky Tanais, Volhu a Jaik a přes země národů zvaných Kangité, Bisermini, Kara-Kitajové a Najmani, až do vlasti Mongalů neboli Tartarů, ležící v nejzazších severovýchodních končinách celé Asie; a odtud zpět touž cestou na Rus a do Polska a tak do Říma (ve skutečnosti se Carpini vrátil k papeži do Lyonu); na celé cestě strávil mezi řečenými Tartary celý rok a více než čtyři měsíce. Vybráno z 32. knihy Historického zrcadla Vincence z Beauvais.⁸⁵

⁸⁵Úplný latinský text, který Hakluyt otiskl, končí kapitolou 8; Hakluyt k němu připojil druhou verzi, Carpiniho spis ve zkráceném podání dominikána Vincence z Beauvais († 1264), který jej vložil do 32. knihy své encyklopedie Speculum historiale (Historické zrcadlo) a který obsahuje i popis cesty. Následující kapitoly se proto obsahově kryjí s

Kapitola 2: O prvním vyslání bratří kazatelů a minoritů k Tartarům

V téže době poslal papež Inocenc IV. bratra Ascelina z řádu kazatelů se třemi jinými bratry, které si mocí, již byl nadán, přibral z různých konventů svého řádu, s apoštolskými listy k vojsku Tartarů; v nich je vybízel, aby upustili od vraždění lidí a přijali pravdu víry.⁸⁶ A já jsem od jednoho z bratří kazatelů, totiž od bratra Simona od Svatého Quintina, který se již z oné cesty vrátil, obdržel zprávy o činech Tartarů –ovšem jen ty, které jsem výše na různých místech podle časové souvislosti vložil do tohoto díla. Rovněž v té době byl k Tartarům s několika jinými vyslán jistý bratr z řádu menších bratří, totiž bratr Jan z Plano Carpini, který, jak sám dosvědčuje, s nimi pobyl rok a čtyři měsíce i déle a chodil mezi nimi. Od nejvyššího velekněze totiž dostal příkaz, aby pečlivě prozkoumal všechno, co u nich bylo, a to jak on sám, tak bratr Benedikt Polák téhož řádu, který byl účastníkem a druhem jeho útrap. A tento bratr Jan tedy o tom, co u Tartarů buď viděl na vlastní oči, nebo slyšel od věrohodných křesťanů, kteří byli mezi nimi v zajetí, sepsal dějepisnou knížku, která se také dostala do našich rukou. Z ní se mi zde zlíbilo vložit jakoby v doslovu některé věci, totiž na doplnění toho, co chybí v řečené historii bratra Simona.

předchozím textem a jsou číslovány podle Vincence. Tento titul napsal Hakluyt anglicky. Boristhenes je Dněpr, Tanais Don, Jaik řeka Ural.

⁸⁶Ascelin z Lombardie, dominikán, dorazil roku 1247 do tábora mongolského velitele Bajčua v Zakavkazsku, kde se pro své nepoddajné vystupování setkal s velkou nepřízní. Jeho druh Simon de Saint-Quentin (zde Simon od Svatého Quintina) popsal cestu ve spise *Historia Tartarorum*, který se zachoval jen ve výtazích u Vincence z Beauvais.

Kapitola 3: O poloze a povaze země Tartarů

Na východě je země, která se nazývá Mongal neboli Tartarie, ležící totiž v té části, kde se, jak se věří, východ stýká se severem. Na východě má zemi Kitajů a také Solangů,⁸⁷ na jihu zemi Sarracénů, mezi východem a jihem zemi Ujgurů a na západě provincii Najmanů; na severu je obklopena oceánem. Z části je velmi hornatá, z části rovinatá, ale téměř celá je promíšena šterkem a převážně písčitá, a není úrodná ani z jedné setiny. Nemůže totiž nést plody, není-li zavlažována říční vodou, a té je tam velmi málo. Proto se tam nenacházejí ani vesnice, ani nějaká města, kromě jednoho, které se nazývá Cracurim a o němž se říká, že je dosti dobré. My jsme je sice neviděli, ale byli jsme od něho na půl dne cesty, když jsme pobývali u Sira Ordy, jež je hlavním dvorem jejich císaře. Třebaže je ta země jinak neplodná, je přece vhodná k chovu dobytka. V některé její části jsou malé lesíky, jiná je však zcela bez dřeva. Proto jak císař, tak knížata i všichni ostatní sedávají a vaří si pokrmy u ohně udělaného z kravského a koňského trusu. Také povětrí je tam podivuhodně nestálé. Uprostřed léta tam totiž bývají veliké hromy a blesky, jimiž je zabíjeno velmi mnoho lidí, a v tutéž dobu tam padá také velmi mnoho sněhu. Bývají tam také tak veliké bouře nejstudenějších větrů, že lidé někdy stěží mohou jet na koni. Proto když jsme byli před ordou (tak se totiž u nich nazývají tábory císaře a knížat), leželi jsme pro sílu větru na zemi a pro hustotu prachu jsme nemohli téměř nic vidět. V zimě tam nikdy neprší, ale v létě často, a tak málo, že to sotva kdy dokáže navlhčit prach a kořínky trávy. Často tam také padá převeliké krupobití. Když tedy měl být zvolený císař dosazen na trůn říše a my jsme byli tehdy u dvora, spadlo tak veliké krupobití, že se při jeho náhlém roztátí v tomtéž táboře utopilo přes sto šedesát lidí; mnoho věcí a obydlí bylo také odplaveno. Také tam v létě bývá náhle veliké horko a znenadání převeliký chlad.

⁸⁷ Solangové (mong. Solongyos) jsou patrně Korejci; podle jiných výkladů šlo o některý z národů Mandžuska.

Kapitola 4: O jejich podobě, oděvu a stravě

Podoba Mongalů neboli Tartarů se liší ode všech ostatních lidí. Mezi očima a mezi lícními kostmi jsou totiž širší než ostatní; také líce jim značně vystupují od čelistí. Nos mají plochý a malý, oči také malé a víčka zdvižená až k obočím, a na temeni jsou vyholeni po způsobu kněžských tonzur. Po obou stranách čela, stříhajíce, nechávají si vlasy delší než uprostřed, ostatní však nechávají růst jako ženy; z nich splétají dva copy a každý si uvazuje za ucho. Také nohy mají malé. Oděv mužů i žen je střížen stejně. Pláště, kápí ani kapuc neuvžívají. Nosí však podivuhodně střížené suknice z bukramu, purpury nebo baldakýnu. Kožich mají srstí navrch, ale vzadu je otevřený; vzadu má však jakýsi ocásek sahající až ke kolenům. Svých šatů neperou, ani je nedovolují prát, a to zvláště od doby, kdy začínají hromy, až do doby, kdy to období skončí. Obydlí mají okrouhlá, na způsob stanu zhotovená z proutků a tenkých tyčí. Nahoře uprostřed mají kulaté okno, kudy vchází světlo a kudy může vycházet kouř, neboť oheň si rozdělavají vždy uprostřed; stěny i střechy jsou pokryty plstí, i dveře jsou z plsti. Některá z nich se rychle rozebírají a zase stavějí a převážejí se na soumarech; jiná však rozebrat nelze, ale vozí se na vozech. A kamkoli jdou, ať do války, či jinam, vždy je vozí s sebou.

Zvířaty jsou velmi bohatí: velbloudy, skotem, kozami a ovci. Klisen a koní mají takové množství, jaké podle našeho mínění nemá celý zbytek světa. Vepře a jiná zvířata nemají. Císař, vévodové a ostatní velmoži oplývají zlatem, stříbrem, hedvábím a drahokamy. Jejich pokrmem je všechno, co se dá jíst; viděli jsme je jíst i vši. Pijí mléko zvířat, a to ve velikém množství, a mají-li je, mléko kobyli. V zimě pak, protože kobyli mléko nemají, nejsou-li bohatí, vaří proso s vodou, které dělají tak řídké, že je mohou pít. Každý z nich tedy ráno vypije jeden nebo dva poháry a někdy za celý den nic víc nejí. Večer se každému dá trochu masa a pijí z něho vývar. V létě pak, když mají kobyliho mléka dost, jedí maso zřídka, leda

by jim bylo darováno nebo by na lovu ulovili nějakou zvěř nebo ptáka.

Kapitola 5: O jejich dobrých a zlých mravech

Mají pak některé mravy chvályhodné a některé hodné opovržení. Jsou totiž poslušnější svým pánům než kteříkoli jiní lidé na světě, ať řeholníci, či světští. Nesmírně je ctí a nesnadno jim lžou slovem či skutkem. Prou se mezi sebou zřídka nebo nikdy, a války nebo rvačky, rány nebo vraždy se mezi nimi nikdy nestávají. Loupežníci a zloději velkých věcí se tam také vůbec nevyskytují, a proto jejich obydlí a vozy, kde mají poklady, nejsou zajištěny zámky ani závory. Ztratí-li se nějaké zvíře, kdokoli je najde, buď je nechá být, nebo je dovede k těm, kdo jsou k tomu ustanoveni; u nich si je ten, komu zvíře patří, vyžádá a bez jakékoli obtíže dostane zpět. Jeden druhého dosti ctí a svou družnost i pokrmu, třebaže je u nich mají málo, dosti štědře sdílí. Jsou také dosti snášenliví: když se postí den nebo dva zcela bez jídla, nezdaří se netrpěliví, nýbrž zpívají a hrají, jako by se byli dobře najedli. Při jízdě snesou mnoho zimy a také nadmíru horka. Mezi nimi nejsou téměř žádné soudní pře; a přestože se velmi opíjejí, v opilosti se nikdy neprou. Nikdo druhým nepohrdá, nýbrž mu pomáhá a prospívá, jak jen může. Jejich ženy jsou cudné a nic se mezi nimi neslychá o jejich nestydatosti; některé z nich však mají dost sprostá a nestydatá slova. Vůči ostatním lidem jsou však tíž Tartaři nanejvýš pyšní a všemi, urozenými i neurozenými, pohrdají, jako by byli ničím. Viděli jsme totiž na dvoře císaře, že velký kníže Rusi a syn krále Gruzínců i mnoho velkých sultánů nedostávali u nich žádnou náležitou poctu. Ba Tartaři jim přidělení, jakkoli bezvýznamní byli, chodili před nimi a vždy zaujíмали první a nejvyšší místo, a oni naopak často museli sedět za nimi, až za jejich zády. Kromě toho jsou prchliví a povahy vůči ostatním lidem velmi nevrle, a vůči nim také nadmíru prolhaní. Zpočátku jsou sice úlisní, ale nakonec bodají jako štíři. Jsou totiž lstiví a záludní a všechny lidi, mohou-li, obelstí. Cokoli zlého jim chtějí učinit, podivuhodně skrývají, aby se před

tím nemohli mít na pozoru ani proti jejich lstem najít lék. Jsou také nečistotní při jídle a pití i v ostatních svých počínáních. Opilství je u nich ctí; a když se někdo hodně napije a hned tam zvrací, nepřestane proto a pije znovu. Když něco žádají, jsou největšími vymahači, nejhouževnatějšími držiteli a nejskoupějšími dárci. Zabití jiných lidí je u nich za nic.

Kapitola 6: O jejich zákonech a obyčejích

Mají pak v zákoně neboli obyčejí, že zabíjejí muže i ženy, jsou-li kdy přistiženi při zjevném cizoložství.⁸⁸ Podobně i pannu, smilnila-li s někým, zabijí i s ním. Kromě toho je-li kdo přistižen při zjevné loupeži nebo krádeži, je bez jakéhokoli slitování zabit. Dále vyradí-li kdo úmysly, zvláště když chtějí vytáhnout do války, dostane na zadek sto ran, tak silných, jak je jen může dát silný sedlák velickou holí.⁸⁹ Podobně když se někdo z nižších v něčem proviní, jejich představení je nešetří, nýbrž je těžce trestají bitím.

Sňatkem se spojují obecně se všemi, i s pokrevně blízkými, kromě matky, dcery a sestry z téže matky. Sestru jen po otci si totiž brát bývají zvyklí, a také manželku otce po jeho smrti. Manželku bratra je také po jeho smrti povinen pojmut mladší bratr nebo jiný z příbuzenstva.⁹⁰ Když jsme tedy ještě byli v té zemi, byl jistý kníže Rusi jménem Andreas⁹¹ u Bathyho obviněn, že vyvádí koně Tartarů ze země a prodává je jiným; a třebaže to nebylo dokázáno, byl zabit. Když to uslyšel jeho mladší bratr a man-

⁸⁸ „Manifestus“ – zjevný, tj. přistižený při činu; výraz odpovídá římskoprávnímu pojmu *furtum manifestum*. Trest smrti tedy předpokládal jasný důkaz, zpravidla dopadení při činu.

⁸⁹ Tělesné tresty holí byly v mongolském právu běžné; pozdější zákoník dynastie Jüan odstupňoval počty ran v číslech končících sedmičkou (7, 17 ... 107).

⁹⁰ Tzv. levirát: povinnost bratra nebo jiného příbuzného pojmut vdovu zajišťovala, že vdova, děti i majetek zůstaly v rodu. Pro Rusy byl takový sňatek podle církevního práva krvesmilný – odtud odpor v následujícím příběhu.

⁹¹ Patrně Andrej Mstislavič, kníže černigovský, zabitý v Bathyho táboře kolem roku 1246.

želka zabitého, přišli spolu k řečenému vévodovi s prosbou, aby jim nebyla odňata země. On však přikázal chlapci, aby si vzal manželku zemřelého bratra, a ženě, aby si jej vzala za muže, podle obyčeje Tartarů. Ona odpověděla, že by raději byla zabita, než aby takto jednala proti zákonu. On ji mu však nicméně vydal, třebaže se oba vzpírali, jak jen mohli. A tak je odvedli na lože, položili na ni křičícího a plačícího chlapce a přinutili je, aby spolu obcovali. Konečně tartarské manželky po smrti mužů nebývají zvyklé snadno přecházet k druhému sňatku, leda by si snad někdo chtěl vzít svou švagrovou nebo macechu. Mezi synem manželky a souložnice u nich není žádný rozdíl, nýbrž otec dá každému, co chce. A tak jsou-li i z rodu vévodů, stává se vévodou syn souložnice stejně jako syn zákonné manželky. Když tedy gruzínský král měl nedávno dva syny, jednoho zákonného jménem Melich, druhého pak Davida, zrozeného z cizoložství, a umíraje zanechal část země synovi cizoložnice, odebral se Melich, jemuž připadlo království také po matce, protože se drželo po ženské linii, k císaři Tartarů, neboť i David se k němu vydal na cestu. Když tedy oba přišli ke dvoru a dali převeliké dary, žádal syn cizoložnice, aby se mu stalo po právu podle obyčeje Tartarů. A byl vynesena rozsudek proti Melichovi: aby byl podřízen Davidovi, který byl věkem starší, a aby David zemi, kterou mu otec postoupil, držel v klidu a pokoji.⁹²

Když má jeden Tartar množství manželek, každá má sama pro sebe svou čeleď a svůj stan. A Tartar jeden den jí, pije a spí s jednou, druhý den s jinou. Jedna z nich je však mezi ostatními pokládána za přednější, a s tou pobývá častěji než s ostatními. A třebaže jich je, jak bylo řečeno, mnoho, přece se mezi sebou jen zřídka prou.

⁹²Jde o Davida Ulu, nemanželského syna gruzínského krále Jiřího IV. Laši, a Davida Narina, syna královny Rusudan, jehož Carpini nazývá Melich. Gűjűk roku 1246 rozhodl ve prospěch staršího Davida Ulu; později vládli oba současně. Carpiniho podání rodinných vztahů je zjednodušené. Onen „syn krále Gruzínců“ z předchozí kapitoly byl patrně jeden z nich.

Kapitola 7: O jejich pověrečných podáních

Podle některých podání, která vymysleli buď oni sami, nebo jejich předkové, prohlašují za hříchy jisté věci samy o sobě lhostejné. Jednou je vpíchnout nůž do ohně nebo se jakkoli dotknout ohně nožem, nebo také nožem vytahovat maso z kotle, nebo sekat sekerou vedle ohně. Věří totiž, že by se tím ohni měla ut'at hlava. Jinou je opírat se o bič, jímž se pohání kůň –ostruh totiž nepoužívají. Dále dotýkat se bičem šípů, chytat nebo zabíjet ptačí mlád'ata, bít koně uzdou, lámat kost o jinou kost. Dále vylévat na zem mléko nebo jakýkoli nápoj či pokrm, močit ve stanu. Učiní-li to kdo úmyslně, je zabit; jinak však musí zaplatit mnoho peněz čaroději, aby ho očistil.⁹³ Ten také zařídí, aby stan se vším, co v něm je, prošel mezi dvěma ohni. Dříve než je takto očištěn, nikdo se neodváží do něho vstoupit ani z něho něco vynést. Kromě toho vloží-li se někomu do úst sousto, které nemůže polknout, a on je vyplivne, udělá se pod stanem otvor, kterým ho vytáhnou, a bez jakéhokoli slitování je zabit. Dále šlápne-li kdo na práh stanu některého vévody, je usmrčen. Mají také mnoho jiných podobných věcí, které pokládají za hříchy. Ale zabíjet lidi, vpadat do cizích zemí, uchvacovat jejich majetek a jednat proti Božím příkázáním nebo zákazům není u nich žádný hřích. O věčném životě a věčném zatracení nevědí nic. Věří však, že po smrti budou žít na onom světě, rozmnožovat stáda, jíst a pít a dělat ostatní věci, které zde dělají živí lidé. Cokoli nového chtějí podniknout, začínají na počátku lunace nebo za úplňku; a samotný Měsíc nazývají velikým císařem, klekají před ním a vzývají jej. Všichni, kdo pobývají v jejich stanech, musejí být očištěni ohněm. Toto očišť'ování se koná takto: rozdělají dva ohně, vedle nich postaví dvě kopí a na jejich vrcholky natáhnou provaz. Na ten provaz uvážou nějaké cáry bukramu; a pod tímto provazem s cáry procházejí mezi oněmi ohni lidé, zvířata i stany. Stojí tam také dvě ženy, jedna z jedné a druhá z druhé strany, kropí

⁹³Carpini tu zaznamenává rozlišení mezi úmyslným a neúmyslným porušením tabu: úmysl se trestal smrtí, neúmysl jen pokoutou, placenou šamanovi („incantator“) za očištný obřad.

vodou a přednášejí jakási zaříkadla. Zabije-li pak někoho blesk, musejí řečeným způsobem projít ohni všichni, kdo v těch stanech pobývají. Stanu, lože, vozu, plstí, šatů a čehokoli takového, co měl, se nikdo nedotkne, nýbrž lidé se toho štítí jako nečistého. A abych řekl krátce, věří, že ohněm se všechno očišťuje. Proto když k nim přicházejí poslové nebo knížata či jakékoli osoby, musejí oni i jejich dary projít mezi dvěma ohni, aby byli očištěni, kdyby snad byli provozovali čáry nebo přinesli jed či něco zlého.

Kapitola 8: O počátku jejich říše neboli panství

O oné východní zemi, o níž byla řeč výše a jež se nazývá Mongal, se vypráví, že v ní kdysi žily čtyři národy. Jeden z nich se nazýval Yeka Mongal, to jest velcí Mongalové. Druhý Sumongal, to jest vodní Mongalové, kteří sami sebe nazývali Tartary podle jisté řeky, jež teče jejich zemí a nazývá se Tartar. Třetí se nazýval Merkat, čtvrtý pak Metrit.⁹⁴ Všechny tyto národy měly jednu tělesnou podobu a jeden jazyk, třebaže byly mezi sebou rozděleny podle knížat a provincií. V zemi Yeka Mongal byl jistý muž, který se nazýval Čingis. Ten se stal udatným lovcem; naučil se totiž unášet lidi a brát kořist. Chodil do jiných zemí, a koho mohl, zajal a přidružil k sobě. Také lidi svého národa si naklonil, a ti ho následovali jako vůdce ke zlému konání. Začal pak válčit se Sumongaly neboli s Tartary, zabil jejich vůdce a dlouhou válkou si podrobil všechny Tartary a uvrhl je do otroctví. Potom se všemi těmi bojoval proti Merkatům, sídlícím vedle země Tartarů, a i ty si válkou podrobil. Odtud táhl dál a vedl válku proti Metritům a i ty přemohl. Když Najmani uslyšeli, že se Čingis takto povznesl, rozhořčili se. Měli totiž velmi zdatného císaře, jemuž všechny řečené národy platily tribut. Když ten zemřel, nastoupili na jeho místo jeho synové. Protože však byli mladí a pošetilí, nedovedli lid udržet, nýbrž byli mezi sebou rozděleni a rozštěpeni. Ačkoli tedy byl Čingis, jak

⁹⁴Yeka Mongal odpovídá mong. Yeke Mongyol, „Velcí Mongolové“; Sumongal jsou Tatarové, s nimiž Mongoly Evropané ztotožnili. Merkat jsou patrně Merkité, Metrit snad Mekrité (Bekrinové); identifikace je sporná.

řečeno, již povýšen, přesto podnikali výpady do řečených zemí, zabíjeli obyvatele a brali jim kořist. Když to Čingis uslyšel, shromáždil všechny sobě poddané. Najmani a Kara-Kitajové se naproti tomu podobně sešli v jednom úzkém údolí a strhla se bitva, v níž byli Najmani a Kara-Kitajové od Mongalů poraženi. Většinou byli také pobiti, a ostatní, kteří nemohli uniknout, byli uvrženi do otroctví. V zemi řečených Kara-Kitajů postavil Occoday-chán, syn Čingis-chánův, když byl dosazen za císaře, jisté město, které nazval Chanyl.⁹⁵ Blízko něho na jih je veliká poušť, v níž prý jistě přebývají divocí lidé, kteří vůbec nemluví a nemají v nohou klouby, a když někdy upadnou, nemohou sami vstát. Mají však tolik rozumu, že si z velbloudí vlny dělají plsti, do nichž se oblékají a které staví proti větru. A když je někdy Tartaři, kteří na ně táhnou, zraní šípy, kladou si do ran byliny a zdatně před nimi prchají.

Kapitola 9: O vzájemných vítězstvích jejich a Kitajů

Mongalové, vrátivše se do své země, připravili se k boji proti Kitajům, hnuli tábor a vstoupili do jejich země. Když to uslyšel jejich císař, vytáhl proti nim se svým vojskem a strhla se tvrdá bitva, v níž byli Mongalové poraženi, a všichni jejich urození, kteří byli ve vojsku, kromě sedmi byli pobiti. Proto když jim, kdykoli chtějí napadnout nějakou krajinu, někdo hrozí porážkou, dosud odpovídají: „I kdysi nás, když nás pobili, nezůstalo víc než sedm, a přece jsme nyní vzrostli ve velké množství; proto se takových věcí nelekáme.“ Čingis a ostatní, kteří zůstali, utekli do své země. A když si trochu odpočinul, připravil se znovu k boji a vytáhl proti zemi Ujgurů. To jsou křesťané z nestoriánské sekty. I ty Mongalové přemohli a převzali jejich písmo; dříve totiž písma neměli, nyní je však nazývají písmem Mongalů.⁹⁶ Odtud táhl proti zemi Saruyur a proti zemi

⁹⁵V jiných rukopisech Omyl; patrně město Emil (Imil) na stejnojmenné řece v dnešním severozápadním Sin-t'iang, středisko Ťegedejova údělu.

⁹⁶Mongolové skutečně převzali ujgurské písmo, odvozené ze sogdského, a v upravené podobě je užívají dodnes ve Vnitřním Mongolsku. Ujgurové se však Čingis-chánovi roku

Karanitů a proti zemi Hudirat, a všechny je ve válce přemohl. Odtud se vrátil do své země a trochu si odpočinul. Potom svolal všechny své lidi a společně vytáhli proti Kitajům; bojovali proti nim dlouho, dobyli velké části jejich země a jejich císaře uzavřeli v jeho největším městě. To obléhali tak dlouho, že vojsku zcela došly zásoby. A když už neměli vůbec co jíst, přikázal Čingis-chán svým, aby z každých deseti mužů dali jednoho k snědku. Ti z města však proti nim statečně bojovali stroji a šípy, a když jim došly kameny, metali stříbro, a zvláště roztavené. To město bylo totiž plné velikého bohatství. A když Mongalové dlouho bojovali a nemohli je válkou dobýt, vykopali pod zemí velkou chodbu od vojska až doprostřed města, a vyrazivše uprostřed něho, bojovali proti měšťanům. Ti, kdo zůstali venku, proti nim rovněž bojovali. Konečně rozsekali brány města, vstoupili dovnitř, zabili císaře s mnoha jinými, zmocnili se města a odnesli zlato, stříbro a všechna jeho bohatství. A když nad tou zemí ustanovili své lidi, vrátili se do vlastní země. Teprve tehdy, když byl přemožen císař Kitajů, stal se Čingis-chán císařem.⁹⁷ Jistou část té země, protože ležela v moři, však nepřemohli nijak až dodnes. Kitajové jsou pohané, mají zvláštní písmo a, jak se říká, také Písmo Starého a Nového zákona. Mají také životy otců, poustevníky a domy, v nichž se ve své časy modlí, zbudované na způsob kostelů. Tvrdí také, že mají jakési svaté, a ctí jednoho Boha. Uctívají Pána Ježíše Krista a věří ve věčný život, ale nejsou křtěni. Naše Písmo ctí a mají v úctě, křesťany milují a dávají mnoho almužen; zdají se být lidmi dosti dobrotivými a vlídnými. Vousy nemají a rysy tváře se částečně shodují s Mongaly.⁹⁸ Lepších řemeslníků ve všech dílech, jimiž se lidé zabývají, se na světě nenajde. Jejich země je převelice bohatá

1209 podrobili dobrovolně.

⁹⁷Jde o dobytí Čung-tu (dnešního Pekingu), sídla severočínské dynastie Ťin, roku 1215; římský císař však z města již předtím uprchl. Čingis-chánem byl Temüďzin prohlášen už na kurultaji roku 1206, Carpinioho chronologie je tedy nepřesná. Nepodmaněnou částí země „v moři“ je patrně jižní Čína (říše Sung), dobytá až roku 1279.

⁹⁸Carpini tu líčí buddhisty a taoisty severní Číny křesťanskými pojmy: „životy otců“ (Vitae patrum) jsou legendy o světcích, „domy k modlitbě“ chrámy a kláštery. Zpráva o Starém a Novém zákoně a o úctě ke Kristu je nedorozumění, snad ohlas nestoriánských obcí v Číně.

obilím a vínem, zlatem a hedvábím i ostatními věcmi.

Kapitola 10: O jejich boji proti Menší a Větší Indii

Když si pak Mongalové se svým císařem Čingis-chánem po zmíněném vítězství poněkud odpočinuli, rozdělili svá vojska. Císař totiž poslal jednoho ze svých synů, jménem Tossuc, jehož také nazývali chánem, to jest císařem, s vojskem proti Kumánům; ten je v mnohé válce přemohl a potom se vrátil do své země. Jiného syna pak poslal s vojskem proti Indům a ten si podrobil Menší Indii. To jsou černí Sarracéni, kteří bývají nazýváni Etiopy. Toto vojsko pak táhlo do boje proti křesťanům, kteří jsou ve Větší Indii. Uslyšev to král oné země, jenž se obecně nazývá kněz Jan, sebral vojsko a vytáhl proti nim. I dal zhotovit měděné podoby lidí a každou posadil do sedla na koně. Dovnitř vložil oheň a za podobu posadil na koně muže s měchem. S mnoha koňmi a podobami takto připravenými vytáhli tedy do boje proti Mongalům čili Tartarům. A když přišli na bojiště, poslali ty koně napřed, jednoho vedle druhého. Muži pak, kteří seděli vzadu, vložili nevím co na oheň, který byl uvnitř podob, a silně dmýchali měchy. Tak se stalo, že od řeckého ohně hořeli lidé i koně a i vzduch dýmem zčernal. Tehdy Indové stříleli na Tartary šípy, jimiž mnoho z nich bylo zraněno a zabito. A tak je s velikou pohanou vyhnali ze svých končin, a neslyšeli jsme, že by se k nim kdy vrátili.

Kapitola 11: Jak byvše odražení psími lidmi, přemohli Burithabetské

Když se pak vraceli pouštěmi, přišli do jakési země, v níž –jak nám u císařova dvora vyprávěli ruští klerikové a jiní, kteří mezi nimi dlouho pobývali, a pevně to tvrdili –nalezli jakési obludy, mající podobu ženskou. Když se jich skrze mnoho tlumočnicků tázali, kde jsou muži oné země, odpověděly, že v té zemi cokoli se zrodí ženského pohlaví, má lidskou

podobu, mužského však podobu psí. A zatímco v oné zemi prodlévali, shromáždili se psi na druhém břehu řeky. A jelikož byla převelmi krutá zima, všichni se vrhli do vody. Hned nato se sami od sebe váleli v prachu, a tak prach smíšený s vodou na nich zamrzal; a když to učinili vícekrát a led na nich ztuhl, vyrazili s velikým nápirem do boje proti Tartarům. Když pak Tartari na ně stříleli šípy, šípy se odrážely zpět, jako by stříleli do kamenů. Ani jiné jejich zbraně jim nijak nemohly ublížit. Psi pak, obořivše se na Tartary, mnohé pokousali a zranili i usmrtili, a tak je vyhnali ze svých končin. Proto mají mezi sebou o té události dodnes přísloví a říkají si navzájem se smíchem: „Můj otec nebo můj bratr byl zabit od psů.“ Ženy pak oněch psů, které zajali, odvedli do své země a ty tam zůstaly až do dne své smrti. Když se pak ono vojsko Mongalů vracelo, přišlo do země Burithabeth, jejíž obyvatelé jsou pohané, a ty Tartari válkou přemohli. Ti mají obyčej podivuhodný, ba spíše žalostný. Když totiž něčí otec splatí dluh lidské přirozenosti, shromáždí celé příbuzenstvo a snědí ho. Vousy nemají, ba nosí v rukou jakési železo, jak jsme sami viděli, jímž si vousy vždycky vytrhávají, vyrosteli jim snad v nich nějaký chlup. Jsou také velmi oškliví. Odtud se pak ono vojsko Tartarů vrátilo do své země.

Kapitola 12: Jak byli odraženi u Kaspických hor a od podzemních lidí

Čingis-chán pak v té době, kdy vyslal jiná vojska proti východu, táhl sám s výpravou zemí Kergis,⁹⁹ jež však tehdy válkou nepřemohl, a jak nám bylo řečeno, došel odtamtud až ke Kaspickým horám. Ty hory jsou však v té části, k níž se přiblížili, z kamene magnetového, a proto k sobě přitáhly jejich šípy a železné zbraně. Lidé pak, uzavření mezi Kaspickými horami, uslyševše, jak se věří, hluk vojska, počali horu prolamovat; a když

⁹⁹Kerkisové (Kergis) jsou Kyrgyzové, tehdy sídlící na horním Jeniseji. „Kaspické hory“ zde nejsou skutečné pohoří u Kaspického moře, nýbrž hory z alexandrovské legendy, za nimiž Alexandr Veliký uzavřel divoké národy (Goga a Magoga).

se Tartaři jindy, po deseti letech, vrátili, našli horu prolomenou. A když se pokusili k nim přiblížit, nijak nemohli, neboť před nimi byl položen jakýsi mrak, za nějž nijak nemohli jít; vůbec totiž ztráceli zrak, jakmile k němu přišli. Oni pak z druhé strany, domnívající se, že se Tartaři bojí k nim přiblížit, podnikli na ně útok, ale jakmile přišli k mraku, z předeslané příčiny nemohli postoupit dál. Dříve však, než Tartaři k řečeným horám došli, táhli více než měsíc širou pustinou, a odtud postupující ještě dále na východ, šli více než měsíc velikou pouští. I přišli do jakési země, v níž sice viděli vyšlapané cesty, ale nemohli nikoho nalézt. Nakonec hledající našli jednoho muže s jeho ženou a přivedli je před Čingis-chána. Když se jich otázal, kde jsou lidé té země, odpověděli, že bydlí v zemi pod horami. Tehdy Čingis-chán, zadržev ženu, poslal k nim onoho muže se vzkazem, aby přišli na jeho rozkaz. On šel k nim a vyložil jim vše, co jim Čingis-chán vzkázal. Oni pak odpověděli, že toho a toho dne k němu přijdou, aby vyplnili jeho rozkaz. Mezitím se však skrytými cestami pod zemí shromáždili, vytáhli do boje proti nim, a znenadání se na ně vrhnuvše, mnohé pobili. Také zvuk slunce při jeho východu Tartaři nemohli snést; ba v čase, kdy slunce vycházelo, museli jedno ucho přikládat k zemi a druhé, horní, pevně ucpávat, aby onen strašný zvuk neslyšeli. Ani tak se však nemohli uchránit, aby z té příčiny mnoho z nich nezahynulo. Vida tedy Čingis-chán a jeho lidé, že ničeho nezískávají, nýbrž spíše své lidi ztrácejí, dali se na útěk a z té země odešli. Onoho muže však s jeho ženou odvedli s sebou a ti pak v jejich zemi zůstali až do smrti. Tázáni, proč ve své krajině obvykle bydlí pod zemí, řekli, že tam v jistém ročním čase, když slunce vychází, nastává tak veliký zvuk, že jej lidé nijak nemohou snést. Ba tehdy také obvykle hrají na píšťaly a bubny a jiné hudební nástroje, aby onen zvuk neslyšeli.

Kapitola 13: O ustanoveních Čingis-chánových, o jeho smrti, o jeho synech a vévodech

Když se pak Čingis-chán z oné země vracel, nedostávalo se jim potravy a trpěli převelikým hladem. Tehdy náhodou našli čerstvé vnitřnosti jednoho zvířete; vzali je, odstranili pouze výkaly, uvařili je, přinesli před Čingis-chána a společně je snědli. Proto Čingis-chán ustanovil, aby se nevyhazovala ani krev, ani vnitřnosti, ani nic ze zvířete, co se dá jíst, vyjma výkalů.¹⁰⁰ Odtud se tedy vrátil do vlastní země a tam vydal zákony a ustanovení, které Tartaři neporušitelně zachovávají a o nichž již jinde výše bylo pověděno. Potom byl zabit úderem hromu. Měl pak čtyři syny: první se jmenoval Occoday, druhý Tossuc, třetí Chiaaday, jméno čtvrtého neznáme. Od těchto čtyř pocházejí všichni vévodové Mongalů. Prvním ze synů Occodayových je Cuyuc, který je nyní císařem; jeho bratři jsou Cocten a Chyrenen. Ze synů Tossucových pak jsou Bathy, Orda, Syban a Bora. Bathy je po císaři ze všech nejbohatší a nejmocnější, Orda pak je ze všech vévodů nejstarší. Synové Chiaadayovi jsou Hurin a Cadan. Synové pak onoho dalšího syna Čingis-chánova, jehož jméno neznáme, jsou Mengu a Bithat a mnozí jiní. Matkou tohoto Mengu je Seroctan, velká paní mezi Tartary, vyjma matku císařovu nejproslulejší ze všech a mocnější než všichni, vyjma Bathyho.¹⁰¹ Toto pak jsou jména vévodů: Orda, který byl v Polsku a v Uhrách; také Bathy a Huryn a Cadan a Syban a Ouygat, kteří všichni byli v Uhrách; ale také Cyrpodan, který je dosud za mořem proti jakýmsi sultánům Sarracénů a jiným obyvatelům zámořské země. Jiní pak zůstali doma v zemi, totiž Mengu, Chyrenen, Hubilai, Si-

¹⁰⁰Jedno z mála Čingisových ustanovení (souhrnně nazývaných jasa), jehož původ Carpini vypráví. O dalších zákonech a o tom, co se u Tartarů trestá smrtí, pojednal v dřívějších kapitolách.

¹⁰¹Obvyklá ztotožnění: Cocten = Köten, Chyrenen = Širemün (ve skutečnosti Ögedejův vnuk), Hurin/Huryn = Büri, Cadan = Qadan (ve skutečnosti syn Ögedejův), Mengu = Mönge (velký chán 1251–1259), Bithat patrně Böček, Seroctan = Sorgachtani-beki, vdova po Toluiovi; dále Hubilai = Kublaj, Sybedey = Subutaj, Berca = Berke, Cara patrně Qara-Hülegü. Nepoznaný čtvrtý syn je Tule (Toluj).

nocur, Cara, Gay, Sybedey, Bora, Berca, Corrensa. Jejich vévodů je ještě mnoho dalších, jejichž jména nám nejsou známa.

Kapitola 14: O moci císaře a jeho vévodů

Jejich císař, totiž císař Tartarů, má nade všemi podivuhodnou vládu. Nikdo se totiž neodváží přebývat v kterékoli části, leč tam, kde mu on sám vykáže. A on sám vykazuje vévodům, kde mají sídlit; vévodové pak vykazují místa tisícníkům, tisícníci setníkům a setníci desetníkům.¹⁰² Cokoli se jim pak přikáže, v kterýkoli čas, na kterémkoli místě, ať do boje, ať na smrt, či kamkoli, poslouchají bez jakéhokoli odporu. Neboť i když si vyžádá něčí dceru pannu nebo sestru, hned mu ji bez odporu vydají; ba často sbírá panny ze všech končin Tartarů, a chce-li si některé ponechat, ponechá si je, ostatní pak dává svým lidem. Také posly, ať kohokoli a kamkoli posílá, jsou mu povinni bez prodlení opatřit koňmi a stravou. Podobně odkudkoli k němu přicházejí tributy nebo poslové, musí se jim dávat koně, vozy i strava.¹⁰³ Avšak poslové, kteří přicházejí odjinud, jsou ve veliké bídě a trpí nedostatkem jídla i oděvu. A nejvíce tehdy, když přicházejí ke knížatům a mají tam prodlévat. Tu se deseti lidem dává tak málo, že by z toho sotva dva mohli žít. Nadto, stane-li se jim nějaké bezpráví, nemohou si snadno stěžovat. Také mnoho darů se od nich žádá, jak od knížat, tak od ostatních; nedají-li je, jsou tupeni a pokládáni takřka za nic. Proto i my jsme museli z nutnosti rozdat na dary velkou část věcí, které nám věřící dali na útraty cesty. Konečně je vše tak v rukou císařových, že se nikdo neodváží říci: „Toto je mé“ nebo „toho a toho“, nýbrž všechno, totiž věci

¹⁰² Popis odpovídá mongolskému systému přidělování pastvin: každá jednotka desítkové soustavy (desítka, stovka, tisíc) měla vykázané kočovné území a nesměla je svévolně opustit; přechod k jinému pánovi byl podle Čingisova práva trestán smrtí.

¹⁰³ Zde je popsána povinnost poddaných zajišťovat příprěž a zaopatření pro státní posly a dopravu tributů – základ mongolské poštovní soustavy (jam) se stanicemi a čerstvými koňmi, kterou Carpini sám využíval.

i dobytek i lidé, je jeho. I o tom nedávno vyšlo jeho ustanovení.¹⁰⁴ Touž vládu ve všem mají i vévodové nad lidmi sobě poddanými.

Kapitola 15: O zvolení císaře Occodaye a o vyslání vévody Bathyho

Když Čingis-chán, jak bylo výše řečeno, zemřel, sešli se vévodové a zvolili Occodaye, jeho syna, císařem. Ten, poradiv se s knížaty, rozdělil vojska. I poslal Bathyho, který mu byl příbuzný ve druhém stupni, proti zemi Altissodanově a proti zemi Biserminů, kteří byli Sarracéni, ale mluvili kumánsky. Ten vtáhl do jejich země, bojoval s nimi a válkou si je podrobil. Jisté město jménem Barchin jim však dlouho odolávalo. Měšťané totiž nadělali kolem města mnoho příkopů, pro něž je Tartaři nemohli dobýt, dokud je nezasyпали. Měšťané pak města Sarguit, uslyševše to, vyšli jim vstříc a dobrovolně se jim vydali do rukou. Proto jejich město nebylo zničeno, avšak mnoho z nich pobili a jiné přesídlili, a pobravše kořist, zaplnili město jinými lidmi a táhli proti městu Orna. To bylo nadmíru lidnaté a oplývalo bohatstvím. Bylo tam totiž mnoho křesťanů, totiž Gasarů a Rusů a Alanů a jiných, a také Sarracénů. A vláda nad městem náležela Sarracénům. Leží také na jakési veliké řece a je jakoby přístavem, majíc převeliké tržiště. A když je Tartaři nemohli jinak přemoci, přehradili řeku, která tekla městem, a zatopili je i s věcmi a lidmi.¹⁰⁵ Když se to stalo, táhli proti Rusi a způsobili v ní velikou zkázu, města a hrady zbořili a lidi pobili. Kyjev, metropoli Rusi, dlouho obléhali a nakonec dobyli a měšťany pobili. Proto když jsme onou zemí jeli, nacházeli jsme nesčetné lebky a

¹⁰⁴Carpini tu zachycuje mongolské pojetí, že veškerý majetek a lid náleží vládnoucímu rodu a v konečné instanci chánovi; o jakém konkrétním Gűjűkově nařízení mluví, není známo.

¹⁰⁵Altissodanus (Altisoldanus, „vysoký sultán“) je patrně chorezmský šáh; Bisermini jsou turkický mluvící muslimové Střední Asie, Gasari patrně Chazaři. Barchin je patrně Barčkent na Syrdarji; Sarguit nelze bezpečně určit. Orna se obvykle ztotožňuje s Urgenčí (Gurgandž), hlavním městem Chorezmu, dobytou roku 1221 a zatopenou protržením hrází Amudarji.

kosti mrtvých lidí ležící po poli. Bylo to totiž město velmi veliké a lidnaté, nyní je takřka v nic obráceno: zůstalo tam sotva dvě stě domů, a i jejich obyvatelé jsou drženi v převeliké porobě. Dále pak Tartaři z Rusi a z Kumánie táhli proti Uhrům a Polákům, a tam mnoho z nich bylo zabito; a jak již bylo výše řečeno, kdyby byli Uhři mužně odolali, Tartaři by byli od nich s pohanou ustoupili. Vracejíce se odtud, přišli do země Morduanů, kteří jsou pohané, a přemohli je válkou. Odtud se vypravili proti Bylerům, to jest proti Veliké Bulharii, a zcela ji zpustošili. Odtud táhli ještě k severu proti Bastarkům, to jest proti Velikým Uhrám, a i ty přemohli.¹⁰⁶ Odtud jdouce ještě dále na sever, přišli k Parossitům, kteří, majíce malé žaludky a malá ústa, nejedí, nýbrž vaří maso, a když je uvaří, kladou se nad hrnec, přijímají páru a tím jediným se sytí; a jedí-li něco, je toho velmi málo. Odtud přišli také k Samogetům, kteří žijí jen z lovu a stany i šaty mají jen z kůže zvířat. Odtud došli do jakési země na Oceánu, kde našli jakési obludy, které měly ve všem lidskou podobu, avšak nohy volské, a hlavu sice lidskou, ale tvář jako pes. Dvě slova promluvily jako lidé, při třetím štěkaly jako psi. Odtud se vrátili do Kumánie a někteří z nich tam dodnes přebývají.

Kapitola 16: O vyslání vévody Cyrpodana

V té době poslal Occoday-chán vévodu Cyrpodana¹⁰⁷ s vojskem na jih proti Kerkisům, a ten je také válkou přemohl. Tito lidé jsou pohané a nemají vousy. Jejich obyčej je takový, že když někomu zemře otec, na znamení nářku si z bolesti sedře s tváře jakoby jeden řemínek kůže od ucha k uchu. Když byli ti přemoženi, šel vévoda Cyrpodan se svými na jih proti Arménům. A když táhli jakýmiisi pouštěmi, našli obludy lidské

¹⁰⁶Morduaní jsou Mordvinci, Byleri povolžští (Kamští) Bulhaři, Bastarci Baškirové – jejich zemi nazývali středověcí autoři Velkými Uhrami, pravlastí Maďarů. Samogeti, zmínění dále, jsou Samojedi (Něnci); Parossity nelze spolehlivě určit.

¹⁰⁷Cyrpodan je Čormagan (Čormaqa), velitel mongolského vojska, které ve 30. letech 13. století ovládlo Írán a Zakavkazsko; v době Carpiniho cesty již byl mrtvý a velení převzal Bajču.

podoby, které měly jen jednu paži s rukou uprostřed prsou a jednu nohu; dvě a dvě střídaly z jednoho luku a běhaly tak rychle, že je koně nemohli dostihnout. Běhaly pak po té jedné noze skákajíce, a když byly unaveny, šly po ruce a noze, otáčejíce se jakoby v kole. A když byly i tak znaveny, běhaly opět po dřívějším způsobu. Ty Isidor nazývá Cyklopedy. A Tartari jich několik zabili. A jak nám u dvora vyprávěli ruští klerikové, kteří přebývají u řečeného císaře, přišlo od nich s poselstvím mnoho poslů ke dvoru císaře, výše zmíněného, aby s ním mohli mít mír. Odtud postupujíce přišli do Arménie, kterou válkou přemohli, a také část Gruzie. Druhá část se pak poddala jejich rozkazu a každoročně dávali a dosud mu dávají za tribut dvacet tisíc yperper.¹⁰⁸ Odtud táhli do země sultána de Urum,¹⁰⁹ mocného a velikého, s nímž také bojovali a přemohli jej. Konečně táhli dále, válčíce a vítězíce, až do země sultána halapského, a nyní tu zemi drží, zamýšlejíce napadnout i jiné země za ní; a až do dnešního dne se do své země nevrátili. Totéž vojsko táhlo proti zemi chalífy baldachského, kterou si také podrobilo, a dosáhlo toho, že mu denně dává za tribut čtyři sta byzantů, kromě baldekinů a jiných darů. Ale také každoročně posílají posly k chalífovi, aby k nim přišel. On pak, posílaje s tributem veliké dary, prosí, aby ho měli za omluveného. Sám císař Tartarů dary sice přijímá, a přesto pro něho posílá, aby přišel.

Kapitola 17: Jak se Tartari chovají v bitvách

Čingis-chán rozčlenil Tartary pod desetníky, setníky a tisícníky. Nad deset tisícníků pak stavějí jednoho, a nad celé vojsko přesto dva nebo tři vé-

¹⁰⁸Yperpera (hyperpyron) byla byzantská zlatá mince; „byzanty“ níže jsou rovněž zlaté mince byzantského nebo arabského typu. Baldekiny (od Baldach = Bagdád) jsou drahé hedvábné látky protkávané zlatem. Pravidelný roční tribut v penězích a zboží byl typickou povinností podrobených zemí.

¹⁰⁹Sultán de Urum je seldžucký sultán Rúmu (Malá Asie), poražený Mongoly u Köse Dağu roku 1243. Halapia je Aleppo v Sýrii; tvrzení o jeho trvalém ovládnutí je přehnané. Baldach je Bagdád: chalífát se Mongolům tehdy nepodrobil, Bagdád dobyli až roku 1258.

vody, avšak tak, aby hleděli k jednomu.¹¹⁰ A když se v boji s někým utkají, neustoupí-li všichni společně, všichni, kdo utíkají, jsou zabiti. A jestliže jeden nebo dva nebo více z desítky směle jdou do boje, ostatní z té desítky je však nenásledují, jsou rovněž zabiti. Ba i když jsou jeden nebo více z desítky zajati a jejich druhové je nevysvobodí, jsou zabiti i oni.¹¹¹ Zbraně pak musí mít tyto: dva luky nebo aspoň jeden dobrý, tři toulce plné šípů, jednu sekeru a provazy k tahání strojů. Bohatí pak mají meče na konci špičaté, broušené jen z jedné strany a poněkud zakřivené. Mají také koně obrněné, i nohy kryté, přílby a pancíře. Pancíře a pokrývky koní mají však někteří z kůže, na těle umně zdvojené nebo i ztrojené. Přílba je nahoře z oceli nebo ze železa, ale to, co kolem dokola chrání šíji a hrdlo, je z kůže. Někteří však mají vše výše řečené ze železa, zhotovené tímto způsobem: dělají mnoho tenkých plátek na šířku jednoho prstu a na délku dlaně, a udělavše v každém osm malých dírek, vloží dovnitř tři těsné a pevné řemeny; a tak kladou plátky jeden pod druhý, jakoby po stupních stoupající. Plátky pak přivazují k řemenům tenkými řemínky provlečenými řečenými dírkami, a v horní části přišijí jeden řemínek, na obou stranách zdvojený, k jinému řemínku, aby plátky spolu dobře a pevně držely. To dělají jak pro pokrývky koní, tak pro zbroj lidí. A vyleští to tak, že se v tom člověk může shlédnout. Někteří pak mají na kopí pod železným hrotem hák, jímž by strhli člověka se sedla, mohou-li. Železné hroty jejich šípů jsou převelice ostré, broušené z obou stran jako dvojsečný meč, a u toulce vždy nosí pilníky k ostření šípů. Mají také šúty zhotovené z proutí nebo z prutů. Nevěříme však, že je obvykle nosí, leč v táboře a na stráži u císaře a knížat, a to jen v noci. Ve válkách jsou převelice lstiví, neboť již po čtyřicet dva léta bojují s ostatními národy. Když pak přijdou k řekám, mají přední mužové okrouhlou a lehkou kůži, na jejímž okraji udělají kolem dokola hustá

¹¹⁰ Desítková soustava: desítka (arban), stovka (jaghun), tisíc (minggan) a deset tisíc (tümen, tumen) – to je jednotka, nad níž se podle Carpiniho staví jeden velitel. Tisíce byly zároveň správnými jednotkami lidu, nejen vojenskými oddíly.

¹¹¹ Jde o kolektivní odpovědnost desítky: trest smrti stíhá nejen zběha, ale i druhy, kteří nepodpořili útok nebo nevysvobodili zajatého. Tato kázeň je jedním z nejčastěji citovaných rysů mongolského vojenského práva.

ucha, provléknou jimi provaz a stáhnou jej, takže kolem dokola vytvoří jakoby břicho; to naplní šaty a jinými věcmi a velmi pevně je k sobě natlačí. Doprostřed pak kladou sedla a jiné tvrdší věci; tam také sedají lidé. Takovou loď přivážou koni k ocasu a dají spolu plavat i člověku, který koně řídí; nebo mají někdy dvě vesla, jimiž veslují. Když je tedy kůň vehnán do vody, všichni ostatní koně jdou za ním, a tak přecházejí řeku. Chudší pak má každý měsíc nebo vak z dobře sešité kůže, do něhož vloží všechny své věci, nahoře jej pevně zaváže a zavěsí koni na ocas, a tak řečeným způsobem přechází.

Kapitola 18: Jak se jim má odporovat

Nemyslím, že by byla nějaká země, která by jim sama o sobě mohla odolat, neboť k válce sbírají lidi ze všech zemí své moci. A jestliže sousední země nechce pomoci té, na niž útočí, zničí ji, a s lidmi, které z ní zajmou, bojují proti jiné. Ty pak staví v šiku do první řady, a bojují-li špatně, zabijí je. Chtějí-li jim tedy křesťané odolat, je třeba, aby se knížata a správcové zemí spojili v jedno a společnou radou jim odporovali. A bojovníci ať mají silné luky a kuše, jichž se velmi bojí, a dostatek šípů, také sekeru z dobrého železa nebo sekeru s dlouhou násadou. Železné hroty šípů pak mají po způsobu Tartarů, dokud jsou rozžhavené, kalit ve vodě smíšené se solí, aby byly dost silné k proražení jejich zbroje. Meče také a kopí s háky ať mají, kdo chtějí, aby je strhávali ze sedla, z něhož velmi snadno padají. Ať mají přílby a ostatní zbroj k ochraně těla i koně před jejich zbraněmi a šípy; a kteří nejsou tak ozbrojeni, mají po jejich způsobu jít za ostatními a střílet proti nim z luků nebo kuší. A jak bylo výše řečeno o Tartarech, mají spořádat své šiky a uložit bojujícím zákon: kdokoli by se obrátil ke kořisti před vítězstvím, má podstoupit nejvyšší trest; takový je totiž u nich zabít bez milosti.¹¹² Místo k boji je třeba zvolit, lze-li, rovné, aby bylo vidět

¹¹²Zákaz plenit před rozhodnutím bitvy pod trestem smrti připisuje mongolské tradice přímo Čingis-chánovi; kořist se pak dělila podle pravidel shora.

na všechny strany; a nemají se všichni shromáždit v jedno, nýbrž tvořit mnoho šiků oddělených, avšak ne příliš od sebe vzdálených. Proti těm, kteří přijdou první, mají poslat jeden šik, a jiný ať je připraven, aby mu v pravý čas přispěl na pomoc. Ať mají také zvědy na všech stranách, kteří by viděli, kdy přicházejí ostatní šiky. Šik proti šiku mají vždy posílat proto, že se oni vždy snaží protivníky obklíčit. Toho ať se šiky varují: i když se zdá, že oni utíkají, ať za nimi dlouho nehoní, aby je snad, jak to mají ve zvyku, nevlákali do připravených záloh; neboť bojují spíše lstí než silou. A dále, aby se neunavili jejich koně, neboť naši nemají množství koní; Tartaři však na koně, na nichž jeden den jeli, potom tři nebo čtyři dny nesedají. Kromě toho, ustupují-li Tartaři, nemají proto naši ustupovat ani se od sebe oddělovat, neboť to dělají předstíraně, aby se vojsko rozdělilo a oni tak mohli volně vtrhnout do země a zpusťit ji. Ostatně naši vévodové mají dát vojsko dnem i nocí střežit a nemají uléhat svlečení, nýbrž být vždy připraveni k boji, neboť Tartaři jako démoni stále bdí a vymýšlejí, jak škodit. Dále, jsou-li někteří z Tartarů v boji shozeni se svých koní, je třeba je ihned zajmout, neboť když jsou na zemi, silně střílejí a zraňují koně i lidi.

Tiráž

STARÉ TEXTY

Jan z Plano Carpini: Dějiny Mongolů, které nazýváme Tartary

Ystoria Mongalorum quos nos Tartaros appellamus (1247)

Český překlad z latiny s vysvětlivkami a mapou cesty podle vydání C. R. Beazleyho (*The Texts and Versions of John de Plano Carpini and William de Rubruquis*, Hakluyt Society, Londýn 1903). Předloha je volným dílem.

Překlad, vysvětlivky a mapu vytvořila umělá inteligence; text neprošel odbornou redakcí.

Obálka: list velkého chána Gүjүka papeži Inocenci IV., listopad 1246 (Vatikánský apoštolský archiv). Podklad mapy: Natural Earth.

Vydáno v projektu Staré texty, digitální knihovně českých překladů cestopisů, pamětí a dobových svědectví z veřejné domény. Aktuální verze a další svazky zdarma na www.stare-texty.cz.

Text lze volně šířit v nezměněné podobě s uvedením zdroje.

Verze 1.0 · září 2026